Johano STRASSER

Ya öyle değilse...

Tarihi gerçekleri anlama kitabı

Galata

JOHANO STRASSER, 1939'da Hollanda'da doğdu. Siyaset bilimci, gazeteci ve yazardır. 1995-2002 yılları arasında Dünya Yazarlar Birliği'nde (P.E.N. Almanya) genel sekreterlik görevinde bulundu. 2002'den beri aynı kurumun başkanlığını yürütmektedir. Felsefe eğitimi alan Strasser'in, *Die Zukunft der Demokratie* (1977), *Die Zukunft des Fortschritts* (1981), *Leben oder Überleben* (2001) gibi politik eserlerinin yanı sıra, *Ein Lachen im Dunkeln* (1999), *Als wir noch Götter waren im Mai* (2007), *Bossa Nova. Ein Provinzroman* (2008) gibi edebiyat eserleri de vardır.

Galata / Roman

Jonano Strasser

YA ÖYLE DEĞİLSE
Tarihi Gerçekleri Anlama Kitabı

Kitabın Orijinal İsmi
Kolumbus *kam nur* bis Hannibal
Vierzehn subversive Geschichten

Yayına Hazırlayan: **Merve Okçuoğlu**
Düzelti: **Regaip Minareci**
Almanca'dan Çeviren: **Berra Sertel**
Kapak Tasarım ve Sayfa Düzeni: **İlknur Efe**
Baskı-Cilt: **Hünkar Ofset**
Gümüşsuyu Cad. Odin İş Merkezi No:402 Topkapı/İstanbul

1. Basım: Temmuz 2011 / 2000 Adet

ISBN: 978-605-4463-19-0

Yayıncı Sertifika No. 17442

GALATA YAYINLARI
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sok. No: 8
Yenibosna / İstanbul
Tel: (212) 503 82 95 Fax: (212) 552 35 24
E-posta: galatayayincilik@gmail.com
www.galatayayincilik.com

Ya öyle değilse...

Tarihi gerçekleri anlama kitabı

Johano STRASSER

Almanca'dan Çeviren: **Berra Sertel**

Asla gerçekleşmemiş olayları
en ince ayrıntısına kadar anlatmak....
Bu, tarih yazarlarının görevidir.

Oscar Wilde

Tarihin tamamı mittir,
efsanedir ve o an bulunduğumuz ruh
haline bağlı olarak tinsel gücümüzün ürünüdür.

Egon Friedell

İÇİNDEKİLER

TARİHİ ÖYKÜLER OLUŞTURUR 9

DEVİRLERİN ÖTESİNDE GÖREV 28

M.Ö. 850-800
BİR İŞ SEYAHATİNİN SONU 31

M.Ö. 44
ROMA TAKVİMİNE GÖRE ON BEŞ MART 35

M.S. 732
TERTIUM NON DATUR, YA DA TOURSS
VE POITIERS'DE DEVREDIŞI KALAN
ÜÇÜNCÜ ŞAHSIN ANLIK BELİRMESİ 44

M.S. 1077
CANOSSA YOLUNDA 48

M.S. 1506
KOLOMB ANCAK HANNİBAL'E
KADAR İLERLEYEBİLDİ... 56

M.S.1626
PRATAU MEYDAN MUHAREBESİ.. 62

M.S.1661
ÖNCELİK ADINA YAPILMIŞ
CİDDİ SONUÇLAR DOĞURAN KAVGA 67

M.S.1683
TÜRKLER VİYANA KAPISINDA 73

M.S.1805
AUSTERLITZ KAHRAMANI 79

M.S.1870
EMS TELGRAF OFİSİNDE 86

M.S. 1953
CHUTNEY DAĞI'NA İLK ÇIKIŞ 90

M.S.1975
DINSLAKEN BOMBARDIMANI 95

M.S.1987-1989
DEVLETİ TEHLİKEYE SOKAN BAĞLILIK 101

GİRİŞ
TARİHİ ÖYKÜLER OLUŞTURUR

Trajanopolis'teki meydan muharebesi ne zamandı? Büyük Otto hangi zaman diliminde hükümdarlık yapmıştı? Disraeli'nin rakibi kimdi? İspanya'daki veraset savaşlarına yol açan sebep neydi? Lisedeki tarih hocam sert, titiz ve düzeni çok seven bir adamdı, sorduğu sorular çok net ve açıktı, bu yüzden öğrencilerin de verecekleri cevapların net, açik, kısa ve anlaşılır olmasını isterdi. O beni sevmediği için ben de onu sevmezdim, ayrıca okul koridorunun duvarına asmış olduğu, Almanya'nın Ural bölgesine kadar uzandığını gösteren harita yüzünden de onu sevmezdim: Almanya üçe bölünmüştü, bu kabul edilemezdi! Kanıtlara dayalı cümlelerle dünya tarihinin akışını gözlerimizin önüne sererken bir taraftan da sınıfta volta atardı; benim aklımda ise o anlarda farklı düşünceler belirirdi. Cassius zaferinin ardından, bir arı Marcus Antonius'u ayağından soksaydı o da Octavian'a yardıma yetişemeseydi, Octavian da Brütüs tarafından yenilgiye uğratılsaydı ne olurdu, diye hayal ederdim. Öyle olsaydı, o arının bahsi tarih kitaplarımızda geçer miydi? İspanya'daki veraset savaşlarını kafamın içinde Antarktika'ya kaydırır, ordunun başına kral yanlısı prens Eugen'i koyardım. Amiral Rooke'u ise ayrık bacaklarıyla bir kambur balinanın üzerine bindirir, sağ gözüne bastırdığı te-

leskopuyla, ona İspanyol filosuna karşı yunus filosunu yönettirirdim.

Bunlar buluğ çağın üzerimde yarattığı akıl oyunları mıydı? Belki de öyleydi! Ama belki de her şeyi devletin ve baştaki herkesin aksiyonu haline getiren, satrançta olduğu gibi yazgısal bir zorunlulukmuş gibi figürleri dâhiyane oyunculara itaat etmek zorunda bırakan tarih anlayışına karşı ilk içgüdüsel isyandı. Liseyi bitirdikten yıllar sonra elime geçen Bert Brecht'in *Okuyan İşçinin Soruları* isimli şiirine daha önce rastlamış olsaydım tarih öğretmenimle yaşadığım münakaşalarda bana kim bilir ne kadar faydası dokunurdu:

Yedi kapılı Thebes'i kim inşa ettirmişti?
Kitaplarda hep kralların adı yazılıdır.
Krallar kendi elleriyle mi kaya parçalarını taşıdılar peki?
...
Sezar Galyalıları yendi.
Peki, bunu yaparken yanında bir aşçı dahi yok muydu?

Düzene böylesine düşkün bir tarih öğretmenim olmasaydı büyük bir ihtimalle üniversitede tarih okuyup ya tarihçi, ya da tarih öğretmeni olurdum, çünkü tarihi olaylar ve birbirleriyle olan bağlantıları beni hayatım boyunca büyülemiştir. Önce felsefeye, sonra da politikaya yönelmemin sebebi bile, tarihin akışı içinde gelişen fikirlere olan hayranlığımdı. Biri, aklına gelen fikri ya dile getirir ya da kâğıda döker, sonra bu fikir unutulup yüzyıllarca tozlu kütüphane köşelerine terk edilir, ama gün gelir keşfedilir; bu şimdi tesadüf müdür? Kader midir? Fikir, verimli bir toprağa düşer ve bir sürü insan bundan aldığı ilhamla olağanüstü işlere yönelir. Benim hayal ettiklerim tarih kitaplarında yazmayanlardı: Lokantada oturmuş çiftçi ve zanaatkârların, oraları gezmeye gelen üniversite öğrencisi ya da zanaatkar çırağının şehirde duydukla-

rını onlardan dinlediklerini düşünürdüm: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik! Çatlamış koca ellerine baktıklarını, alınlarını buruşturduklarını görür gibi olurdum. Yabancılara ve onların fikirlerine karşı duydukları şüphe yüzlerinden okunurdu. Koca kafalar o muhteşem fikirleriyle dünyayı değiştirmeye kalkıştıklarında, o şüphe duyan insanlar çoğu zaman onların işlediği hataların acısını çekmek zorunda kalmışlardı. Buna rağmen içlerinde onlara huzur vermeyen bir şey yeşeriyordu. Bu yeni fikirler bildik bir tınıysa, neredeyse unutulmuş olan o eski hayallere benzemiyorlar mıydı?

Tarih akışının henüz belli olmadığı ve sonunun açık olduğu an! Sıradan insanların bakış açısıyla tarih, satranç oyunu değildir. Sadece çelişki yaratan düşüncelerin, tutarsız duygu ve düşüncelerin kaosudur, umutlar yeşerir, umutlara şüphe karışır ve söylenenler kulaktan kulağa yayılır. Duyulanları kendi hayat tecrübemizle nasıl yorumlamalıyız? Hangi eski melodi, devrimci haberle benzerlik taşır ki? Fikirler, değişen koşullara uyum sağlayarak yaratıcılık açısından yanlış anlaşılabilirler. Gerçi geçmişe baktığımızda bunlar fark bile edilmez. Belirsiz bir an *tarihe* dönüştüğü zaman, her şey zorunlu olarak tıpa tıp böyle gelişmiş gibi görünüverir.

Bizim basitçe tarih diye adlandırdığımız şey, aslında *vuku bulmaz, birileri tarafından yapılmıştır.* Hayır, sözde tarih yapan o şanlı büyük adamların yaptığı şekliyle değil, sonradan yapılandırma yoluyla tarih yapılır. Geçmişe bakıp bu kaotik olayları düzenleriz, bizim için önemli olan bilgileri daha az önemli olanlardan ayırarak bunları olabildiğince mantığa uygun hikayelere dönüştürürüz. Bu hikayelere verdiğimiz isimlerse şunlardır: *Üniforma Tartışması, Moğol Barışı, Fransız İhtilalı, Otuz Yıl Savaşları, Almanya'nın Bölünmüşlüğünün Sonu.* İçlerinden bulup çıkardığımız, bize yolumuzda rehberlik eden yıl ve yer bilgileri, bu hikayelere şaşmaz nesnellik özelliği kazandırır: Böyleydi, böyle başladı, böyle bitti ya da bugüne kadar etkisini böyle sürdürdü. Neredeyse

tek bir tarih kitabında, başka ortamlarda ısrarla savunulan tarihin şeffaflığından tek bir iz yoktur, burada her şey kati ve değiştirilemezdir, her detay tarihi ve vuku bulduğu yer bilgisiyle yerli yerindedir. Aman, sakın ola ki kimse olayların başka türlü meydana gelmiş olabileceğini aklından bile geçirmesin!

9 Kasım 1989 yılında Berlin'de bir tiyatro oturumuna katıldım. Koca günde Fasanen Caddesindeki Edebiyat Derneğinde oturup oyunlar izledik, yazarlar, gazeteciler ve eleştirmenlerle müzakere ettik. Doğu Berlin'den de birkaç yazar gelmişti, öğle yemeğinde *Neuer Forum*'un kurucularının resmî dernek olma adına başvuruda bulunacaklarından bahsettiler. Kim bilir, dedi içlerinden biri, belki de amaçlarına ulaşabilirlerdi. Ama geçenlerde birkaç papazın Schwante'de kurduğu Ost SPD'nin[1] hiç şansı yoktu. Aynı akşam saat yedi sularında taksiyle havaalanına giderken, araç radyosundan spikerin Doğu Almanya vatandaşlarının yurt dışı çıkışlarıyla ilgili yeni düzenlemelerden bahsettiğini duydum. Spikerin sesi sakin ve kuruydu, sıradan bir haber verir gibiydi.

Hiçbir şey, iki Almanya'nın ilişkilerinde sansasyonel bir değişime işaret etmiyordu. Taksi şoförü, "Bu yine hokkabazlıklarından biri! Tek amaçları sokağa dökülen insanların evlerine dönmelerini sağlamak," dedi.

Yetmişli yılların ortasından itibaren tuttuğum ajandalarımı saklarım. 1989 yılına ait ajandamın 9 Kasım yaprağında, *20:30 Berlin-Münih* yazıyor. Çokça olduğu gibi o uçağın da rötarlı kalktığını hatırlıyorum. Münih'e vardığımda saat onu geçiyordu ve havaalanında Berlin'deki sansasyon henüz kendini hissettirmiyordu. Arabamı park etmiş olduğum Starnberg'e otobüs ve hızlı tramvayla ulaştım. O saatlerde boşalmış olan caddelerden geçerken, ertesi gün kızım Therese'nin beşinci yaş gününü kutlayacağımızı ve birkaç gün sonra Münih Kitap Fuarında okuyacağım metni artık

[1] Doğu SPD Partisi. (Ç.N.)

seçmem gerektiğini aklımdan geçirdim. Eve geldiğimde saat on biri geçiyordu, Franziska beni şöyle bir haberle karşıladı: "Duvar yıkıldı!" Berlin'de kalmış olsaydım kendi gözlerimle şahit olacaklarımı televizyondan izledim:

Mutluluk sarhoşluğunda, sınır geçidini oluşturan Bornholmer Caddesindeki bariyerleri itip kakan insan yığınları, kendilerini Batı'ya atıp etraflarına baktıklarında olanlara inanamayanlar, birbirini tanımayan insanların gülerek kucaklaşmaları, caddelerde dans eden insanlar ve gecenin ilerleyen saatlerinde Ku'damm'dan korna çalarak geçen ilk Trabiler.[2]

Yaklaşık yirmi yıl Berlin'de yaşamıştım, Doğu Berlin'de çoğu yazar olan arkadaşlarım vardı. Doğal olarak gördüklerim beni çok heyecanlandırmıştı. Televizyonun karşısına oturmuş, gözyaşlarıma hâkim olamıyordum. Hayatın nadiren sunduğu rüyaların gerçekleştiği bir andı bu! Dünyanın en barışçıl anarşisi bu barışçıl devrimde hiçbir payları olmayan agresif göstericiler zafer pozlarıyla daha birkaç gün sonra ortaya çıkacaktı; mutluluk, inanılmayacak kadar büyük bir mutluluk hakimdi şimdi, insanlar neşe doluydu, Doğu ve Batı Berlin insanları tanınmayacak haldeydiler, Volkspolizei[3] başta olmak üzere 'iyi niyetli amcalar' sanki sihir altındaydı. Franziska bir şişe şarap getirdi, tek kelime etmeden kadeh tokuşturduk, çünkü olanlar karşısında dilimiz tutulmuştu.

Daha sonraki haberlerde olaya sebep olan basın toplantısının fotoğraflarını izledik. Politbüro Komite Üyesi Günter Schabowski'nin sesi yükseliyordu: "Volkpolizei'a bağlı pasaport ve nüfus bölümü..." Ceketinin cebinden bulup çıkardığı bir kağıttan bunları okurken sanki her gün yaptığı sıradan bir haberi duyurur gibiydi: "... Doğu Almanya sınır çıkışları için daimi vize, şimdiye kadar geçerli olan şartlar aranmaksı-

[2] Trabant, halk arasındaki adıyla Trabi, Doğu Almanya'da üretilen ve yıllarca sıra bekledikten sonra sahip olunan otomobil. (Ç.N.).
[3] Doğu Alman Halk Polisi. (Ç.N.)

zın derhal verilecektir." Gazetecilerden birinin sorduğu soru kalabalığın gürültüsünden pek anlaşılamadı, Schabowski bir an duraksadı, elindeki kâğıda baktı ve konuşma ritmi bozulmuş olsa da kesinlikle yanlış anlaşılamayacak olan şu cümle ağzından döküldü: "Aldığım bilgiye göre bu derhal, hemen şimdi olacaktır."

Tarih henüz tarih kıvamına gelmemiş olsa bile işte bu şekilde oluşur. Biri bir haberi kağıttan okur, birileri de radyodan duyup, televizyondan izler ve başkalarına anlatıp yayar: "Derhal, hemen şimdi." Akabinde hemen bir yığın insan birbirlerini ite kaka sınır geçitlerine doğru yol alır, sınır görevlileri de basın toplantısı haberini dinlemiş ya da izlemişlerdir, onlara ya verilen herhangi bir talimat da yoktur, ya da kendileri üst makamlara sorarak sınır kapılarındaki insanların söylediklerini tasdik ettirmişlerdir: "Evet, derhal, hemen şimdi." Aslında birçoğu dönmemek üzere çıkış yapmak istemese de, Doğu Almanya'daki günlük, monoton hayatlarına geri dönmeden önce sadece öte tarafın nasıl göründüğünü görmüş olmak ve bir kez olsun oraya gitmiş olmayı arzuluyordu. Derken sınır parça parça olup ortadan kalkıverdi. Schabowski kâğıttan şu cümleyi okumuştu: "An itibarı ile Doğu-Batı Almanya arasındaki tüm sınır geçitleri açılmıştır." Berlinlilere serbest olan, artık Mecklenburg ve Thüringenlilere de serbestti.

Her daim geleceği görebildiğini iddia eden insanlar olmuştur: Pazar yerinde çadır kurmuş olan falcı kadın ya da prensin sarayındaki astrolog. Her zaman bunlara kanan akıllılar ve daha az akıllılar var olmuştur. Yarının, bir sonraki senenin ve yüzyılın geri kalan bölümünün bize neler getireceğini bilmemeye zor dayanırız. Geçmişe dönüp baktığımızda yaşanmış şeyler bize makul ve doğru sıralanmış gibi gelince, ya sihrin yardımıyla ya da artık sihre inanmıyorsak yeniçağın bilimsel metotlarıyla güvenilir teşhisler koyabileceğimizi düşünürüz. Ama yine de duvarın yıkılma-

sını ve iki Almanya'nın birleşmesini hiç kimse önceden kestiremedi. Peki, bu mevcut bilimlerin hazin bir başarısızlığı mıydı? Yirmi yıl sonra konunun uzmanı olmayan insanların bile açıkça gördüğü bir şeyi siyasetçilerin, tarihçilerin, özellikle de Doğu Almanya'nın yüksek maaşlı çok sayıdaki araştırmacısının önceden tahmin etmiş olmaları, hatta buna *mecbur olmaları* gerekmez miydi? Gerçek sosyalizm olarak adlandırdıkları o yıkıcı sistemin böyle devam edemeyeceğini, seksenli yılların sonlarında Doğu Alman ekonomisinin ve ideolojisinin bittiğini görmemek mümkün müydü?

Evet, mümkündü. Çünkü geçmişe baktığımızda tarih adını verdiğimiz karışık ve kaotik olaylar, ne açıkça tanımlanan ve sonlandırılan bir işleme, ne de laboratuar şartlarında istenildiği kadar tekrarı yapılabilen kimyasal deneylere benzer. Mevzu bahis olan insansa, özgürlük anı temel esastır. Dik kafalı eylemciler aksini savunsalar da, insani davranışların önceden kestirilmesi mümkün değildir. Bu yüzden tekrar tekrar hazırlıksız yakalanırız: Bunun örnekleri 1929 yılındaki *Kara Cuma* ve sürprizin insanların büyük bir çoğunluğu için sevinç anlamına geldiği 1989 yılındaki Duvar'ın yıkılmasıdır. Ancak sürpriz ilk etkisini kaybettikten sonra, olanların sürprizle alakası bulunmadığını gösteren bir sürü neden keşfederiz. Olanların farklı gelişmiş olması zaten mümkün değildir. Unutmayın ki, tarihin akışını ne siz ne de ben, kimse durduramaz.

Televizyonlara çıkan ekonomi alimlerinin başbakana önümüzdeki yıllara ait sundukları ekonomik gelişmelerle ilgili raporların kısa özeti şudur: Birbirinin içine geçmiş tablolar, eğriler, sütunlar ve çizelgelerden oluşan iki yüz, üç yüz sayfa. Ekonomik büyümeyle ilgili öngörüler, artan ya da gerileyen işsizlik oranları, fiyatlar ve dış ticaret bilançoları asla hata vermeyen bilgisayarlarda komplike matematik formüllerin yardımıyla elde edilmiştir, buna rağmen pazardaki çadırında el falına bakan kadının söylediklerinden daha isa-

betli olamazlar. Aslında bunun da pek önemi yoktur çünkü sıra bir sonraki öngörüye geldiğinde daha önceki tahminin az da olsa tutup tutmadığıyla genelde kimse ilgilenmez. Binlerce analist ve yatırım uzmanı güya sapması mümkün olmayan ekonomik kalkınmanın yolunu gösterirken, politikacılar, büyük şirket yöneticileri, banka müdürleri ve çok sayıda küçük yatırımcı eksperliğin bu göz boyamacılığına kanıp onların gösterdiği yolunu izlerken, kısa bir süre önce başımıza geldiği gibi, dünyayı etkileyen şiddetli bir felaket ile karşı karşıya kalabiliriz.

Tarihin açıklığına ve güvenilmezliğine dayanamadığımız için kafamızın içinde gerçek hayatla örtüşmeyen bir düzen uyduruyoruz. Etrafımızda gelişen olayları ve başımıza gelenleri bir düzene sokmaktan ya da en azından olanları tutarlı ve akla uygun bir sıraya dizmekten ve bir sonuca bağlamaktan kendimizi alamıyoruz. Bu şekilde, sebep-sonuç çerçevesinde oluşturduğumuz süreklilikte yaşananların sadece bu şekilde mümkün olabileceğini sanıyoruz: Borç alarak oynanan yüksek riskli milyarlık borsa oyunları ve gayrimenkul yatırımları nasılsa iyi sonuçlanamazdı diye düşünürüz. Bu spekülasyon balonunun er ya da geç patlayacağı zaten belliydi deriz. Daha az önce umut vaat ederek ya da tehlike yaratarak açıkta olan tarih, artık mantarlı bir şişenin içinde hapsedilmiş ruh kadar kapalıdır.

Okul yıllarımda, kompozisyonlarla bilinçlendirme en parlak dönemindeydi. Önemli olan şuydu: Birden fazla davranış biçiminin mümkün olduğu bir durum karşısında lehteki ve aleyhteki argümanların sebeplerini göstererek tartmak, bu değerlendirme neticesinde varılan sonucu olabildiğince detaylı ve inandırıcı biçimde açıklayabilmek. Almanca öğretmenimizin bize verdiği konulardan birini hâlâ çok iyi hatırlarım. Sanırım öğretmenimizin de takılmış olduğu, tarihi değerlendirmekle ilgili bir konuydu: *Sezar müneccimlerin uyarılarına kulak asmalı mıydı?* Tarih dersinde

öğrenmiştik ki, Plutarch'a göre kâhin Titus Vestricius Spurinna, Sezar'a şöyle seslenmişti: "Kendini Mart'ın on beşinden sakın!" Bilindiği üzere Sezar uyarıyı yok saydı ve bahsi geçen günde Brütüs ve yanlıları tarafından öldürüldü. Tarih öğretmenimize göre, Sezar falcının kehanetini ciddiye almış olsaydı kaderine yenilmeyecekti. Sezar'ın her şeye rağmen senatoya gitmesi, bizim Alman memura göre Roma-Prusya Devleti'nin örnek hizmet anlayışının batarken bile değerini koruması gerektiğinin ifadesiydi.

Sınıf arkadaşlarımdan çoğu öğretmenimizin ne okumak isteyeceğini sezebildikleri için hemen hemen her kompozisyonu benzer cümlelerle sonlandırmış, Sezar'ın uyarıyı dikkate almamasının doğru olduğunu çünkü ölüm kalım meselesi olsa dahi görevlerini yerine getirmesi gerektiğini vurgulamışlardı. Aslında öğretmenimizin varmak istediği sonucu ben de az çok anlamıştım ama yine de kâğıdı sorularla doldurup kompozisyon bittiğinde de net olarak hiçbir neticeye varamamıştım. Sınavdan beş aldım.[4] Hatam, tarihi bilinen sonu ile değil de, Sezar'ın içinde bulunduğu durumu hayal ederek ele almış olmamdı. Bu şimdi ne demekti: Kendini Mart'ın on beşinden sakın? Ama güneşin doğuşu ve batışı kadar kaçınılmaz olan bir şeyden insan kendini nasıl sakınabilirdi ki? Sezar ne yaparsa yapsaydı, nereye saklanmış olsaydı Mart'ın on beşi yine gelecekti. Ayrıca neden ya da kimden sakınması gerekiyordu? Tehlikeli olması dışında hakkında bildiğimiz başka bir şey olmadan, ne olduğunu bilmediğimiz o tehlikeye karşı hazırlıklı olmak mümkün müdür? Daha geçen gün hırsızlardan korktuğu için villasını kaleye dönüştüren ve güvenlik önlemlerini daha da arttırmayı planladığı bir sırada avludaki sarnıca düşerek boğulan Gaius Fleccus değil miydi? Kompozisyonumda, belki de Sezar müneccim Vestricius'un bir şarlatan olduğunu biliyordu diye bir parantez açmıştım, Vestricius bulunduğu bir dizi

[4] Alman eğitim sisteminde notlandırma 1 Pekiyi olmak üzere 1-6 skalası üzerinden yapılır, 5 zayıftır. (Ç.N.)

yanlış tahminden sonra, tahminlerinin yüz kızartıcı bir şekilde ortaya çıkmasından kurtulmak için son zamanlarda Delphi metoduna odaklanıp, muğlâk ve çok anlamlı kehanetlerde uzmanlaşmıştı.

Şurada hikâyenin gerçeğe en yakın görünen akışı; karşı tarafta ise kalbine kazınmış ahlaki yasayla yıldızlı gökyüzünün altında duran Sezar. Bugün bildiğimiz üzere Amerikan fundamentalistler arasında da yaygın olan, kadercilik ve kahramanlıktan oluşan ve bana o zamanlar tipik bir Alman özelliği gibi görünen o karışım, beni tarih derslerinden tiksindiren başlıca sebep oldu. İleriki hayatımda kahraman olmamı önleyecek sığınaklar ve Svejk'in listelerine benzer listeler arıyordum. Yazmaya başladığım günlerde tarihsel malzemeyle ve bu olaylara bulaşan kişiliklerle boğuştum. Tarihte aşağılanarak geçiştirilen insanların suçlarını hafifletecek bahaneler uyduruyor, böylece onların bir ucundan da olsa mutluluğu yakalamalarını sağlıyordum, olduğundan daha yüce gösterilen kahramanları insani boyuta indirgeyerek, alışılagelen kronolojiden uzaklaşıp zaferleriyle ilgili kuşkulu durumlar yaratıyor, yenilgilerini ise yarı yarıya başarıya dönüştürüyordum.

Hegel'in "*İlerleme, kendi yolunu kanlı çizmelerle tarihin içinden geçerek açar*" cümlesini asla kabul etmiyor olsam da ampirik belgeler bu cümleyi ısrarla doğrular nitelikteydi. Beni dehşete düşürense, Paul Klee'nin *Angelus Novus* tablosunda geleceğe doğru geri geri uçarken ilerlemenin yolunu kaçırmış olanların oluşturduğu yıkıntılara ve ceset yığınlarına dehşetle bakan melek olmuştu. En azından Walter Benjamin tabloyu böyle yorumlamıştır. Tarihin sonundaki kurtuluş denen büyük hedefe hizmet ettikleri için, evrensel tarih perspektifine göre tüm kurbanların, tüm yıkımların, tüm felaketlerin bir mantığı vardır. Çok zor durumda olup omuzlarında ağır yükler bulunanları temsil eden bu perspektif Marx tarafından bile benimsendiği halde, beni bir

türlü rahatlatamıyordu. Tarihe, bir üniversite kürsüsünden, Britanya Müzesindeki çalışma masasından ya da Tanrıların mekanı Olimpos'tan değil de, tarihi olaylarla karşı karşıya gelen insanlarla empati kurarak bakınca, evrensel tarihçilere özgü sakinliği korumak zor oluyor. Ve en geç 6 Ağustos 1945'te ilk atom bombasının atılmasıyla birlikte endişe etmemiz için çok nedenimiz olduğunu, tarihin Marx ve Hegel'in beklentilerinin aksine gelişip, insanlığın kendi kendini yok edebileceğini görmedik mi?

Tabii ki Turgot'dan Hegel'e, oradan da Marx'a kadar uzanan aydınlatıcı tarih felsefesinin sonraki etkileriyle de cazibesinin büyük bir bölümünü yitirdiğini biliyorum.

Resmî tarihi yazılar da artık elli yıl önce olduğu gibi nasyonalist mitlerle ve ırkçılık önyargılarıyla şekillenmiyor. Hatta akan zaman içerisinde uygun bir dozda olmak kaydıyla toplumsal tarih ve mantalite tarihi okul kitaplarında yerini aldı. Önceleri dikkate alınmayan kaynaklar kafamızda canlandırdığımız eski çağ resmini değiştirdi, *Sözlü Tarih* ve *Annales Okulu* savunucuları eski çağlardaki normal insanların bizden gizlenmiş olan yaşamlarıyla ilgili birçok bilgiyi aydınlığa kavuşturdu. *Mikro Tarih* ve Clifford Geertz tarafından etnoloji adına yararlı hale getirilen Gilbert Ryle'ın *Kapsamlı Açıklama* taslağı, tarih anlayışımızı keskinleştirdi. Brecht'in tarih kitaplarında boşu boşuna aradıklarını bugün biraz şansımız varsa bunun içinde bulabiliriz. Hatta son zamanlarda Alexander Demandt gibi tarihçiler, tarihi olayların kitaplarımızda yazdığı şekliyle değil de daha farklı yaşanmaları halinde nelerin meydana gelebileceğini araştırıyorlar. Buna rağmen ortada öyle bir problem var ki, işte onu kimse yok edemiyor: Tarihçiler tarihi kaleme alırken bir seçim yapmak zorunda kalıyorlar, kendilerine önemli görünenleri yazarken, önemsiz olarak algıladıklarını atlıyorlar. Ancak tarihî bağlantılar, İngiliz tarihçisi ve filozof Michael Oakeshott'un bir zamanlar iddia ettiği gibi "olayların eksiksiz ve hikâyemsi

bir anlatımla sunulması" sonucunda değil, ancak yorumlayıcı kavramlarla aydınlığa kavuşur.

Ayrıca böylesi bir tarihi bütünlüğe bir ömür boyu sürecek çabaların en büyüğünü sarf ederek bile ulaşmak mümkün olmaz. Tarih kitaplarında yazılanların, önceki yüzyıllarda yaşananların sadece küçük bir bölümünü yansıtıyor olması kaçınılmazdır. Bu kitaplarda, insanları o tarihlerde asıl ilgilendiren olaylara muhtemelen yer verilmemiştir. Muhakkak olan, tarih kitaplarının ötesinde, anlatılmamış ve karanlıkta kalmış koca bir dünya olduğudur. Su yüzüne çıkmış olaylar değil, karanlıkta kalanlar her zaman hayal gücümüzü daha çok harekete geçirmiştir.

Bu en azından benim için böyle. Alışkın olduğumuz tarih anlatımlarını farklı açıdan ele alıp, olayları çevreleyen karanlığın içinden devlet meselelerine ve mevcut ana meselelere kendilerine sorulmadan burnunu sokan figürler bulup çıkarmaktan ve onların ürkütücü varlıklarını az da olsa ellerinden almaktan çok büyük keyif duyuyorum. Ciddi tarihçilerin haklı sebeplerden asla izin vermeyecekleri bir şey yaparak, tarihî malzemeleri istediğim gibi kullanma özgürlüğünü seçiyorum. Bu yaptığım, tarihten tamamen şüphe duymamak ve onun gücünün altında ezilmemek adına, tarihe başlangıçta sahip olduğu şeffaflığı iade etmek ve onu olasılıklar alanı olarak göstermek için yapılan bir deneyden başka bir şey değil. Bunu yaparken ulaşmaya çalıştığım bir diğer nokta da, kahramanlık rolüne uymadıkları için entrika ve sinsiliklerle sahtekar bir hayat yaşamış ve tarihin akışına boşuna karşı koymaya çalışmış yan figürler adına da mütevazı birer anıt dikebilmektir.

Beni ilgilendiren, yarım kalan hayallerin, toza dumana karışmış umutların, tarih yazarlarının kâğıda dökmeye değer bulmadıkları perişanlık ve başarısızlıkla sonuçlanan birçok irili ufaklı projenin tarihidir. Bunların hafif bir yansıması ütopik edebiyatta mevcuttur. İ.Ö. 5. yüzyılda Miletli

mimar Hippodamos ideal bir şehir tasarlar: On bin yurttaşı, *Kozmik insanı* oluşturan unsurlardan esinlenilmiş keskin bir geometrik çerçeve dâhilinde zanaatkârlar, çiftçiler ve savaşçılar olmak üzere üç ayrı sınıfa ayırır. Hippodamos kendi memleketinde bu "değişmez düzeni" oturtmaya çalışır ama şükür ki etrafındakilerin dik başlılığından, direnişlerinden ve kestirilemeyen tavırları yüzünden başarılı olamaz. Bundan kısa bir süre sonra Aristophanes karşıt bir proje olarak *Kuşlar* komedisindeki *Nephelokokkygia*'yı yaratır, bu onun bulutların üzerindeki liberal-anarşist kuş cennetidir, burada insanlar paraları ve mahkemeler olmadan doğayla ve kendileriyle ahenk içinde yaşarlar: Baskıların olmadığı, hiç değilse insanların insanlar üzerinde hâkimiyet kuramadığı, insanın özgürlük iradesine sadece doğanın sınırlar çizebildiği bir dünya: Yani bizlerce bilinen ilk özgürlük ütopyası. O zamandan bugüne uzanan neredeyse iki bin beş yüz yıllık süreçte insanlar, onları felaketlere sürükleyen olaylara ütopik planlarla karşı koydular. Kimileri bunu tarihin gelişimini engelleyecek düzen ütopyalarıyla, kimileri de tarihin şeffaflığına süreklilik kazandırmak isteyen özgürlük ütopyalarıyla yaptı.

Bilim tarafından yönetilen modern medeniyetimiz ütopyacıların düşünce oyunlarından pek hoşlanmaz. Temeli katı bilimsel bilgilere dayanan metotlara göre hareket etmeyi severiz. Birçoğumuz, bilim ve teknikle her türlü tehlikenin önüne geçileceğine ve dünya üzerindeki olayların gidişatını mantığa dayanarak planlayabileceğimize inanır. Batı dünyasında giderek aynı modele göre yayılan bilimsel-teknik-ekonomik gelişmeleri, yarattıkları tüm problem ve felakete rağmen, hala kurtuluşun yolu olarak görüyoruz. Kendimizi realistler olarak görüp iyi ayağımızla birden bulutlara bastığımızın farkında bile değiliz. Modern dünyanın büyük projesi olan doğayla bağlantılı bilimsel-teknik röprodüksiyon, herhalde insanlık tarafından düşünülmüş en kötü ve eşi benzeri olmayan bir ütopyadır. Ama buna nedense ha-

yalperestlik gözüyle bakılmıyor, aksine sadece olayları ve rakamları kaynak alan kalabalık bir uzman ordusunun iş başında olduğu mantıklı ve bilimsel bir çalışma olarak değerlendiriliyor. Bunlardan kuşku duyanlara ve gelişmelere karşı çıkanlara -tıpkı Ortaçağ'da kâfirlerin gözleri önüne işkence aletlerinin serilmesi gibi- derhal rakamlar uzatılıyor. Verilerle sunulan belgeler, üzerlerine ışıldayan hayali şatolarımızı kurduğumuz kayalardır.

"Gerçekten daha aşağılayıcı bir şey yoktur." Bunu 18. yüzyılda yaşayan bir Fransız düşünür dile getirmiş; en azından Egon Friedell o karmaşık ama muhteşem *Kulturgeschichte der Neuzeit*[5] adlı eserinde öyle yazmış. Tabii ki ciddiye alınmayı önemseyen tarihçiler böyle bir cümleyi kendilerine mal edemezler, ki ben de gerçeklerden uzaklaşmış hayal dünyasında yaşayan biri gibi durmak istemem. Kanıtlanmış olmaları kaydıyla, medeni bir insandan olgulara saygı duyması elbette ki beklenir. Ayrıca Latincesi *factum* olan olgu kelimesinin yine Latince *facere* yani *yapmak* fiilinden geldiğini unutmayalım, yani daha önce yapılmış bir şeye, *gerçek* kelimesi de bir olayla meydana gelmiş bir duruma işaret eder. Olgular ve gerçekler, kelimeler tarihinin de gösterdiği gibi insan eliyle yapılanlardır. İnsan eliyle yapılanlara yol açan olaylar, özgürlük hareketleridir, önceden hesaplanamaz ve tarihleri kestirilemez olmaları sebebiyle farklı sonuçlanmış da olabilirler.

Tarihî gerçeklerin oluşum ve gelişimleri her şartta karmaşıktır, genelde binlerce insanın, birçok eşmerkezli veya çelişkili olaydan yola çıkarak elde ettikleri sonuçlardır. Bu tür durumlarda olayların oluşumunda kimin ne derece sorumlu olduğunu anlamak güç olduğundan tarihi oluştururken ruh halimize, zevkimize ve dünyaya bakış açımıza dayanarak, olanları çoğu zaman büyük adamlara, kadere, Tanrılara veya tarihe yön veren dünya ruhuna mal ederiz. İskender İran'ı

[5] Yeni Dönemin Kültür Tarihi. (Ç.N.)

fethetti, Peygamber 7. ve 8. yüzyılda Arap ordusunu Kuzey Afrika üzerinden İspanya'ya götürdü, 10 yıl boyunca dönüp dolaştıktan sonra Tanrılar Odisseus'u memleketinin sahiline getirdiler, Napolyon Dünyanın Atlı Ruhu[6] zaferden zafere koştu, yazgı Hitler'i iktidara getirirken ne yazık ki intiharını fazlasıyla geciktirdi; evet, tarihi anlatımlarımız bir mantığa ulaşmak istiyorsa karmaşıklığından arınmak zorundadır. Bunun ötesinde tarihin gerçekte kocaman bir karmaşa olduğunu ve birçok insanın İskender'i, peygamberi ya da Dünyanın Atlı Ruhu'nu -kendilerine yol göstermeksizin bunların hepsini- anlamaya çalışmak zorunda olduğunu çabucak unutuyoruz. Bu bilgiler aslında büyük Avrupa edebiyatının içinde saklıdır, Grimmelhausen ve Cervantes'in eserlerinde, hatta yenilere doğru ilerlersek örneğin Bora Ćosić'in *Ailemin Dünya Devrimindeki Rolü* adındaki o muhteşem romanında da izleri mevcuttur.

Milanolu Augustinus evinin bahçesinde... Bunalımdadır ve ne yapması gerektiğini kestiremez. Bir incir ağacının altına uzanıp günahkâr hayatına ağlarken bir yandan da Tanrıya ona bir işaret göndermesi için haykırır. Birden bir çocuk sesi duyar: "Al ve oku!" Eve gider, *Pavlus'un Mektupları*'ndan açtığı rastgele bir sayfayla hayatına yeni bir yön verecek olan o cümleyle karşılaşır: "Gözünüz ne ziyafetlerde ne de içki alemlerinde, ne yatakta ne de fuhuşta, ne kavgada ne de hasette olsun, Hz.İsa'nın yoluna daha fazla meyil edin, tensel arzulara değil." (Romalılar 13, 13-14) Bundan böyle, şüphe duymadan, taviz vermeden adeta uyurgezerliğin verdiği güvenle ona gösterilen yolda ilerler. Montaigne ise onun tam tersi, mezhepler arasında kanlı savaşların yapıldığı dönemin içinde dünyaya gelen bir şüpheci. Böbrek ve sistit sıkıntıları tesadüf değil, kendisi yemek ve içmek için yaratılmış. Oturmaktan en çok keyif aldığı yer olan kulesindeki çalışma masasının başında, kitaplarla çevrili o meşhur

[6] Hegel'in Napolyon'u tanımı. (Ç.N.)

kütüphanesinde, neyi nasıl düşündüğünü kâğıda döküyor: Aniden konudan konuya atlayarak, çağrışımsal, sistematik bir düzen olmaksızın; fakat insanların içinde bulunduğu koşullara da şaşırmaksızın gerçekleştirilebilir ve uygun gelecek şekilde. Buna rağmen sık sık dünyanın canlılığına ve politikanın sapkınlığına ve karışıklığına yenik düşer, ilerleyen yaşındaysa bir kez daha Bordeaux Belediye Başkanı olur ve o zamanki Fransa'da birbirleriyle mücadele eden dini-siyasi taraflar arasında başarıyla aracılık eder.

Aralarında dönemler olmasına rağmen, bana Augustinus ve Montaigne çağdaşmış gibi gelir. Yine de Montaigne'i tercih ederim çünkü o hayatın karışıklığını ve belirsizliğini kabul edip, elleri kana bulanmış olan her şeyi basitleştirip de prensiplerin peşini bırakmayanlardan nefret eder. Augustinus ise ilerleyen yıllarda, Hıristiyanlık Roma İmparatorluğunda devlet dini olduğunda, bir zamanlar kendisinin de yaptığı gibi, başka bir dine inananlara ve kuşku duyanlara karşı, işkence ve zulmü savunan ve sertlik yanlısı olan bir kişiliğe dönüşür. Montaigne gerçekleri sever fakat fanatik değildir. André Gide'in: "Gerçeği arayanlara inanın, bulanlardan da şüphe duyun," cümlesi Montaigne'den bile çıkmış olabilirdi. Bu hoşgörülü şüpheci, hayatı boyunca hep toleransın propagandasını yapmıştır. 18 Ocak 1590'da, IV. Heinrich tahta geçtikten sonra ona göndermiş olduğu tavsiye mektubundaki bir tavsiyesiyle din savaşlarının bitiminde Fransızların on yıl boyunca barış ve refah içinde yaşamalarına vesile olmuştur. "Şimdi sizin emrinizde bulunan devlet işleriyle başa çıkmak için," diye yazmıştı Montaigne, "alışılmamış bir yol seçmeniz gerekmektedir. Zaferin büyüklük ve büyük sorunları aşarak kazanıldığını herkes görüyor olsa bile, silah ve şiddetle işler yoluna girmeyecektir. Sizin büyüklüğünüz hoşgörü ve cömertlikle zirveye ulaşacaktır..." Ne yazık ki Heinrich'in halefleri Montaigne'nin tavsiyesine uymayıp, fanatiklerin, devlet adamının büyüklüğünü Gor-

dion Düğümünü kılıçla parçalamanın göstereceği yolundaki dolduruşlarının etkisi altında kalmışlardır.

Trakyalı beslemenin güya dünyadan haberi olmayan Thales'in yıldızları seyrederken kuyuya düştüğünü sanarak attığı kahkahalar bir yanlış anlamadan ileri geliyor. Bize Thales'in, gökyüzüne bakarken bir kuyuya düşmesiyle ilgili olarak, kuyunun kenarının bakmasına engel olduğunu söyleyenler belki de gerçekten haklıydı. Bu açıklama her ne kadar inandırıcı görünse de, bu meşhur anekdotu felsefe tarihine bağlamak düşüncesizce olur çünkü felsefe tarih kitaplarına adını yazdırmış büyük adamları beslemelere güldürmenin bir hata olduğunu, bunların sadece budala ve tarihten bihaber salaklar olduğunu savunur. Böyle saygısızca bir gülüş aslında aydınlatıcı olabilir. Bu bize, o iddialı teorilerimizin noksan olduğunu, içinde yaşadığımız dünya hakkında yanıltıcı fikirler verdiğini ve sağlıklı insan aklının ekseriyetle kültürlü toplumlar tarafından iddia edildiğinden daha sağlıklı olduğunu, hatta aklımızın ciddi görünüşlü uzmanlar tarafından yapılan Powerpoint sunumlarında tartışılmaz bilgi olarak satılanlardan çok daha fazla bilgiyle donatıldığını hatırlatabilir.

Eski çağlardan bu yana halkın hayatta kalma tekniklerinden biri de, kaderin yaratıcılıktan uzak şiddetinin ve fani temsilcilerinin karşısına eleştirel, anlamayı kolaylaştıran ve omuzlardaki yükü hafifleten işleviyle gülmeyi koymaktır. Savaş feryatlarıyla yankılanan, ölüm ve yıkımın her yerinde kol gezdiği bir dünya tarihinin karşısında bu tür gevşetici hareketler hayati önem taşır. Baksanıza, kral çıplak! Pazar meydanının buz tuttuğunu, belediye meclisi üyesi efendilerin pahalı giysileri içinde vakur adımlarla katedralden belediye binasına doğru ilerlerken aniden ayaklarının buzda kayıp böcek gibi ayaklarını havaya dikip yerde sırtüstü yattıklarını bir düşünsenize! Hollandalı ressam Gerard ter Boch 1634 yılında yaptığı *Süvarinin Arkadan Görünüşü* tab-

losunda süvarinin dermanı kalmamıştı ve savaşçı bir ruhtan uzak bir halde beygirin üzerine yüzükoyun yatmıştı. Bugün Boston'daki Güzel Sanatlar Müzesinde sergilenen bu tablo, tarihçi Simon Schama'nın haklı olarak fark ettiği gibi 'Rönesans'ın sözüm ona kahraman süvari parodisine neredeyse tıpatıp benzemekte'dir. Sıradan faniler olarak, Tanrılarla bir tutulan kahramanlara karşı başka yollar deneme gibi bir şansımız hiç olmadığından, onları hiç olmazsa Don Kişot görünümüne büründürmek pek de fena bir fikir olmayabilir.

Genel kanıya göre gülünecek bir durum yokken gülme özgürlüğünü kullanmak insana iyi gelir. İnsanoğlunun sahip olduğu özgürlüğü, daha demin onurlu ya da korku uyandırıcı bir ciddiyete sahip bir olayın bağlamını ustalıkla değiştirip durumu rahatlatıcı bir kahkahaya dönüştüren o şaşılası yetenekten başka daha iyi ne gözler önüne serebilir ki? Tarihe bu şekilde yaklaşmak, sıradan bir insanın kendisini kaderin dayatıcı gücüne karşı savunması için genelde tek şansı oluyor, tepki olarak gülmek ise, bir çeşit vudu büyüsünün tarih felsefesinin bir türü için hazır tuttuğu eskatologya avuntusundan daha sağlıklıdır. Mizah, her şeye rağmen gülebilmektir; yaygın olan bu değişim, gülmekle ifade edilebilen direnişi akıllarda kalacak bir biçimde yansıtır. Nikos Kazancakis'in kahramanı Alexis Zorbas'ın adını taşıyan romanından uyarlanan filminde Zorba gibi kendi başarısızlığı karşısında Homeros kahkahasına boğulabilen insanlar, bu davranışlarıyla *İnsanlık Durumu*'nu[⊠] kabul etmeye hazır olduklarını, ancak olayların gidişatına itiraz etmeden ve direnmeden boyun eğmeyeceklerini gösterirler.

Fıkralar, böylesine inceden bir tür karşı koyma hareketi olabilirler. Bu kitapta okuyacağınız tarih üzerine yazılmış on dört öyküyü bu açıdan değerlendirmek kesinlikle yanlış olmaz. Dâhiyane komutan Napolyon'un atının doğru zamanda ürküp kaçması sonucunda elde ettiği en görkemli zafe-

rini bir koşula borçlu olması, bir serserinin IV. Heinrich'in diplomatik misyonunu neredeyse bozulacak duruma getirmesi, Odysseus'un akla gelebilecek her türlü tehlikeye direnmesine rağmen yıllarca orada burada dolaştıktan sonra Penelope'nin karşısına çıkmaktan korkması, Ems telgrafhanesinde çalışan Prusyalı bir memurun yanlışlıkla, tarihsel anlamı açısından hiçbir zaman gerçekleşmemiş olan bir savaşa sebep olması: İşte bütün bunlar büyüklerin ve kudretlilerin tarihine aslında sahip olmadığı açıkça görülen şeyleri gizlice sızdırmak için yapılan ümitsiz çabalardan başka bir şey değildir: Kusurlu insanoğluna karşı biraz hoşgörü. Amacım tabii ki profesyonel tarihçilerle ters düşmek değil, onlara, buna kalkışmayacak kadar büyük saygı duyuyorum. Atalarımızla ilgili şaşılacak kadar çok şey biliyor olmamızı tarihçilere borçluyuz, en azından atalarımızın bizim hakkımızda bildiklerinden çok daha fazla şey biliyoruz. Buna rağmen, kendimizle baş başa kaldığımız bir anda içimize şu şüphenin düşmesinden de utanmamamız gerektiğini düşünüyorum: Ya her şey çok daha farklı cereyan ettiyse?

DEVİRLERİN ÖTESİNDE GÖREV

Yaradılışın tamamlandığı ancak yeterince iyi olmadığı bir günde Tanrı şairlere dönerek yorgun olduğunu, yarattıklarıyla kendine fazla yüklendiğini dile getirdi. Özellikle de yaradılışın son gününde dikkatinin dağıldığını, bu yüzden bazı şeylerde hedefi şaşırdığını söyledi. Şimdi şairlerden kurtarılabilecek her ne varsa onları kurtarmalarını rica ediyordu. Yarattıklarından yeterince başarılı olmayanların hepsini şairlerin emin ellerine teslim ediyordu. Belki de onlar, kendisinin başlangıçta yapmak istediklerine yakın bir sonuç ortaya çıkarabilirlerdi.

Bunun üzerine Tanrı kendini geri çekti ve o günden sonra bir daha görülmedi. Şairlerse şaşkındı, zaten dünyevi hükümdarların kendilerine yüklediği görevlerle, hükümdarlara ve prenslere yazdıkları övgü şarkılarıyla, lütufkâr yazılar ve kahramanlık baladlarıyla yeterince sıkıntı yaşadıklarını düşünüyorlardı. Fakat bu görevi elbette ki reddedemezlerdi. Bu durumda odalarına çıkan merdivenleri lanetler mırıldanarak tırmandılar, daktilolarına beyaz birer kâğıt takıp yazmaya başladılar... Yazma işlemini bitirdikten sonra odalarından çıkıp neler yarattıklarını tüm dünyaya gösterdiler. Birbirlerini itip kakarak ilerleyen meraklı insanlara: "Alın ve okuyun", deyip, insanların yazdıklarıyla ilgili tepkisini

ölçmek için geri çekildiler. Şairlerin çalışkanlıklarının eseri olan yazıları yaydıkları masalara insanlar usulca yaklaştılar, yazılı kağıt destelerini alıp okumaya başladılar, kimileri okuduklarını memnuniyetle ve gözlerinde ışıltılarla karşılarken, kimileri de bunlara şüpheyle, hatta artan bir sıkıntıyla yaklaştı.

Okuma işi tamamlandıktan sonra herkes pazar yerinde toplanarak okunanları tartıştı. İnsanların çoğu şaşkındı, bazıları öfkeyle başlarını salladı, kendini sözcü ilan eden çelimsiz ve gözlerinden ateş çıkan biri, az da olsa gerginlik içinde kalabalığı izleyen şairlerin bulunduğu pencerelere doğru şöyle seslendi: "Ama siz daha iyisini yapmadınız ki!" Sonra devam etti: "Sizin dünyanız kusurlu, insanlarınız zayıf ve baştan çıkarılmaya müsaitler. Size verilen görevi yerine getirmediniz."

Kalabalığın içinden homurtular yükseldi, yazılanları ilgi ve keyifle okuyanlar bile birdenbire kaşlarını çattılar. Evet, doğru! Şairlerin kitaplarında tasvir ettikleri nasıl bir dünyaydı öyle, o insanlar nasıl insanlardı? Bu insanlar fazlasıyla tanıdık değil miydi? Her gün karşılaştıkları, üzerlerine yapışmış hatalarını taşıyan kadınlar ve adamlar değil miydi bunlar? "Görevinizi yerine getirmediniz" diye bağırdı kalabalık. "Siz dünyayı iyileştirmediniz! Sahtekârlar! Sahtekârlar!"

Övgü ve takdir bekleyen şairler şimdi rahatsız olmuş, korkmuşlardı. Gittikçe artan homurtularla birlikte kalabalık da tehditkâr bir tavırla şairlere doğru yaklaşmıştı, hatta kimi delikanlılar evlerinin kapılara saldırmıştı, merdivenlerde yer yer gümbürdeyen adımların sesi duyulmaya başlayınca da şairler hızlıca çalışma odalarının kapılarını kilitleyip o telaşın içinde bulabildikleri tüm yazıları toparlayıp şöminede yakmaya koyuldular.

Belki bu kadar tedbire gerek yoktu. Çünkü şairleri, zahmet edip de dövecek kadar kimse ciddiye almıyordu. Belki de şairler bizlere kendileri aktarmış olmasalardı, bu olay

büyük ihtimalle kısa bir süre içerisinde unutulup gidecekti. Şairlerin aktardığı olay başka bir sonla noktalanıyordu; bu son gerçeklerle örtüşmese de, insanlara layık görülebilecek iyi niyetli bir öngörü açısından belki de gerçeklere en yakın olanıydı. Şairlerin versiyonuyla hikaye şöyle devam ediyordu: Şairlerin, hayal kırıklığı içindeki insanların tam üzerlerine saldırmasından korktukları bir sırada genç ve güzel bir kadın öne çıkarak, yaklaşan kalabalığın karşısına dikilir. "Yanılıyorsunuz," der öfkeli kalabalığa. "Şairler, yaratılanları kendilerine verilen göreve uygun olarak düzelttiler. Tanrı yarattıklarına sırtını dönmüşken şairler onları sevgiyle benimsediler. Fani düşlerimiz dahil, her şeye ve her canlıya sadakatle kucak açtılar. Evet, kitaplarda tasvir ettikleri bizim kusurlu dünyamız olsa da, bu dünya değiştirilmiştir." Tam o sırada insanlar müsveddeleri ikinci kez ellerine alıp okumaya koyuldular ve birden dünyanın şairler tarafından gerçekten iyileştirildiğini onlar da keşfettiler.

M.Ö. 850-800
BİR İŞ SEYAHATİNİN SONU

Odysseus, İthaka adasına yaklaştıklarında Phaeacianslı kürekçilere şunu şöyle seslendi: "Hey millet, sanırım ketumluğunuza güvenebilirim. Size Kalypso ile ilgili anlattıklarım aramızda kalacak." Bu şekilde hitap edilen adamlarsa üzgün yüz ifadeleriyle: "Oi, oi, oi", dediler, bu, dilimize çevrildiğinde hemen hemen *ah* veya *vah* anlamına geliyordu. "Neyiniz var? Niye sızlanıyorsunuz?" diye sordu Odysseus. Adamlar, en son karaya çıktıklarında onlara tavernada birkaç kadeh şarap ısmarlayan kör bir şairle tanıştıklarını ve şairin onlardan ünlü yolcularının maceralarıyla ilgili bilgi edinmeye çalıştığını itiraf ettiler. Ne yazık ki ona Kalypso ile ilgili bölümü de anlatmışlardı.

Odysseus bunun ne anlama geldiğini hemen anladı, çünkü o dönemin Yunanistanında şairlerin boşboğazlıklarından daha güvenilir bir şey yoktu. Herhalde, o meçhul şair duyduklarını çoktan epik şiir kalıbına sokmuş, şimdi en taze dedikoduyu yaymak için şehirden şehre, adadan adaya geziyordu. Bu dedikodular şimdilik İthaka'ya ulaşmamış olsa da, er ya da geç oraya da yayılacağından şüphe etmeye gerek yoktu.

Odesa'nın elimize bölük pörçük olarak ulaşmış eski bir taslağında İthaka'ya dönerken kürekçilerle olan diyaloğa şöyle yer verilir:

Phaeacianslı kürekçiler konuşmalarını bitirince Odysseus: "Ah, yazık bana!" dedi. / Ey Tanrılar, uzun süre hasret kaldığım memleketime dönerken öfke dolu karıma karşı korku içindeyken, / o tehditkâr bir edayla elindeki Trakya meşesinden yapılmış oklavasını heybetli bir kavis çizen sırtına saklamış, kapının arkasında sabırsızlıkla beni bekler.

İthaka'ya adım attığında Odysseus'un büyük bir titizlikle kimliğini gizlemesi, ancak kim olduğunu kısa bir süre sonra oğluna, sığır çobanına ve domuz bakıcına açıklarken karısından sakınmış olması gerçeği, elimizdeki bilgiler doğrultusunda ancak vicdan azabı sebebiyle Peneleope'nin karşısına çıkmaya cesaret edemediği şeklinde yorumlanabilir.

Odesa destanının ilk versiyonunun, İskenderiye kütüphanesinin altıncı başkanı olan Semadirekli Aristarkhos'un zamanında örneklenen ve bizlere 12. yüzyıla ait Bizans derlemesiyle ulaşan versiyonundan tamamen farklı olduğunu düşünmek için birçok nedenimiz bulunuyor. Eldeki veriler gösteriyor ki, çok erken yıllarda, belki de Odysseus'un kendi girişimiyle uysal bir şair tarafından gerçekleri örtbas ederek eserin üzerinden yeniden geçilmiştir. Bunu revizyonu yapanın, bugün bu destanın yazarı olarak bilinen Homeros olduğu ihtimali hayli kuvvetlidir. Tabii ki Hellenlerin ilk çağlarına ait bilgilerin elimizde bulunmaması konuyla ilgili kanıtlar sunmamız imkansız hale getiriyor, kaldı ki daha önce de belirtildiği gibi Odesa'nın burada alıntı yaptığımız eski versiyonu birkaç dize dışında kaybolup gitmiştir.

Bu olayda cevap arayanlar ister istemez revize edilmiş metinden yola çıkmak zorundadırlar, çünkü ancak bu şekilde olaylarla ilgili ipucu elde edebilirler. Bu amaca istinaden, Homeros'un Klaypso hadisesini gözler önüne serdiği versiyonuna yöneliyoruz.

Bir deniz kazasından Homeros'tan sonra tek kurtulan kişi

olan Odysseus kendini Ogygia adasında bulur, onu burada karşılayan Kalypso adındaki peri ona bakıp yemek verir, çok geçmeden de sevgilisi olur. Sonraları karısı Penelope onu sıkıştırdığında Kalypso ile zoraki aynı yatağı paylaştığını iddia etse de bu söz konusu bile değildir. Bu durum yirmi dört şarkının beşincisinde aşikar olarak ortaya çıkar, Odysseus'un burada yedi yıl sonra periden 'artık hoşlanmadığını' söylemesi, daha önce kesinlikle hoşlanmış olduğunu gösterir.

Odysseus'un Ogygia adasına varışıyla ilgili anlattıkları da onu ele vermektedir. "Uyur halde" dir, yani dalgalar Odysseus'u kıyıya vurduğunda bilinci kapalıdır, bu halde Kalypso tarafından bulunmuştur. Herhalde kadınları etkilemek mevzu bahis olduğunda bu Odysseus'un kendini gösterme biçimiydi; çünkü Phaeacian ya da diğer adıyla Scheria adasına da yine bir deniz kazasından sonra kıyıya vurarak ulaşmış, burada çıplak ve baygın yatarken kralın kızı Nausikaa tarafından bulunur. Bu şekilde gerçeklerin örtbas edildiği akla uygun geliyor, herkes Odysseus'un zaafını ve o iki kadını da kendisinin ayarttığını biliyor.

18. yüzyılın sonlarında *Republical* Dünya dilini bulan mucit ve Baselli bir Jakoben olan Aristide Hügli'nin yaptığı bir diğer yorum da aslında gerçek olabilir. Hügli, Cotta yakınlarında yayınlanan ve çağdaşları arasında popüler kabul edilen *Heldenspiegel*'de[7] dile getirdiği şüphesinde Odysseus'un Tanrıçaları bile baştan çıkaran ve sıkça başvurduğu numarasının kendini kadınlara acınacak bir kurban gibi göstermek olduğunu söylüyor. Bu doğruysa - ki Hügli'nin sunduğu belgeler oldukça etkileyici - o zaman günümüzde de birçok adamın kadınların kalbine ve yatağına girmek için uyguladıkları acındırma taktiğiyle karşı karşıyayız demektir.

Dediğimiz gibi, elimizdeki veriler okulda öğretilen o kökleşmiş destan yorumlarından daha farklı olasılıklara işaret etse de, bunu destekleyecek deliller yeterince açık değildir.

---

[7] Kahramanlar Aynası. (Ç.N.)

Odesa'nın yirminci, yirmi birinci ve yirmi ikinci şarkısındaki büyük finalde de Homeros'un gözüyle durum bu şekilde tasvir edilmiş. Odesa'nın karşımıza acınacak halde olan bir dilenci kılığında çıkıp kendi evinde coşkulu yabancılar tarafından aşağılanması (acındırma taktiği!), yay kullanmadaki becerisi (etkileme numarası!) ve sonunda, karısına talip olan adamlara karşı giriştiği ve bütün adamların öldürüldüğü o uygunsuz kavga- tüm bunlar fazlasıyla sanki Penelope'yi etkilemek ve kadının öfkesini dindirmek için sahnelenmiş hesaplı ve planlı kıskançlık gösterisine benzemektedir.

Biz, yetmişli yılların sonundaki feminist ve eski bir filolog olan Samantha Wiedenmeyer-Bonk kadar ileri gitmiyoruz. O, Odesa'nın ilk versiyonunun oldukça belirgin anaerkil bir yapıyla düzenlendiğini ve sonunda ataerkil hâkimiyet ilişkilerine adapte edildiğini savunuyordu. Bugün elimizdeki Odesa metninin bazı bölümlerinin çıkarlar doğrultusunda sahte olduğunu tahmin etsek de hiç olmazsa bu metinlerin Odysseus'un görevlendirmesiyle değiştirildiğine de inanıyoruz. Bu noktada Aristide Hüglis'in, Odysseus'un sayısız listelerine bir de suçlarını kurnazca örtbas etme özelliğinin eklendiği bakış açısına daha yatkınız.

M.Ö. 44
ROMA TAKVİMİNE GÖRE
ON BEŞ MART

Sezar'ın destekleri sayesinde Roma Senatosundaki üyelik sayısını yaklaşık bin kişiye yükselterek Roma senatörlüğüne atanan Galya ve Lyon kökenli Publius Maxentius Afer adındaki şair, M.Ö. 44. yılının Mart ayının on dördüncü akşamında kendini bir an önce yatağa atmak üzere destekçisi Faso'nun evindeki bir eğlencenin ardından yorgun argın eve ulaştığında yastığının üzerinde balmumu tahtasına yazılmış bir mesaj buldu: YARIN DOKUZ BUÇUKTA POMPEIUS TİYATROSUNDA. Kahretsin, bu da ne anlama geliyordu şimdi? Şaraptan buğulanmış beyni zaten zar zor çalıştığı için bundan hiçbir sonuç çıkaramadı. Ancak M.I.B imzasını görünce mesaj anlam kazanmaya başladı, M.I.B ancak Marcus İunius Brütüs olabilirdi.

Publius Maxentius, demek ki vakit geldi diye geçirdi aklından. Sallanarak yatak minderine doğru eğildi ve altında sakladığı hançeri çıkartıp, sanki kullanım amacından çok emin değilmiş gibi ona uzun uzun baktı. "Ah Publius Maxentius", diye mırıldandı kendi kendine, "Bu hantal kalemle nasıl bir öykü yazmayı düşünüyorsun ki?" Şair, sükûnet ve huzurdan yana olan mizacıyla örtüşmeyen böyle bir ma-

ceraya atılmış olmaktan pek mutlu değildi. Fakat sıkıntılı düşüncelere dalıp doğacak sonuçları düşünemeden kendini yatağının üzerine bıraktı, iç çekti ve neredeyse aynı anda uykuya daldı.

Uyandığında güneş en yüksek noktaya çoktan ulaşmıştı. Gözlerini ovdu, gerindi sonra da doğrulup yerdeki hançeri görünce ürktü: "Köleler!", diye kükredi. "Çabuk buraya gelin aptallar! Beni neden uyandırmadınız? Senatoya gitmem lazım!" Fakat gelen hiçbir köle olmadı, gelen karısı Bayan Thelma idi, ona sessiz olmasını işaret ederek hükmedici bir sesle konuştu: "Bu kadar sesli bağırma!", dedi. "Seni de şair arkadaşın Gaius Helvius Cinna gibi sokaktan sesini duyup katletmelerini mi istiyorsun?"

Gaius Helvius mu? Katletmek mi? Afer neler olduğunu anlamadı. "Neler olmuştu? Neden o?"

Thelma: "Romalı ayak takımı öldürdü onu, sanırım onu arkadaşın Lucius Cornelius Cinna ile karıştırdı", dedi.

Afer güçlükle sordu: "Ya Sezar?"

"Öldü", dedi Thelma. "Hesaplarınızı yaparken halkın havasını yanlış tahmin ettiniz. Şimdi de Brütüs ve arkadaşlarının yakasına yapışacaklar."

Publius Maxentius Afer şaşkın gözlerle karısına baka kaldı. Dışarıdan gelen bağırışları da ancak o an fark etti. Kulaklarında çınlayan sevinç tezahüratları değil miydi? "Madem zorba öldü… Roma halkı neden sevinmesin ki?"

"Sevgili Afer", diye başladı Thelma, "Romalılar zorbalara bayılırlar. Zorbaları her zaman sevdiler, özellikle de halka ekmek ve oyunlar sunduklarında onları sevdiler. Ne var ki arkadaşın Brütüs buna inanmak istemedi."

Şair, başını sağ yumruğuna yaslayarak yatağının üzerinde uzun bir süre oturdu ve düşüncelere daldı. Aradan kırk yıl geçtikten sonra avludaki mezarının başına dikilmek üze-

re heykeltıraş Hermion onun bu duruşunu yaptığı heykele yansıtacaktı. Roma'daki herkes Publius Maxentius Afer'in Brütüs ile arkadaşlık ettiğini biliyordu. Hatta bir ara, kendisini senatoda arka sıralara iten taşralılık lekesinden kurtarabilmek için Brütüs'e kendisini evlat edindirmeyi aklından geçirmemiş miydi?

Şükür ki Brütüs onun bu arzusuna temkinli yaklaşmıştı, yoksa adı şu an Publius Maxentius Brütüs olacaktı. *Mankafa* anlamına gelen Brütüs! Bu lakap ona onurdan aşka her şey getirirdi. Bu adı almış olsaydı öfkeden kuduran Romalı ayak takımı tarafından herhalde çoktan öldürülmüştü. Bunun gerçekleşmemiş olması ne büyük bir şanstı! Ve bu sabah uyuyakalmış olması daha büyük bir şanstı hatta belki de alın yazısıydı! Burada Tanrıların kurtarıcı müdahalesini görmek gerekmez miydi? Evet, tabiî ki de öyle olmalıydı! Bu can sıkıcı durumdan yara almadan kurtulması halinde uyku Tanrısı Hypnos'a bir koyun kurban etmeye karar verdi. Bütün bir koyun!

"En iyisi burada ortalık sakinleşene kadar Lyon'daki evine çekilmen. Galya'da güvende olursun. Eşyalarını toparlayıp şehri terk etmeni tavsiye ediyorum sana. Hem de derhal!"

Uyanır uyanmaz kendisinden zincirleme karar beklenmesinden nefret eden Afer tereddüt etti. Fakat Thelma'nin dile gözden kaçmayan öfke dolu bir mantık vardı, bu mantığa aldırmamak olmazdı Buraya gelip onu almaları sadece an meselesiydi. Adı büyük ihtimalle devlet düşmanları listesinde yerini almıştı. Derin bir iç çekti. Nihayet bir hamle yapıp önüne geçilemeyecek olana boyun eğdi.

"Haklısın," dedi karısına, "hemen seyahatle ilgili her şeyi hazırlatacağım."

Thelma buna gerek olmadığını söyledi. Dinlenmiş atların çektiği çift tekerlekli bir araba, kendisine refakat edecek bir köle ve gerektiğinde gece yolculuğu yapabilmeleri için dö-

nüşümlü olarak arabayı sürecek iki kişi hazır durumda kendisini bekliyordu.

“Tek araba mı?”, diye isyan edercesine bağırdı Afer. “Değersiz bir hurdacı gibi sadece tek bir arabayla mı seyahat edeceğim?”

Thelma deşifre olup öldürülmek istemiyorsa, sınıfına uygun bir donanımla seyahat etmekten vazgeçmekten başka çaresi olmadığını söyledi. Karısı, şehri geride bırakana kadar arkalarına saklanması için arabaya boş amforalar da yükletmişti. Gece boyunca seyir ederlerse, gün ışıdığında doğrudan bir tehlikeyle karşılaşmayacak kadar Roma'dan uzaklaşmış olurlardı. *Tek bir* araba! Refakatinde *tek bir* köle! Bir de pılı pırtının arasında saklanması gerekiyordu! Afer karısına bakarken aklı başından gitmiş gibiydi. Durumunun ciddiyetini ancak kavramıştı.

Araba iki saat sonra Tiber köprüsü üzerinde tangır tungur yol alıyordu, oradan da Aurelia Caddesi'ne geçip Kuzey'e giden yolu takip edecekti Amforaların arkasına gizlenmiş Publius Maxentius Afer acı bir gülümsemeyle şöyle dedi: “Alea iacta est”.[8] Zahmetli yolculuk on dokuz gün sürdü, bunun on dört günü arabayla Arles'a varmak için geçti sonraki beş günde ise gemiyle Rhône Nehri üzerinde seyahat ettiler. En nihayetinde Afer yorgun ama zarar görmeden Lyon'a, eski adıyla Lugdunum'a vardığında Roma'daki karışıklıklardan kimselerin haberi yok gibiydi, daha başını yastığa koymadan Hypnos şerefine bir horoz kurban etti, - bir horoz, çünkü Roma'dan ve tehlikeden uzaktayken bir koyun kurban etmenin fazla abartılı olabileceğini düşündü.

Publius Maxentius Afer'in o tarihte sezemediği bir şey vardı, Lugdunum'da uzun süre, tamı tamına on dört yıl kalacaktı. Afer bu süre zarfında Thelma'nın kendisine zaman zaman yazarak oraya seyahat edenler ya da kuryeyle yolladığı

[8] Ok yaydan çıktı (Ç.N.)

mektuplardan Roma'da az çok neler olup bittiğinden ve oradaki gelişmelerden haberdar oluyordu. İkinci Triumvirlik[9] haberini alınca bir gecede "Tanrısal Üçlü Yıldız"a, Marcus Antonius, Octavianus ve Marcus Aemilius Lepidus'a duygu yüklü bir şiir yazdı. Yazmış olduğu eseri destekçisi Faso'ya gönderdi, o da şiiri yeni Roma hükümetinin üyelerinin bulunduğu küçük bir gruba okudu, fakat Afer'in daha sonra Thelma'dan öğrendiği üzere bu övgü dolu şiirin asıl sahiplerinden hiçbir tepki gelmemişti. Cicero bile bir konuşmasında Afer'i ihanet etmekle suçlamıştı, ama Thelma laf arasında, mevcut koşullarda bu yaklaşımın kendisine menfaat bile sağlayabileceğini belirtmişti.

Afer aylar sonra Brütüs'ün Trajanopolis'te uğradığı bozgunun haberini aldığında her yerde ilk önce Cassius'u tek başına yenip sonra da zor durumda olan Octavian'a yardıma koşan Marcus Antonius'tan muharebenin asıl kahramanı olarak kutlanıyordu. Şair bunun üzerine iyi bir fikir diye düşünerek Sezar'ın katilleri için alelacele kaleme aldığı *Zorba Maçolar* başlıklı yergide Marcus Antonius'tan Roma İmparatorluğunun gökyüzünde parlayan yıldızı olarak bahsetmişti ki, bunun bir hata olduğu kısa süre sonra ortaya çıkacaktı.

Yıllar geçiyordu ve Thelma Afer'e, yazılarıyla aydınlığa çıkma çabalarının Roma'da neredeyse hiç etki yaratmadığını bildirmekten başka bir şey yapamıyordu. Hala vatan hainleri listesinden çıkartılmamıştı. Bunun ne anlama geldiğini, iktidardakilerin koca Cicero'yu bile öldürtmekten çekinmediklerinden anlıyordu.

Daha sonra triumvirlik içindeki günden güne artan anlaşmazlıkları dilden dile dolaşmaya başlamıştı, Afer de şimdilik en iyisinin herhangi bir cepheyi tutarak eserler yazmamak daha doğru olduğunu düşündü. Ve böylece hayatının en verimli dönemine adım attı, kendini siyasi çekişmelerden uzak kırsal hayata verdi. Meslektaşı büyük usta Vergil gibi

[9] Üç kişilik iktidar (Ç.N.)

Afer de haysiyetli çobanları ve köy adetlerini konu alan egloglar yazıyordu, sonunda da Vergil'in *Georgica*'sına benzer bir eser yaratarak kendine çoban, karısı Thelma'yı da İuturna adındaki su perisi rolüne sokarak böyle bir eserde ebedileştirmeye karar verdi.

35 yılının sonbaharında destekçisi Faso öldüğünde Thelma'ya Maecenes'in çevresine kabul edilme şansı olup olmadığını ve bu amaçla sanatın ve sanatçıların büyük dostuna egloglarından birini gönderip gönderemeyeceğini sordurdu. Thelma'dan gelen cevap kesin değildi. Maecenes ve Octavian sıkı dosttular ve Octavian Afer'e *Zorba Maçolar* eserinde Marcus Antonius'u tek taraflı yücelttiği için hâlâ intikam duygusu besliyordu. Yani Afer'in biraz daha sabretmesi gerekiyordu.

Afer sabretti. İnzivaya çekildiği Lyon kapılarındaki çiftliğinde ürettiği o melankolik şiirlerinde kırsal hayatın mutluluklarından bahsediyordu, hâlbuki Roma'dan gelen haberler işine yarasaydı güzellikle bahsettiği o kırsal hayattan seve seve geri çekilirdi. Galya'nın bu eyaletinde çok fazla değişiklik ve hareketlilik olmadığından ormanda ve toprağını sınırlayan tepede yürüyüşe çıkıp jimnastik egzersizleri yapıyordu, yazın berrak derede, kışınsa bölge halkının olağanüstü şifalar dağıttığını söyledikleri sıcak kaynak sularda yıkanıp, bunun dışında da sağlıklı kalmayı başarıyordu. Bunların yanı sıra, karısı Thelma'yı sık sık sevgiyle anar, karısından ayrı düştüğü süre uzadıkça onu daha da muhteşem bir kadın olarak görür ve her zamankinden çok arzulardı. Çalışma masasının başına geçince Roma'dayken Thelma'da bulamadığı için içinin sızladığı tüm özellikleri, karısını bütün olumlu maharetleriyle birlikte İuturna kimliğine büründürerek ona verirdi.

Bu arada Publius Maxentius Afer Roma'dan uzak yaşadığı Galya eyaletinde kendi lehine hiçbir sonuç alamadan parmakları yara oluncaya kadar yazı yazarak 13 yılını ge-

çirmişti ki, bir gün Afer'e, Aktium Savaşında Octavian'ın Marcus Antonius'u yerle bir ederek yendiği ve artık Roma İmparatorluğunun tek hükümdarı olduğu haberi ulaştı. Afer haklı olarak Roma'daki iktidar savaşları son bulduğuna ve de genel aftan söz edildiğine göre da artık geri dönmesine engel teşkil edecek bir şeyin kalmadığını düşündü. Gerçi kış kapıyı çalmıştı ve böylesi soğuk bir mevsimde zahmetli bir yolculuğa çıkmak tavsiye edilir bir durum değildi. İlkbahara kadar sabretmesi gerekiyordu.

Tabii ki o yıl ilkbahar da geç geldi. Şubat ortasında sıkı bir kar yağdı ve Rhône Nehri sularının taşmasıyla gemi seferleri iptal edildi. Hâlâ Afer'in sabrı sınanıyordu. Sonra bir gün Roma'dan gelen bir haberci Afer'e bir mektup getirdi, mektupta kimliğini açıklamadan kendini "Hayranı ve dostu" olarak tanıtan biri sayın şairin temiz adının kirlenmesinden endişe ettiğini belirtip, sonra sözünü esirgemeden doğrudan karısı Thelma'nın yıllardır sadece bir kocanın nail olabileceği yakınlığı Phrasistes adında Yunan kökenli genç bir şairle paylaşmasının kulaktan kulağa dolaştığını söylüyordu.

Afer, aynı sofrayı ve aynı yatağı paylaştıkları zamanlarda kendisine ilham kaynağı olamayan Thelma'ya, kendi seçimiyle çıktığı sürgün yıllarında kendisi de hayret edecek kadar karısına muhabbet duymaya başlamıştı, şimdi aldığı bu haberle kapıldığıhayal kırıklığı ve kıskançlık duyguları içinde küplere binmişti. Kendi *Georgica*'sına ait tamamlamış olduğu beş şarkıyı sinirle ateşe attı ve henüz ilkbahar havası gelmiş olmasına rağmen sadakatsiz karısından öcünü almak üzere birkaç gün sonra Roma'ya doğru yola koyuldu. Çantasında yola çıkmadan önceki gece tamamladığı Octavian'a hitaben yazdığı, iktidar değişikliğinden dolayı ona *Tanrı'nın Oğlu ve Gerçek Tanrı* (divi filius et divus ipse) diye hitap ettiği bir kaside vardı.

Roma'ya yüz kilometre kala bir toprak kayması sonucu iki gün boyunca ıssız küçük bir otelde konaklamak zorunda

kalmasaydı, Afer Publius Maxentius on altı ya da on yedi gün gibi rekor bir sürede Lugdunum'dan Roma'ya ulaşmış olacaktı. Böylece Afer ancak 15 Mart günü Roma'ya varabildi. Elinde hançeriyle evinin kapısının önüne geldi kölelere selam bile vermeden kendini Thelma'nın odasına attı. Ama kimse yoktu. Yatak tuhaf bir biçimde düzgündü, sanki uzun zamandır kimse burada yatmamıştı. Sadakatsiz kadın neredeydi peki? Acaba geleceğinden haberdar olmuş ve firar mı etmişti?

"Beyim! Ah Beyim!" Afer'e evin kapısını açan, koşarak giden efendisinin peşinden Thelma'nın odasına gelen yaşları beslemenin gözleri yaşlarla doluydu. "Geç kaldınız Beyim!"

"Geç kaldınız da ne demek?"

"Hanım öldü beyim. İki gün önce avludaki mezara defnedildi."

Çok sevdiği o kocasından mahrum kaldığı için üzüntüden öldüğünü söylemişti besleme. Artık en sonunda kocasının kendisinden vazgeçtiğini düşünmüş olmalıydı.

"Vazgeçmek mi?", diye bağırdı Afer. "*Ben* mi *Ondan* vazgeçmişim?"

Thelma'nın kocasına aylar önce gönderdiği, halk arasında *Yüce* unvanına sahip Octavian'ın çıkarttığı genel aftan sonra kocasının geri dönmesi için hiçbir engelin kalmadığını yazdığı mektubunu almamış mıydı peki? Ya da Thelma'nın hasta yatağından kendisine gönderdiği ve bir an önce eve dönmesi için yalvardığı mektup da mı eline geçmemişti?

Afer ne ilk ne de ikinci haberin kendisine ulaştığını söylerken yıkılmıştı. Ama o an buraya geliş sebebini hatırladı: "Peki ya şu Phrasistes?"

"Ne demek istiyorsunuz Beyim?"

"Benim yokluğumda evime yayılan şu hergeleden bahsediyorum."

“Ah Beyim, yanılıyorsunuz. Bu isimde biri asla bu eşikten adımını atmadı.”

Afer beslemenin buruşmuş yüzüne dikkatle baktı. Fakat yüzüne yansımış gibi görünen bir yalan yoktu. Afer gözlerini yere indirdi ve hâlâ elinde tuttuğu hançeri fark edip ne kadar uygunuz ve gülünç bir durumda oluğunu anladı. “Dedikodu”, diye mırıldandı. “Aptal ve kötü niyetli bir dedikodu.” Dışarıya çıkıp avluya geçti ve düşünceli bir halde çok uzun bir süre sadık karısı Thelma’nın mezarının başında anlaşılması güç sözcükler mırıldanarak oturdu.

Publius Maxentius Afer memleketine döndükten sonra 30 yıl saygın bir vatandaş ve şair olarak Roma’da yaşadı.

Publius Maxentius Afer’in eglogları sarayda büyük ilgi gördü ve 19 yılında Vergil öldüğünde Afer bir nevi onun vekili olarak da sonunda Maecenas çevresine dâhil edildi. 86 yaşında kadar yaşayıp uzun bir ömür sürdü. Mezarının başına dikilen başta sözü edilen Hermion heykelinden geriye sadece daha hayattayken kendi isteğiyle üzerine şu sözleri kazıttığı bir mezar taşı kaldı: Şanslı fani, Kairo’yu kafasından yakalayabilmiş olandır. Daha şanslısı ise, onu felakete sürükleyecek saati kaçırmış olandır.

M.S. 732
TERTIUM NON DATUR, YA DA: TOURSS VE POITIERS'DE DEVREDIŞI KALAN ÜÇÜNCÜ ŞAHSIN ANLIK BELİRMESİ

M.S. 732 yılında Karl Martell'in yönettiği Hıristiyan ordusuyla Arapların atlı Emevi ordusu Tur ve Poitiers arasındaki meydanlarda karşı karşıya geldiğinde, her ülkenin tarih kitabında inatla anlatılmayan bir olay meydana geldi.

Birbirlerine düşman ordular sığınaklarından çıkıp, birbirlerinin üzerine doğru ilerlemeye tam başlamışlarken sabah güneşi altındaki araziyi bir anda öylesine parlak bir ışık sardı ki, birbirlerinin üzerine yürüyen savaşçıların gözleri kamaştı, hepsi birkaç dakika için gözlerini kapayıp beklemek zorunda kaldılar. Gözlerini nihayet açıp etraflarına şaşkın şaşkın baktıklarında Doğu yönündenkardeş misali kol kola girmiş iki siluetin alçak tepeyi inip kendilerine doğru yürüdüğünü fark ettiler. Ağır adımlarla savaşa hazır birliklere doğru yaklaşan bu iki şahıs, her iki tarafın savaşçılarına yanlarına gelmeleri için işaret etti. Onlara tereddüt ve kuşkuyla yaklaşan askerler karşılarında kimlerin durduğunu birden

kavradılar. Nasıra'dan Hz. İsa ve peygamber Hz. Muhammed.

Savaşçılar korku ve şaşkınlıklarını henüz üzerlerinden atamamışken Hz. İsa Hıristiyanlara, Hz. Muhammed ise Müslümanlara dönerek konuşmaya başladılar: "Sizler birbirinizin kafalarını koparmadan önce size verilecek önemli bir mesajımız var. Bedensel ölümümüz gerçekleştikten sonra arda kalan boş zamanımızı, dünya üzerinde gezip dolaştığımız günlerde neye inandığımızı ve sizlere neyi öğretmeye çalıştığımızı uzun uzun düşünme imkânımız oldu. Düşüncelerimizi birbirimizle paylaşma imkanını bulmamız ve bu düşüncelerin doğruluğunu karşılıklı sınamamız bizi şu kesin sonuca götürdü: "Size inançla ilgili öğrettiklerimiz, kesin gerçekler değildi. Öğretilerimizin özdeş olduğu noktalarda bile ağır yanılgılar var. Bu örnekleri bile sınama imkanı bulduktan sonra size kesin olarak şunu söyleyebiliriz: Hayalimizde kurduğumuz cennet ve cehennem yok, hatta ölümden sonra her türlü fani angaryayı bize unutturacağını sandığımız cennet hayatı da yok. Şu anki durumumuzdan şikâyetçi olup da dünyadaki durumları övmeye çalıştığımızı sanmayın, ama şu anki durumumuzu yeryüzündeki hayatın doluluğuyla kıyasladığımız zaman bizim şimdiki durumumuz elde etmek için çabalanmayı gerektirmeyecek kadar göksel. Bunu sizlerle paylaşmayı borç bildik, çünkü görünene bakılırsa, yıllardır birbirinizi hayvan gibi kesmenizde bizim yaydığımız yanılgıların da payı var.

Hz. İsa ve Hz. Muhammed konuşmalarını bitirdikten sonra arkalarını döndüler, ağır adımlarla inmiş oldukları tepeyi tekrar çıkıp sabah güneşinin ışığında kayboldular. Bir süreliğine etrafta sessizlik hâkim oldu. Sonra sanki o öfkeli savaşçılara tatlı bir sihir dokunmuş gibi etrafa büyük bir neşe yayıldı. Birçoğu atından inip silahlarını yere atarak gruplar halinde taptaze çimlerin üzerine oturdular. Güldüler, espri yaptılar ve az önce olanı konuştular, hatta bazıları daha da

ileri gidip rakip birliğe koştu ve ilk önüne çıkan düşmanı kucakladı.

Durumu artan bir kaygı içinde izleyen komutanlar düzensizliğin ve itaatsizliğin arttığını, Hıristiyan ve Müslümanların o karmaşada birbirleriyle beden dili ile anlaşıp, birbirlerine sarılıp hediyeler değiş tokuş ettiğini görünce, Emevi komutanı Karl Martell'e haber göndererek olayın müzakeresini yapmak üzere onu çadırına davet etti. Bu iki düşman komutan arasında papazlar ve bilim adamlarının yardımıyla yapılan görüşme bir saat sürdü. Sonra birliklerine pozisyon alma emrini verip, karşılarına geçip şunu bildirdiler:

Birincisi, kendileri arasında da geçici bir süre için huzursuzluk yaratan, bu belirme, sıcak havalarda, boş arazide çokça meydana gelen ve kanıtlanmış olan bir göz yanılgısıdır.

İkincisi, şu andan itibaren bu hadiseyle ilgili konuşmak kesinlikle yasaktır. Buna uymayanlar ölümle cezalandırılacaklardır.

Üçüncüsü, herkes disiplin içinde, canını ortaya koyarak savaşıp haklı davalarının galibiyetle sonlanmasını sağlayacaktır.

Bunun üzerine birliklere başlangıç pozisyonunu almaları emri verildi. Her iki tarafın dini otoriteleri birlikler için Tanrı'dan birliklerini korumasını istediler, sonra komutanlar saldırı işaretini verdi ve Hıristiyanlar ile Müslümanlar birbirlerinin üzerine hücum etti. İlk başlarda savaşçılardan bazılarının öfkeyle derhal düşmana saldırmaması şaşılacak bir durum değildi, ancak rakipten uçarak gelen ilk ok ya da kendilerini teğet geçen ilk kılıç gerçeklerle yeniden yüzleşmelerine sebep olunca komutanları endişelendiren durum da ortadan kalkmış oldu. Böylece başlanmasında bir süre güçlük çekilen muhabere alışagelmiş şiddetiyle ve başarının sürekli taraf değiştirmesiyle devam etti ve Frenk toprakları ölenlerin ve kolları bacakları kopanların kanlarıyla yıkandı.

Güneş batarken Araplar yıkıcı bir bozguna uğratılmıştı. Karl Martell akşam çadırında dostlarına şunu söyledi: "Belirmeye güvenmemekle ne kadar da haklıydık! Şeytanın ta kendisi bizi aldattı. Ama Tanrı'nın yardımıyla o hayale kanmayıp büyük bir galibiyet elde ettik. Tanrı'ya şükürler olsun!" Bozguna uğrayan Arapların komutanı da dostlarını etrafına toplayarak bir konuşma yaptı: "Birliğimizdeki savaş gücünü en önemli anda zayıflatan o kahrolası belirme oldu. Bu, kâfirlerin bizim adamlarımızın tuzağına düştüğü bir aldatma oyunudur. İmandan şüphe edilen yerde adımlar yavaşlar, kılıçlar körelir. İmansızlığın içimize yayılmaması adına bugüne şahit olan herkesi ortadan kaldırmalıyız. Hayatta kalmayı başaranları bir araya toplayıp derhal öldürün. Bunu Allah ve Muhammed adına yapın!"

İşte böylece sonraki kuşaklar Tur ve Poitiers arasındaki meydan muharebesinde gerçekten olup bitenleri hiçbir zaman öğrenemedi. Hıristiyanlar belirmenin şeytanın yanıltıcı bir işi olduğunu kazandıkları galibiyetle ispatladılar; Müslümanlar ise yenilgilerinden, bundan böyle Kuran-ı Kerim'den en ufak bir şüphe duyanın acımadan cezalandırılması gerektiği dersini çıkardılar. Bu iki taraf arasındaki savaşlar çok, çok uzun yıllarca sürdü…

M.S. 1077
CANOSSA YOLUNDA

IV. Heinrich maiyetiyle birlikte Enz vadisine bütün şirinliğiyle uzanmış bugünkü adıyla Ciano d'Enza köyünü geçtikten sonra uzaktaki dik kaya kütlelerin arasından görünen Canossa kalesini görünce herkesi durdurdu, atından indi ve adamlarına seslendi: "Hıristiyanlığın efendisinin karşısına kral olarak değil tövbekar olarak çıkmak istiyorum. Bu yüzden kral kıyafetlerimi ve rütbeme işaret eden her türlü şeyi üzerimden çıkarıp, sadece eski püskü bir esvapla yolun geri kalan kısmını tek başına tamamlayacağım. Sizse köye geri dönüp benim dönüşümü bekleyeceksiniz." Bunun üzerine uşağı, Heinrich'in üzerinden kraliyet mantosunu, ipek mintanını ve çoraplarını çıkartıp Parma yakınlarda bir eskiciden bu vesile için almış oldukları o eski püskü esvabı giydirdi.

Kralı o berbat esvapla gören uşak: "Haşmetlim, lütfen izin verin size eşlik edeyim. Daha en az üç mil yolunuz var ve korumasızsınız." Fakat Heinrich teklifi reddetti. "Bu olay", diye başladı sözlerine, "ancak benimle cennet arasında hallolabilir." Bu durumda uşak kralın emrine uyarak köyün yolunu tutarken, Heinrich yol kenarından aldığı ince ağaç dalını baston olarak kullanıp yokuş yukarıya giden kıvrımlı yolu takip ederek kaleye doğru yürümeye başladı.

Ocak sonuydu, şiddetli bir rüzgâr ıslak kar tanelerini havada uçuştururken yol, su birikintileri ve eriyerek çamurlaşmış karlarla kaplıydı. Heinrich rüzgâra karşı dayanmaya çalışırken karla karışık yağan yağmur soğuktan yüzünü kızartmıştı, çıplak ayaklarıysa soğuktan acıyordu. Tüm bu zorlukları Roma'daki o iktidara susamış gaspçı uğruna yaptığını düşününce içi öfkeyle doldu. Ama hemen dişlerini sıkarak hızlı adımlarla yokuşu çıkmaya devam etti.

İşte tam o anda fundalıkların arasından çıkan şekilsiz bir adam yolunu kesti: "Nereye gidiyorsun dostum?" Heinrich karşısında duran, ayyaşlığı ve sefaleti yüzünden okunan kişiye tam, "Çekil yolumdan! Nasıl bir küstahlıktır bu ki, bir kralın ve müstakbel imparatorun yolunu kesersin!", diyecekti ki oğlanın arkasındaki topraktan mağaradan sözcüleri gibi güven vermeyen üç kişinin daha tırmanarak çıktığını gördü. Kral düşündü ve kendi kararıyla bürünmüş olduğu role uygun davranarak mütevazı bir cevap verdi: "Merhamet dilemek için saraya, yüce efendiye gidiyorum."

"Hiç şansın olmaz", diye cevap verdi adamlardan biri. "Arkadaşlarım ve ben bunu kim bilir kaç kez denedik, bizden istisnasız herkes denedi. Canossa hanımefendisinin kalbi taştandır. Çalışanlarına, kapıda gördükleri her dilenciyi derhal kovmaları için emir vermiş. Birkaç gün önce tahtırevanla saraya varan din efendisinde de pek Hıristiyan havası yoktu."

"Ben yine de denemek istiyorum", dedi Heinrich ve yoluna devam etmeye getirmeye yeltendi ama üstü yırtık pırtıkı herif Heinrich'i kolundan tuttu: "Dur! Seni nasıl kovduklarını görmek istiyorum. Ben de seninle geliyorum."

Heinrich'in bu zor görevinde en son ihtiyaç duyacağı şey, peşine böyle birinin takılmasıydı. Heinrich rica etti, tehdit etti, adımlarını hızlandırdı ama ne yaparsa yapsın o sevimsiz yoldaşı silkeleyemedi ve sonunda herifin yakasına yapıştı

ve bağırdı: "Sen benim kim olduğunu bilmiyor musun? Ben kral Heinrich, geleceğin imparatoru. Şu an sana fundalıklarda kaybolma emrini veriyorum."

Karşısındaki bir süre sersem sersem Heinrich'e baktı sonra da koca bir kahkaha patlattı ve haykırdı: "Eğer sen kral Heinrich isen, ben de Çin imparatoruyum." Gülmekten içi dışına çıktı, gözlerinden yaşlar aktı, şakaklarındaki damarlar korkutucu derecede morararak kabardı. "Kral Heinrich ha! Bu gerçekten iyiymiş! Kral, geleceğin imparatoru, çıplak ayaklarla karda yürüyor, öyle mi?"

Heinrich bu nahoşu durumu birilerinin kale mazgallarından gözetleyebileceği karşısındakine tanrı aşkına sessiz olması için yalvardı, aksi takdirde üstlendiği misyonu tehlikeye düşecekti. "Misyon mu?", dedi karşısındaki ve yine gülmekten neredeyse boğuluyordu. "Kime misyonerlik etmek istiyorsun, dostum? Kaledekilere mi? Öyleyse sana şunu söyleyeyim: İsterse İsa şahsen gelsin, onlar onu da kovarlar."

Heinrich bu yılışık oğlanı başından atamayacağını anladı. şansını bu kez ona tatlı tatlı yaklaşmakla denedi: "Eğer yanımdan ayrılmak istemiyorsan..." "Adım Ambros," dedi muhatabı. "Eğer yanımdan ayrılmak istemiyorsan, Ambros, en azından sakin ol ve dikkatleri üzerimize çekmemize engel ol."

Ambros aldırmaz bir tavırla değil, aksine iyi niyetle başını salladı. Şimdi Heinrich'in yanında ağır ağır yürüyordu. İki adam yaklaşık yarım saat yürüdükten sonra kaleye vardıklarında Heinrich önceden kararlaştırdıkları gibi elindeki bastonla üç kez o ağır kapıya vurdu, vuruşları kale avlusundan yankılandı.

Kale mazgallarından aşağıya doğru soran ses, "İçeriye gelmek isteyen kim?", dedi. "Kral Heinrich, Hıristiyanlığın efendisinden af dilemek için geldi." Buraya kadar her şey

konuşulduğu gibiydi. Fakat bekçi tam kapının açılması için işaret vermek üzereyken Heinrich'in yoldaşını gördü. "Peki, yanındaki kim?" Heinrich daha cevap veremeden yanındaki karga sesiyle atıldı: "Ben, Çin imparatoruyum!", diye bağırdı. "Lanet olası ayaktakımı!", diye bir ses geldi mazgallardan. "Derhal yok olun ya da köpekleri üzerinize salarım".

Heinrich'in o gün geleceğinden haberdar olunmasına, tövbe seremonisiyle ilgili en ufak detayların bile hazırlanmasına rağmen, bu olay Heinrich'in geri çevrilmesine yol açtı. Diplomasi için kapkara bir gündü. Oysa Heinrich'in akıl hocaları düşünüp taşındıktan sonra o günde, 25 Ocak'ta karar kılmışlardı, çünkü o gün Hıristiyanlar Saulus'un din değiştirerek Paulus adını almasını kutluyorlardı. Ve şimdi böyle bir olay olmuştu!

"Eee, ben sana ne demiştim?" Heinrich'in yoldaşı aşağılayıcı bir tavırla yere tükürdü. "Ama üzülme. Denemeye değerdi. Üstüne üslük komikti de. Eğer istersen bu akşam bizde geceleyebilirsin. En azından mağaramızın içi sıcaktır. Hem içecek bir şeylerimiz de var."

Tüm tövbekar isteğine rağmen Heinrich, işini bozan bu serserinin misafirperverliğini kabul edecek değildi. "Davet için teşekkür ederim", derken sesi soğuktu. "Ben güneye doğru gideceğim ve sanırım haklısın Ambros: Bu civarın insanları kalpsiz."

Yolun yarısının dikenli fundalıklarla örtülü olan mağara girişi görününce vedalaştılar. Heinrich köye doğru yol alırken Ambors başına gelen komik olayı derhal arkadaşlarıyla paylaşmak için mağaraya girdi.

Heinrich'in maiyeti onun tek başına geri döndüğünü görünce mutlaka ters gitmiş olan bir şeylerin olduğunu anladılar. Suratı asık olan efendilerine sıkıntısının nedenini sormaya cesaret edemediler. Heinrich konaklayacakları küçük otelde

kendine sıcak bir banyo hazırlattı, uzun süre küvetin içindeki sıcak suda yattıktan ve düşüncelerini toparladıktan sonra da kral esvabını giyip konuştu: "Canossa'nın hanımefendisi Mathilde'ye bir haberci gönderin. Kral Heinrich gecikme için müsamaha gösterilmesini rica eder. Yıkılmış bir köprü nedeniyle yolu uzatmak zorunda kaldığımı ve yarın henüz güneş doğmadan kaleye doğru yola çıkacağımı aktarın."

Heinrich sabah erken vakitte yataktan kalktığında, normalde o civarlarda neredeyse hiç yaşanmayan bir kar fırtınası ile karışlaştı. Kaleye çıkmak söz konusu bile olamazdı. Bütün gün ve onu takip eden gece kar yağdı ve birçok yerde kar yığıntıları metreleri buldu. Ancak ertesi gün havanın ılımasıyla birlikte kar yığınları erimeye başladı, akşama doğru kaleye çıkan yol açıldığında ise gökyüzündeki güneş kan kırmızısıydı ve ortalık kararmak üzereydi. Heinrich bu durumda ertesi sabah tekrar kaleye gitmeye denedi. Güneş doğmadan uyandı, eski püskü esvabını giydi ve kaleye doğru yola koyuldu. Mağaranın önünden geçerken mümkün olduğunca ses çıkartmamaya özen gösterdi. Günün çok erken bir saati olmasından dolayı bir önceki gecenin sarhoşluğuyla uyuyan Ambros ve arkadaşları tarafından taciz edilmedi.

Yaklaşık yarım saat sonra kaleye vardığında bir kez daha bastonuyla kale kapısına üç kez vurdu. "İçeriye gelmek isteyen kim?", diye mazgallardan bir ses yankılandı. "Hıristiyanlığın efendisinden af dilemek için kral Heinrich geldi." Bekçi, "Bir dakika lütfen," dedi.

Heinrich kale kapısının önünde beklerken asabice etrafına bakındı ama çok şükür Ambros görünürde yoktu.

Nihayet bekçinin sesi tekrar duyuldu: "Kutsal efendi bu kadar erken bir saatte misafir kabul edemeyeceğini bildiriyor. Bekleyecekmişsiniz."

Bu, anlaşmaya aykırıydı. Heinrich öfkeden kıpkırmızı ke-

sildi ama hemen kendisinin de anlaşmaya uymadığını hatırladı. En azından kaledekilerin üzerinde öyle bir etki bırakmıştı, çünkü bugün 28 Ocak'tı ve aslında 25 Ocak'ta gelmesi için randevulaşmışlardı. O halde kaderine boğun eğdi ve bekledi. Hava hem yağışlı hem de soğuktu, Heinrich donuyordu. Isınmak için sağa sola yürüdü, aklına yapacak başka bir şey gelmediği için tespihe, sonra acı çekenlere, şanlılara ve son olarak da aydınlara dua edecekti ki kapı açıldı ve içeriye davet edildi.

Heinrich soğuktan ve yağıştan buz kesmiş yüzü ve acıyan ayaklarıyla papanın onu karşılayacağı sarayın o görkemli salonuna ayak bastığında papa hâlâ kahvaltısını yapıyordu. "Dakiklik kralların nezaketidir derler," dedi papa, içeri girmekte olan krala. "Ama sen beni beklettin." Heinrich, "Affet kutsal peder!" diyerek papanın ayaklarına kapandı. "Elimde olmayan nedenler tarafından alıkoyuldum." "Peki. Peki..." Kutsal peder peçeteyle ağzını silip ciddi bir ses tonuyla devam etti: "Şimdi benden üzerindeki aforozu kaldırıp günahlarını affetmemi istiyorsun." "Evet, aynen öyle, Kutsal Efendimiz." Papa birden keskin bir sesle bağırdı: "Ben de senden, bundan böyle burnunu kilise işlerine sokmamanı istiyorum. İmzala!" Aynı anda oturduğu masadan önünde diz çökmüş krala dürülmüş parşömeni uzattı.

Heinrich, hiddetle kendisine bakan Papa Gregor'a sordu: "Şimdi mi? Bu kılıkta mı?" Heinrich'in tavırları, kilisenin günahkâr bir oğluna yakıştığı gibi gibi alçakgönüllü idi fakat damarlarındaki kanın fokur fokur kaynadığını hissediyordu. İnce eleyip sık dokunan bu planlı hareketin ziyan olmasına ramak kalmıştı ki tam o sırada, o ana kadar sessiz kalan Mathilde lafa karıştı: "Kutsal peder, bence taraflardan birinin imzayı dizlerinin üzerinde atması hem anlaşmanın anlamına uygun düşmez hem de aradaki bağlılık zarar görür." Gregor itiraz etmeyip bezgin bezgin başını sallayınca Mathilde

Heinriche döndü: "Ayrıca sevgili Heinrich, tövbekârlığının göstergesi olan esvabın görüntüsü beni dışarıdaki soğuk ve yağışlı havadan yapabileceğinden daha melankolik bu ruh haline soktu. Bence kral esvaplarını buraya getirtmeli ve imzayı da şahitlerin önünde bu salondaki masada atmalısın. Gelecek nesillere gerekenler aktarılsın diye tarihçim rapor tutacak."

Olay işte bu şekilde meydana geldi. Tarihçinin bizlere ulaşan raporu genel olarak gerçeği yansıtıyordur diye düşünüyorum. Ancak raporda gerçekliliğiyle ilgili haklı şüphe uyandıran tek bir husus var. Raporda Heinrich'in kutsal peder tarafından, üç gün üç gece kalenin önünde soğuk ve buz gibi havada bekletildikten sonra saraya kabul buyrulduğu yazıyordu. Heinrich çoktan Gregor ve Mathilde'ye karşı intikam planları kurgularken, kilise tarafından uydurularak etrafa yayılan o buluşma versiyonu aylar sonra kulağına geldiğinde sinirden köpürdü. Gregor anında destekçisi olan saray papazı Odilo'yu çağırtıp, o küstah Romalının ağzını nasıl tıkayacağı konusunda fikir alış verişinde bulundu. Ancak papaz, Gregor'un kendini beğenmiş tutumuyla ilgili sadece gülümsedi. Bu şekilde Gregor'un kendini yükseltmeye çalışması Heinrich'in işine gelirdi, çünkü böylece tövbekâr olma yolunda insanüstü gayret göstermesiyle anılıyordu. Odilo Heinriche'e, papanın versiyonunu ilk fırsatta resmen onaylamasını tavsiye etti. Böylece şekilde imparatorluk içindeki soylu rakiplerinin önleri kesilmiş olacak ve halk da onu bir anlamda resmen tasdiklenmiş olan dindarlığından dolayı canı gönülden alkışlayacaktı.

"Akıllıca konuşuyorsun," dedi Heinrich papaza. "Hem de çok akıllıca." Fakat birkaç dakika sessizce düşündükten sonra aniden, keskin bir sesle devam etti: "Bir din adamı için *gereğinden fazla* akıllısın!" Nöbetçileri çağırıp, kendisine şaşkınlıkla bakan saray papazını kendisine hiçbir açıklamada

bulunmadan karanlık zindana attırdı. Papaz burada sadece su ve ekmekle beslendi ve birkaç yıl sonra ölüp gitti. Fakat Heinrich o zavallı adamın tavsiyesine uydu. Gerçekten de Heinrich'in soylu düşmanlarının gücü git gide azaldı ve Heinrich'i sevmeye başlayan halk, her türlü gafına ve gaddarlığına göz yumdu.

M.S. 1506
KOLOMB ANCAK HANNİBAL'E KADAR İLERLEYEBİLDİ

Kolomb'un nerede defnedildiğini biliyor musunuz? Bilmiyorsunuz. Çünkü Kolomb'un mezarı yok, en azından bildiğimiz bir mezarı yok. Ne Sevilla'da, ne Santo Domingo'da ne de Havana'da. Tarih kitaplarına bakılırsa, 20 Mayıs 1506'da orta İspanya'nın Valladolid kentinde hayatını kaybetmiş ve birkaç gün sonra da Sevilla'da defnedilmiş. Sevilla'daki kalıntıları daha sonra San Domingo'ya, oradan da Küba'nın Havana kentine götürülmüş. 1899 yılındaysa tekrar Havana'dan Sevilla'ya, memleketine alınmış. Siz söyleyin, sizce de izleri silmek için yapılan bir çalışmaya benzemiyor mu?

Birçok kişinin bilmediği bir gerçek, Kolomb'un verilen o ölüm tarihinde Avrupa'da değil, Mississippi'nin yukarı bölgesinde, yaklaşık olarak da bugünkü Hannibal kentinin bulunduğu yerde olduğudur, evet, o tarihte orada hastaydı, ama akça ağacın gölgesinde, Sioux'ların kabile reisiyle bir tercüman aracılığıyla günlerce yaptağı müzakereleri anlayamayacak kadar hasta değildi. Evet, doğru okudunuz: Siouxlar. O tarihlerde, yani 16. yüzyılın başlarında Siouxların av alanları bugünkü adıyla Great Plains olan orta ve yuka-

rı Mississippi'de idi. Günümüze kadar uzanan Kızılderili efsanelerinde Mississippi'yi takip ederek uzaklarda ölmek üzere gelen birinden, "Güneşin doğduğu ülkenin bilgininden" söz edilir. Hiç kimse, Kolomb'un yeni dünyaya yaptığı o dördüncü yolculuğundan bahseden tek güvenilir raporda yazılanlardan şüphe etmez, bu raporda yazılanlar Kızılderililerin ağızdan ağza aktarılan öyküleriyle kıyaslandığında da bu bilginin Kolomb'tan başkası olmadığı açıklık kazanır.

Kolomb, bazılarının 9 Mayıs diye iddia ettikleri fakat 2 Mayıs 1502'de Cádiz'den yola çıkarak yenidünyaya doğru yaptığı dördüncü yolculuğu, tarih kitaplarımızda yazılı olandan çok daha farklı gelişmiştir. Doğru olan, Diego Tristán komutasındaki dört adet karavelanın ilk önce bugünün Fas sahilinde bulunan Arzila kentinden geçtiği, oradan da rotayı Kanarya adalarına çevirerek kısa süren yolculuğun ardından nihayet Antil Adalarından Martinique'e ulaştığıdır. Kolomb buradan da Santo Domingo'yu geçerek bugün Kap Honduras olarak bilinen Honduras sahillerine vardı. Bu bölgedeki sahil şeridi tam olarak doğu ve batı yönünde ilerler. Kolomb bu durumda, sahil şeridini takip ederek ya Doğu'ya ya da Batı'ya yelken açarak o boğazı bulabilirdi. O boğaz sayesinde Cathay'e, bugünkü Hindistan'a geçebilecekti.

Resmi tarih yazılarına inanırsak, Kolomb Kap Honduras'a ulaştıktan sonra ilk önce doğuya sonra da Cape Gracaias a Dios sahilinden güneye yelken açtı, oysa doğuya geldikten sonra keşfetmek istediği yer Cathay'di ve bu durumda batıya doğru yol alması gerekirdi. Kolomb'un macera dolu dördüncü yolculuğuyla ilgili rapor şöyle: Bugünkü Jamaika'ya demir atılması, iyi ve kötü ilkel insanlardan oluşan Robinson maceraları, güya yüzlerce deniz milini aşarak kanoyla yapılan Santa Domingo yolculuğu, bütün bunları cesur denizci masalı olarak algılamalıyız. Gerçekten de Kolomb'un adamlarının bir kısmı ayaklanıp hemen dönelim diye dayatınca gemilerden birini alıp Kap Honduras'tan batıya doğru seyir

etti, çünkü eğer Cathay'a giden bir geçiş gerçekten varsa ona ancak o yönden ulaşılabilecekti.

İki gün süren aralıksız yolculuğun ardından sahil şeridi kuzeye doğru kıvırılınca Kolomb belki de kararının doğruluğundan şüphe etmeye başlamış olabilir. Fakat bundan on gün sonra Yucatán yarım adasının burnuna ulaşınca ve önündeki açık deniz adeta sonsuzmuş gibi batıya doğru uzanınca Kolomb tahminlerinde yanılmadığını işte o zaman görmüştür. O halde batıya Cathay'a doğru ilerlemeye devam! Mürettebatın morali çok yüksek olmasa da, istedikleri anda gidip yiyip içip konaklayabilecekleri limanın yeşil sahil şeridinin gözlerinin önüne uzanıyor olması, isyancıları dizginlemeyi kolaylaştırmıştı.

Bu durum, hayatta kalmayı başaran Armando Lope Diaz diye birisinin ölümünden kısa bir süre önce San Domingo'da tuttuğu notlarla doğrulanıyor. Bu notlar yıllar sonra İspanyol bir tüccarın valizinde Sevilla'ya gitmiş, burada da 1612 yılında insanın kafasını karıştıran bir başlık altında *Cathay'a macera dolu bir yolculuk* adıyla küçük baskıyla da olsa yayımlandı. Kitapta Cádiz'den yola çıktıktan yedi hafta sonra, gemideki mürettebatın yarısının tifüs ateşinden öldüğü yazıyordu ki, o tarihte Kolomb'un karaveli, bugünün Meksiko kıyılarından kuzeye yelken açmıştı. Dört gün sonra karaya çıkıldığında neredeyse susuzluktan ölmekte olan iki adam yedikleri zehirli çalı meyvesinden hayatlarını kaybettiler. Artık sadece beş kişi kalan mürettebat kuzeye doğru devam ediyorlardı ki bu da yetmemiş gibi sahil şeridi ayrıca doğuya da uzanıyordu. Ortaya çıkan üzücü bilanço şuydu: Cathay'dan geçme hayali suya düşmüştü, mürettebatın bir kısmı açıkça direniyordu, Kolomb ise o sırada çok hasta ve derin bir depresyondaydı. Lope Diaz'ın anlatımına göre herkesin kafasında tek bir şey vardı, o da en kısa yoldan Santo Domingo'ya dönmek oradan da memlekete ulaşmaktı. Kolomb dışında herkes bunu istiyordu.

Sonra birden rüzgâr kesildi. İki gün boyunca yelken açamadılar, mürettebat güvertede uyukluyordu, Kolomb ilerlememesine rağmen bütün gün dümen başındaydı, kavurucu güneşin altında yanıyordu. İki gün sonra Kolomb'un ateşi çıktı, titrek bakışlarla güvertede dolaşıp saçma sapan konuşmaya başladı. Sonra tekrar rüzgâr çıktı ve hızlıca doğuya yelken açtılar. 28 ya da 29 Haziran 1502 günü hava kararınca muazzam bir nehrin ağzında demir attılar. Büsbütün bir sessizlik hâkimdi, gecede ne ay ne de rüzgâr vardı. Ertesi sabahın erken saatlerinde tam demir alacakları sırada geminin etrafının içleri yüzleri esrarengiz şekilde boyanmış yerlilerle dolu yüzlerce kano ile çevrili olduğunu fark ettiler. Hareket etmeyi göze alamadılar, çünkü ok, yay ve baltalarla donanmış yerlilerin yüzlerinden her şeye hazır oldukları okunuyordu.

Ne yapmalıydı? Diaz'ın raporuna göre kavga başlar, kendini kahramanca koruyan Kolomb karmaşanın arasında güverteden düşer ve köpek balıkları tarafından parçalanır, sonunda İspanyollar galip gelir ve yolculuğa devam ederler. Bu bölümde metini birebir aktarmakta yarar var: "Ne yapacağımıza karar verip fikir alış verişinde bulunmak adına tam güvertenin kıç kısmında toplanmıştık, her taraftan kulaklara zarar bağırtılarla güverteye atlayan yerliler, silahlarını sallaya sallaya üzerimize geliyorlardı. Yüksek ateşin verdiği şaşkınlıkla toplantıya katılmayan Kolomb, kılıcını çekip kendini yerlilerin önüne atan ilk adam oldu, biz henüz yardımına koşamadan kargaşada güverteden düştü, biz de büyük bir dehşet içinde iki büyük köpek balığı tarafından nasıl parçalandığını izledik. Ben (Lope Diaz, yazar) can havliyle bir anda bir tabanca kaptım ve ateş açtım. Yerliler panik içinde güverteden atlayıp olabildiğince hızlı kürek çekerek oradan uzaklaştılar. Sevgili kaptanımız olmasa da biz kurtulmuştuk ve yolculuğumuza kalan yerden devam edebildik."

Rapor, önceden direnç gösteren bir mürettebatın

Kolomb'dan birden ikiyüzlülük içinde "Sevgili kaptanımız" diye bahsetmesi dışında diğer bilgileriyle de pek inandırıcı gözükmüyor. Geminin çevresi, içlerinde yüzlerce yerlinin bağırdığı yerlilerle sarılıyken köpekbalıklarının geminin o kadar yakınında olmaları ihtimal dışı görünüyor. Sanırım tabancayla ilgili hikâye de gerçekle örtüşmüyor, çünkü birkaç sayfa önce Lope Diaz tüm *ateş saçan silahların* sıcaklığın yaydığı nemli havadan dolayı kullanılmaz hale geldiğini ve karaya çıktıklarında ava gidemediklerini yazıyor.

Bence, Mississippi Körfezinde Kızılderililerle karşılaşma olayı Lope Diaz'ın anlattığı gibi gerçekleşmemiştir. Ne Kolomb'un güverteden düşüp köpek balıkları tarafından parçalanması, ne de ateşli silahlar kullanılmaz haldeyken mürettebattan arda kalan dört kişinin kendilerinin yirmi ya da otuz katı sayıdaki Kızılderilileri yenmiş olmaları inandırıcı gözükmüyor. Peki, o Haziran sabahında gerçekten neler olmuştu?

Neyse ki en geç Karl May'la birlikte şunu öğrendik ki, Kızılderililer, deli gibi görünen ya da yüksek ateşten dolayı hezeyan içinde olanları içlerinden ulu ruh Manitu'nun konuştuğuna inandıkları için kutsal sayarlar.

Kızılderililer'in gemiye ayak bastıktan sonra kafası karışık Kolomb'u karşılarında görünce silahlarını yere indirip derin bir saygı göstermeleri dışında başka bir olasılık beklenir mi? Herhalde yabancının ağzından dökülen kelimelerini çözsün diye bir hekim çağırmışlardır. Ne olursa olsun bu şartların altında bir ölüm kalım kavgasının yapılmış olması imkânsızdır. Zaten dört İspanyol'un hiçbir yara almadan Santo Domingo'ya dönmüş olmaları ancak bu şekilde açıklanabilir.

Peki, Kolomb'a ne oldu? Bu konuda Kızılderililerce ağızdan ağza aktarılmış olup 18. yüzyılın sonlarından itibaren de bazı meraklı bilim adamları kaydettikleri ve bugün de

ilgisini çeken insanların ulaşabileceği, özenle yayımlanan ve erişilebilir bilgilere bağlıyız. Mevcut kaynaklardan benim dikkate aldığım kaynak Samuel D.Schwindler'in bir araya getirdiği *Treetop Tales* adlı, Georgetown Üniversitesi 1982 baskılı koleksiyondur. Orta Batılı bütün kabilelerin aktarımlarda geçen "Güneşin doğduğu ülkenin bilgini" ve büyük nehrin ağzındaki "yüzen ev" ifadeleriyle kuşkusuz İspanyol karavelası kastedilmektedir. Bu kaynağın devamında Kızılderililerin bu bilgini bir sandala bindirip hekimin gözetiminde akıntıya karşı kabileden kabileye taşıdıklarını, son olarak da bilginlerin bilgini "*Siouxların babası*" olan kabile reisine götürdükleri yazıyor. Bilgin burada beş gün beş gece koca bir akça ağacın altında oturup kabile reisine her sırrını vermiş. Sonrasında da yere uzanmış ve ölmüş.

Hannibal'de (Missouri) doğup büyüyen Mark Twain kitaplarında, çocukluğundaki küçük şehirde bir delinin her gün nehir kıyısındaki ormanları dolaşıp Kolomb'un mezarını aradığını dile getirir. Belki de bugünkü bakış açımızla Mark Twain'in bizi inandırmaya çalıştığı gibi adamın bir deli olmadığını, sadece Kızılderililerin anlattıkları o güneşin doğduğu ülkenin bilginiyle ilgili hikâyelerin onun kulağına geldiğini görebiliriz. Ancak burada kesin olan şu ki, bu adamın mezarı yanlış yerlerde aranmıştır. Çünkü Kızılderililerin aktarımları sonucu şüphe götürmeyen gerçek, Kolomb'un, beş gün beş gece Sioux kabile reisi ile oturduğu akça ağacının altına defnedilmiş olduğudur. Oysaki anlatımlara göre bu akça ağaç doğrudan nehir kenarında değil, nehrin üst kısmında kalan, bilginin geldiği yönün, yani doğunun görülebildiği bir tepedeydi.

M.S.1626
PRATAU MEYDAN MUHAREBESİ

Otuz yıl savaşları arasında en düşündüreni Pratau Meydan Muharebesidir, çünkü bu muharebe aslında hiç olmamıştır. Hâlbuki küçük Pratau köyü ile Elbe Nehrinin öte tarafında kalan Wittenberg arasındaki geniş çimlik alan meydan muharebesi için ideal olurdu. Kayser birlikleri Wallenstein önderliğinde, Protestanlar da Mansfeld önderliğinde gayet görkemli bir şekilde, bir güzel kol, bacak, kafa kopartıp, göğüslere kılıç saplayıp birbirlerini öldürene kadar savaşırdı. Fakat birliğini köyün arkasındaki ormanda saklı tutan Wallenstein, bir tepeden Wittenberg'ten gelip bu noktada Elbe Nehri üzerinde uzanan taş köprüyü gözlemleyerek günlerce düşmanın gelmesini boşu boşuna bekledi.

Bu can sıkıcı bir durumdu çünkü Wallstein'in muharebe planı en ince ayrıntısına kadar düşünülmüştü. Protestan birlikleri, surları çok yetersiz olan Wittenberg şehrini terk edip daha güvenli olan Dessau'ya doğru yola çıkacaktı, ancak köprüyü geçer geçmez de üç taraftan etrafları sarılacak, Elbe'ya doğru geri püskürtüleceklerdi. Arkalarında nehir olup, köprü de sağdan ve soldan saldıran kayserliğe ait süvarilerle sarılınca Protestan birlikleri tuzağa düşmüş olacaklardı. Bu şartlar altında kayser birliklerinin galibiyeti kesindi.

Fakat köprüde hiçbir hareket yoktu, ne Wallenstein'ın güvenilir bir kaynaktan, o gün Mansfeld'in birliklerinin oradan geçeceği duyumunu aldığı 18 Nisan'da, ne de ertesi gün gelen giden olmadı. Wallenstein 20 Nisan'da çiftçi kıyafetiyle Wittenberg'e gönderdiği gözcüden, Mansfeld'in şehirde olmadığını, hala Luckenwalde'de ordugâh kurduğunu öğrendi.

Felaketti bu! Wallenstein çadırında sinirden tepiniyordu. Büyük bir fırsatı kaçırmıştı, bir ikincisi kolay kolay tekrar ayağına gelmezdi! Bunların hepsi sadece, iki hafta kadar önce danışmanı Philip von Bernburg'un gönderdiği gizli yazıya gözü kapalı inandığı için başına gelmişti. Philipp'in son derece güvenilir bir kaynaktan aldığı bilgiye göre Mansfeld 18 Nisan günü sabahın köründe Wittenberg'den yola çıkarak Pratau, Seegrehna ve Oranienbaum üzerinden Dessau'a geçip, oradan da kuzeyden gelen İsveç birliklerine katılacaktı. Üstelik astrologu Seni'nin hesaplarına göre 18 Nisan'da çok olumlu bir yıldız konstellasyonu sayesinde birbirini izleyen güzel olay zinciriyle karşılaşacaktı! Bereket getiren yıldızlar Jüpiter ve Venüs, Mars'ı ortalarına alarak Wallenstein'ın muharebeyi kazanma şansını arttıracaklardı. "Satürn etkisiz ve güçsüz, cadente domo."[10]

Wallenstein aniden alevlenen azmiyle yumruklarını sıktı. Alametler daha münasip olamazdı. Masada oturan danışmanlarına, "Şans elimden kaçmadan hemen eyleme geçmem lazım," dedi. 15 Nisan 1626 ikindi vaktiydi, hiç tereddüt etmeden ertesi sabah yola çıkılmak üzere tüm hazırlıkların yapılması emrini verdi. Torgau'dan başlayan ve iki süren yürüyüşün sonunda Pratau köyünün alçak tepeciklerine ulaştılar, atlılar şafak vaktinde köyün çevresinde dolanmış gece de Elbe kıyısının yakınlarında kamp kurmuştu. Hırvatlar Seegrehna'ya giden yol üzerindeki çalılıklarda pozisyon almıştı, birlik de her an saldırmaya hazır bir halde ormanda

---

[10] Yenilgiye uğrayan evinde (Ç.N.)

pusuya yatmıştı, Mansfeld birlikleri köprüyü geçer geçmez onlara saldıracaklardı.

Sonrasında günler boyunca hiçbir hareket olmadı. Ancak ara sıra köprüden atlı yük arabası veya sırtında çantası elinde bastonuyla tek bir gezgin geçiyordu. Seegrehna yolu üzerindeki çalılıklarda hazır bekleyen Hırvatlar içki içip iskambil oynuyorlardı. Ara sıra yakınlardaki bir merada otlayan öküzlerden birini çalıp şişte çeviriyorlardı. Öküzle birlikte genç çobanı da alıp üzerine uşak üniforması giydirdikten sonra delikanlıyı ödül olarak belirleyip, onun için zar atıyorlardı.

İkinci gün ne yapacaklarını bilemedikleri için canları çok sıkılmaya başladı, tesadüfen yoldan geçen gencecik iki köylü kıza tecavüz ettikten sonra karınlarını kılıçla yardılar. Tabii hakkıyla tarih kitaplarında yerini alacak olan gerçek bir savaş katliamının yanında bu hiç sayılırdı.

İkinci gün Wallenstein'ın komutanları buraya gelmişken en azından şehri yağmalasak olmaz mı diye sordular. Wallenstein, "Bekleyeceğiz," diye cevap verdi.

Üçüncü gün hala bir hareket olmadığı için Wallenstein nihayet şehre bir haberci gönderdi, artık saatlerdir oturduğu çadırında acaba yıldızların mı yanıldığını yoksa Brenburg'un sözüne güvenerek bu talihsizlikte suçu kendinde mi aramalı diye düşünüp duruyordu.

Akşamüstü Torgau'dan kamp yerine gelen atlı haberci başkomutana bir mektup getirdi. Mührü açtığında Bernburg'un o bildik el yazısını hemen tanıdı, mektupta yazılanlar şöyleydi: "Sevgili Wallenstein, Mansfeld nihayet planladığı gibi Luckenwalde'daki kamp yerini terk etti ve büyük bir ihtimalle ayın 16'sında Wittenberg yakınlarına ulaşmış olacaktır, 18'indeyse Gustav Adolf komutalığındaki İsveç birliklerine beklemek üzere Dessau'a doğru yola çıkacaktır. Umarım yakın bir zamanda daha ayrıntılı bilgi aktaracak durumda olurum."

Wallenstein'ın ilk önce beti benzi attı sonraysa öfkeden yüzü kıpkırmızı kesildi. Ne yazmıştı bu adam? Onun hala Torgau'da olduğunu sanıp yalan hikâyeleriyle kafasını karıştırıp, yanlış yönlendireceğini sanıyordu! Hangi şartlar altında olursa olsun, yazmış olduğu mektubun alıcıya on gün sonra ulaşabileceğini hesaba katmadığı belliydi.

"Yalancı," diye mırıldandı Wallenstein. "Alçak gammaz!" Sonra sesini yükseltti: "İllo! Neredesin? Hemen gel!" Kont İllo çadıra adım attığında Wallenstein ona mektubu gösterdi. Sesindeki keskin ironiyle, "*Sadık* Bernburg'un yazdıklarını kendin oku," dedi. İllo mektubu okuyup, "Bu nasıl olabilir," diye bağırdı. "Bernburg bir gammaz mı? Yani arkadaşına yanıltıcı mesajlar mı gönderiyor? Peki ya bunlar bizi Torgau'dan uzaklaştırmak için yapıldıysa?" "Demek sence…", diye söze başlayan Wallenstein duraksadı, kırışık alnı ve asık suratıyla bir ileri bir geri yürümeye başladı. Sonra da yüksek sesle: "En hızlı yoldan geri dönmeliyiz," dedi, "yola çıkmak için her şeyi hazırlat!"

Yaklaşık bir hafta sonra Wallenstein çoktan Torgau kapılarına dayanmış ve kamp kurmuştu, yaşlı Seni ve İllo Wallenstein'in çadırında buluştular. Yaşlı adam birkaç gün önce Bernburg'tan gelen mektubun başkomutanı apar topar Torgau'ya getirdiğini az önce öğrendiğini söyledi. Acaba mektubu bir kez görebilir miydi?

Wallenstein elini ufak bir kutuya atıp kağıdı yaşlı adama uzattı. Yaşlı adam okudu ve bir süre sessiz kalarak düşündü. Sonra: "18 Nisan," dedi. "Bu tarihin sana ilk söylendiği mektubu ne zaman aldın?" "İki hafta önce," diye cevap verdi Wallenstein verdi. "Peki, sence Bernburg bunu ne zaman yazmış olabilir?" "İki gün önce diye düşünüyorum. Neden soruyorsun?" "Bernburg Protestan değil mi?" "Evet, Protestan ama kayser yandaşı. En azından *öyleydi.*" "Ve hâlâ da öyle", dedi Seni.

Wallenstein bakışlarıyla yaşlı adamı çözmeye çalışıyordu.

"O kadar eminsin yani? Peki ya ne zamandan beri senin gibi bir gökyüzü uzmanı insanların içini okuyabiliyor?" Yaşlı adam kırışık ağzının çevresinde tatlı gülümsemeyle konuşmaya başladı: "Bazı olayları çevremizdeki insanlar açısından sorumluluk taşıyan gelişmeler olarak tarif etmemiz bunların yıldızların hareketleriyle ilintili olmasından kaynaklanır. Yani takvimdir" "Takvim mi," diye bağırdı Wallenstein. "Lanet olasıca ne demek istiyorsun şimdi bununla? Bulmaca gibi konuşma!" "Demek istiyorum ki, Bernburg her Protestan gibi Katolik takvimini değil, eski takvimi kullanır. Bahsettiği gün bizim takvimimize göre 18 Nisan değil, 29 Nisan'dır. Bugün! Mansfeld'in Wittenberg'den Dessau'a doğru yola çıktıkları gün bugündür. Biz Wittenberg'e on bir gün erken gittik."

Bir süre sessizlik hâkim oldu. Sonra İllo patladı: "Şu lanet olası Protestanlar! Neden medeni uluslar gibi yapmazlar ki?" Bir hışımla kılıcını çekti, ona kalsa çadırı ikiye bölecekti. "Bu kâfirleri dünya üzerinden silmek için bir sebep daha çıktı ortaya!" "Eğer yıldızların gösterdiği iyi yolu kullanabilseydik bu dediğini büyük bir ihtimalle başarmış olacaktık," diye mırıldandı Wallenstein.

Wallenstein'ın yüzü bembeyaz kesilmişti, donuk gözlerle yere bakıyordu. Seni, teselli yolunu bilen tek kişiydi. "Bir düşünsene, bu yanılgıyı zamanında fark edip bugün Wittenberg'te olsaydın yıldızlar senin için elverişli olmayacaktı. Kim bilir o zaman bu muharebe nasıl sonlanırdı?" dedi Wallenstein'a. Wallenstein cevap vermeyip hâlâ tüm somurtkanlığıyla önüne bakmaya devam edince yaşlı adam kısık sesle sözlerini sürdürdü: "Belki de yıldızların sana hayrı, ilk defa bir damla kan bile akmadan bir muharebeyi kazanmış olmandadır."

M.S.1661
ÖNCELİK ADINA YAPILMIŞ CİDDİ SONUÇLAR DOĞURAN KAVGA

Bugün 30 Eylül 1661. Vakit akşamüstü ve Londra'nın şehir merkezindeki sokaklarının üzerine giderek yoğunlaşan bir sonbahar sisi çökmüş. Ufak tefek şişmanca bir adam olan Samuel Pepys, kaldırım taşı üzerindeki üç at leşinin etrafında dans ederken sevinç çığlıkları atan kalabalığı görebilmek için ayak parmaklarının üzerine çıkmak zorunda kaldı. Atların hepsi Fransız atı, en azından kısa bir süre öncesine kadar Fransız elçinin faytonuna bağlıydılar. Bunlar, ezeli düşmanları Fransızların atları olduğu için ve Câdiz limanındaki donanmanın yok edilmesiyle birlikte İspanyollar için Fransızlar ezeli düşman olmaktan çıktıklarından, şimdi Londralılar Fransızları az önce hassas bir yenilgi yaşattıkları için, bunu taşkınca kutluyorlardı.

Yaklaşık bir saat öncesine kadar üç tane Fransız da kanlar içersinde burada yatıyordu. Cesetleri Fransız konsoloslunun rezidansına bırakıldı. Bunun yanı sıra bu olay önüne geçilmesi imkânsız zararlar verdi: Arbede sırasında bir İspanyol, bir Fransız tarafından bıçaklandı ve bir Londralı vatandaşa tesadüfen bir kurşun isabet etti. Beş ölü! Fakat bütün bu olanlar Londralıların keyiflerini kaçıramadı.

Önemli olan tek şey Whitehall'a giden İspanyol elçisini taşıyan faytonun doğrudan İngiliz kralın arkasından sıraya girebilmesi, buna karşılık Fransızların ilk önce kendilerine yedek atlar bulduktan sonra ancak en son olarak hedef bölgeye ulaşmalarıydı.

Samuel Pepys denizcilik ofisinde majestelerinin sekreteriydi, bu olayla ilgili öğrendiği her şeyi en ince ayrıntısına kadar gizli günlüğüne yazıyordu. Bu günlük 19. yüzyılın başlarında Cambridge Üniversitesinin kütüphanesinde keşfedildi ve sonrasında sayısız basımla ve birçok dilde piyasaya sürüldü. Ne büyük bir şanstır ki normalde büyük zahmetler sonucunda resmi belgelerle vardığımız sonuçları o dönemde yaşamış birinin gözüyle ön görme imkanımız var.

Stuart merameti vakti. Cromwell'in Püriten Cumhuriyeti yıkılmış ve II. Karl bir yıl kadar önce İngiltere tahtına çıkmış.

Kısa bir süre öncesine kadar Cromwell'in tutkulu bir yandaşı olan her ortama uyum sağlayan dönek Samuel Pepys, daha sonra Sandwich Lordu olacak hocası Edward Montagu ile birilikte yaptıkları ince bir hamle sayesinde şimdi denizcilik ofisinde kariyer merdivenlerini tırmanıyordu. Devir kötü olduğundan ve kimselere güvenilmediğinden yanlış bir ata oynamamak için çok dikkatli davranıyordu. Bu durumda yanlış olan Fransız taraftarı olmaktı ve Samuel Pepys de o doğal kıvraklığıyla doğru taraftaydı. "Tabii ki hepimiz İspanyolları sevip, Fransızlardan nefret ediyoruz," diye not etmiş günlüğünde.

Bu tuhaf kavganın neyin etrafında döndüğü tarih kitaplarından okunabilir.

Londra'nın yeni İsveç büyükelçisinin atanması sebebiyle İngiliz kralının yönetiminde tüm büyükelçilerin katılacağı faytonlu bir geçit töreninin yapılması öngörülmüştü. Protokole göre İsveç büyükelçisi Polonya büyükelçisinin hemen arkasında, yedinci sırada resmi geçide katılacaktı. Bu ve

diğer tüm yerler tartışma konusu olmamıştı. Sadece kralın hemen arkasındaki yer iki ulus tarafından talep edilmişti, bunlardan biri Fransızlar diğeri de İspanyollardı. Tabii ki kraliyet protokolü bunu da düzenleyebilirdi fakat Karl ve akıl hocaları bilerek tarafsız kaldılar. Kral emri altında olanlara, olaya karışmamaları için uyarıda bile bulundu. Bunun sonucu da, Londralıların günlerce nefeslerini kesen Fransız ve İspanyol büyükelçilerinin tutuştuğu ve kamuoyunun önünde sürdüğü büyük bir kavga oldu.

Bu kavganın yatıştırılmasıyla ilgili diplomatik çabalardan ne resmi tarih kayıtlarında ne de Pepys'in notlarında söz edilmiyor. Fakat bu kadar majestenin arasında ortalığı yatıştıracak birinin çıkmaması utanç verici olacağından bu boşluğu burada biz doldurmak istiyoruz. Tahminlerimiz doğrultusunda, Polonya büyükelçisi Vatikan'ın ensesine yapışması üzerine- ki Vatikan'ın VIII.Heinrich'ten beri dinsizleşmiş İngiltere'de tek bir temsilcisi bile kalmamıştı- Katolik majestelerinin özellikle de kâfirlerin topraklarında birbirlerine girmelerini engellemek için devreye girmişti. Fransız ve İspanyol elçinin faytonunu aynı hizada ilerlemelerini sağlamaya çalışsa da, kendisine bunun dar Londra sokaklarında imkânsız olduğu belirtildi. Ertesi gün Avusturya büyükelçisi faytonların sırasını belirlemek için kura çekmeyi önererek durumu çözmeye çalıştı. İki taraf da bunu, belirsiz kader güçlerine güvenmenin, kendi majestelerinin onur ve mutlak hâkimiyetleri ile bağdaşmayacağı gerekçeleriyle derhal reddetti.

Katolik diplomasisi böylece başarısızlığa uğrayınca şans Protestan tarafa verildi. Henüz resmi olarak göreve başlamamış da olsa İsveç büyükelçisinin bir skandala karışmadan bu göreve başlamak açısından çaba harcamak için yeterince nedeni vardı. Bu sebeple İsveç büyükelçisinin Fransız ve İspanyol büyükelçileriyle ayrı ayrı görüşerek birbirine girmiş tarafları alfabetik sıralamanın geçerli olmasına yapılmasına

ikna etmeye çalıştığını tahmin ediyoruz. Kendisi de sonuca şaşırmış olmalı, çünkü iki taraf karşılıklı yaptıkları kısa bir müzakereden sonra öneriyi kabul ettiler. Müthiş bir diplomasiyle başarılı bir uzlaşmaya vesile oldukları düşüncesiyle İsveç Konsolosluğunda buzlu akvavitleri yudumlanırken aslında sevinmek için henüz erkendi. İki rakip taraf İsveçli meslektaşının önerisini kabul ederken her ikisinin de kafasında farklı birer şart vardı. İspanyollar kendilerini ilk sırada görüyorlardı çünkü alfabeye bakınca *Espanga, Francia* yani *France'dan* önce geliyordu. Fransızlarsa kurnazca, konuk oldukları ülkeye olan nezaketlerini ileri sürerek ülke isimlerini İngiliz alfabense göre sıralamak gerektiğini savunuyorlardı. Bu yüzden de ilk sırada onların olması gerekiyordu çünkü *France* İngiliz alfabesine bakıldığında *Spain*'den önce geliyordu.

Her türlü uzlaştırma çabaları boşa çıkınca 30 Eylül günü meydana gelen korkunç olay engellenemedi ve bizler, yani sonradan doğanlar bunun Fransızlara çok da memnun oldukları nedeni sağlayarak Fransız-İspanyol savaşına yol açtığını tarih kitaplarından okuyoruz. XIV.Ludwig, Fransa'daki İspanyol elçisini sınır dışı ederek ve Fransız elçisini de İspanya'dan çekerek "Fransız hükümdarına yapılan aşağılamaya" tepkisini gösterdi. Bunun yanı sıra İspanya'nın Fransa'dan resmen özür dilemesini ve Fransa'nın her hususta Avrupa'nın her köşesinde sınırsız üstünlüğünü tanımasını istedi. XIV.Ludwig, İspanya bu isteklere cevap vermediği takdirde, Fransa'nın İspanyol Hollandası'nı ilhak edeceği haberini gönderir.

Tarih kitaplarında ve Samuel Pepys'in günlüğünde yazmadığı için daha az bilinen bir konuysa, 30 Eylül gecesinde olayın sivillere yansıyan bölümünün kvahim bir gidişata dönüşmekten kıl payı döndüğüydü. Londra Butcher Row'da, Marki de Mauvissière adındaki birinin torunun evinde, İngiltere'ye ikinci gidişinde iki mutlu yıl geçiren Giordano

Bruno, ülkesi İtalya'ya dönerken engizisyonun eline düşmüştü ve bu hikâyeyi Bertrand de Castelnau adında biri, Fransa Meaux'ta, 22 Ekim 1663 tarihinde iş arkadaşına yazdığı mektupla dile getirmişti. Bu hikâyeyi ona bir yıl önce iş için Londra'dayken bir hemşerisi anlatmıştı. Castelnau'un anlattığı hikâye şu şekilde gelişmiş:

30 Eylül akşamında Fransız büyükelçi, bugünkü Piccadilly Circus yakınlarındaki bir çıkmaz sokakta at kasabı işleten hemşerilerinden birine, İspanyollar tarafından öldürülen atları kasabında kullanmak üzere alabileceğini söyler. Fakat kasap iki vagon ve dört kişi eşliğinde Fransız Konsolosluğunun önündeki küçük meydana geldiğinde Londralı deri yüzücülerden birinin at leşlerini götürmek üzere olduğunu görür. İngiliz'e öfkeyle nasıl olur da Fransız mülkiyetini sahiplenmeye kalktığını sorar. Fransız mülkiyeti mi? İngiliz bunun üzerine kahkaha atar. Leşleri ortadan kaldırıp, salgın tehlikesini önlemek için belediyenin ona bu görevi verdiğin ve bundan dolayı da Fransızların sevinmeleri gerektiğini sırıtarak söyler. Oysa Fransız asıl şimdi kızmıştır: "Leş mi?", diye bağırır, "leş dediğin ettir, her damağa lezizdir, tabii damak tadın ömrün boyunca yulaf lapası ve üzümlü puding yemekten bozulmadıysa."

"Leziz yemek mi, dedin?", diye alaylı bir cevap verir deri yüzücü. "Biz İngilizler için leziz yemeğin ne olduğunu bilir misin seni gidi kurbağa yiyen? Fransız kıçından yapılmış sulu bir biftek!" Bunu söylerken kendisinden bir kafa küçük olan Fransız'ı önlüğünün yakasından tuttuğu gibi dövmek üzereyken Fransız'ın elinde aniden uzunca bir kasap bıçağı belirir. İngiliz korku içinde adamı bırakıp bir adım geri atar. Çok şükür o an Fransız'ın beraberindeki adamlar olaya müdahale eder ve öfkeli adamı tutarak elindeki kasap bıçağını alırlar, aynı anda deri yüzücünün yardımcıları da kendi patronlarını çevreleyip onu yatıştırmaya çalışırlar.

Yarım saat sonra iki kavgacı birlikte bir birahanede otu-

rurken görülürler. Fransız konuşmakta İngiliz onu dinlemektedir, biri uzun uzun konuşup diğeri onu dinledikçe aralarındaki görüş birliği git gide artmaktadır. Sonunda yarıya kadar dolu bira kupalarını tokuşturarak yapacakları işbirliğini kesinleştirirler, bu işbirliğinin meyvelerini gelecek yıllarda toplayacaklardır. Öfkesi dindikten sonra Fransız'ın aklına gelen fikir, aslında mantıklıydı: Bugüne kadar sadece at leşlerinin derisini kullanan, kemiklerini sabuncuya satıp arta kalan kısımlarını atan deri yüzücü, Fransız'ın önerisiyle bundan böyle at etini kendisine uygun bir fiyata satacaktı. Böylece deri yüzücü ek gelir elde ederken at kasabının hem işi azalacak hem de nakliyeden tasarruf edecekti. Bu iki taraf için de kazançlı bir ortaklıktı. Deri yüzücü, acaba bu işin içinde bir iş mi var diye bir süre daha düşündü. Kanalın üzerinden takip edilen bir Fransız Protestan'ı olarak Londra'ya gelmişti ve yirmi yılı geçkin Londra'da yaşıyor olsa bile en nihayetinde karşısındaki bir Fransız'dı. Sonunda İngiliz Fransız'ın önersini tartıp, karşı çıkacağı bir durum olmadığını görünce teklifi kabul etti ve ortaklığa adım attılar. Mektubu yazan Castelnau'ya, basit bir fikir ayrılığı gibi görünen durumun sonunda, beş kişinin öldüğünü akabinde de gerçek bir savaşa kadar uzanması, buna karşılık bir çıkar çatışmasından doğan şiddetli bir kavganın sonunun her iki taraf için kazanca dönüşmesi nedendir diye sorulduğunda, verilecek tek bir cevabı vardı:

Mutlak hükümdarlar, halklarına yaptıkları gibi çevrelerindeki kurmayların da her türlü haklarını ellerinden aldıkları için, bir gün bir kavgaya tutuştuklarında etraflarında kendilerini geç kalınmadan mantığa davet edecek kimseyi bulamazlar.

M.S.1683
TÜRKLER VİYANA KAPISINDA

Her Perşembe akşamı olduğu gibi 26 Ağustos 1683 akşamında da Kramergasse'daki evinden çıkıp, doğum anında hayatını kaybeden karısına sunakta mum yakmak için Stephansdom'daki katedrale giden Georg Franz Kolschitzky, ümitsizlikten yıkılmak üzereydi. Türkler az önce dış dünyayla son bağlantıyı oluşturan Leopoldstadt sınırını ve Tuna Adasına giden yolları kapatmışlardı, herhalde Viyana'yı açlıktan ölüme terk etmeye kararlıydılar. Çok lüzumsuz olmakla birlikte son Belediye Meclisi oturumunda Türklerin bombardımanına karşı çıkabilecek yangın tehlikesini önlemek için tahta padavrasıyla kaplanmış her çatı gövdesinin hemen kaldırılması emredilmişti, Kolschitzky'nin evi de tahta padavralarla kaplıydı.

Kolschitzky meydana vardığında bir süre karanlıkta, katedralin önünde sessizce güney kulesinin tepesindeki ay yıldıza doğru baktı, bir zamanlar bu işaret oraya Türklerle olan uzlaşmayı göstermek adına yerleştirilmişti ve hâlâ parlıyordu, oysa Türklerin Viyana kuşatmasının yedinci haftasıydı. Eisenburg'taki barış anlaşmasının uzatma sürecinde hangi şeytan kayserin temsilcilerini sürekli bir şeyler talep edip de bunun cezasız kalacaklarına inandırmıştı? Şimdiyse onlara kesilen fatura ile karşı karşıya gelmişlerdi. Şark tüccarı Kolschitzky ise iflasın eşiğindeydi şimdi.

On yılı aşkın süredir Viyana'da ikamet eden Kolschitzky Polonya kökenliydi, gençliğinde Ukrayna'da Polonyalılar ve Osmanlılar arasında çıkan önemsiz çatışmaların birinde Osmanlılara esir düşmüş, daha sonra, Eisenburg'taki barış anlaşmasıyla serbest bırakılmıştı. Viyana'ya yerleşince esaret döneminde Türklerle kurduğu ilişkileri kullanarak kazançlı bir şark tüccarı oldu. İşleri iyi gidiyordu, hatta çok iyi gidiyordu. Fakat 1682 yılında kayser ve Türkler arasındaki Barış Anlaşması uzatılmadı ve Kolschitzky altı haftayı aşkın bir zamandır İstanbul, Şam ve Sana'daki iş ortaklarından haber alamıyordu ve aylardır Osmanlı İmparatorluğundan Tuna Nehri üzerinden Viyana'ya mal gelmiyordu.

Kolschitzky kederli düşünceleriyle baş başa sunağın önünde diz çökmüş heyecanla ettiği dualar sessizce yankılanırken burnuna aniden, Türklere esir düştüğü zamandan bu yana duymamış olduğu keskin bir koku yayıldı. Şaşkınlıkla doğruldu ve kiliseye ait eşyaların depolandığı yere kadar kokuyu takip etti. Deponun kapısı aralıktı, kapıyı biraz itip içeri baktığında zangocu ve baş katedral nöbetçisini Türk'e benzeyen iki yabancı adamla yuvarlak yer yastıklarında otururken gördü, adamların ortasında duran mangalın üzerinde bakır bir cezve vardı, yabancı adamlardan biri cezveyi aldı ve içindeki kahverengi sıvıyı zarif, renkli porselen fincanların içine döktü.

Kolschitzky'in anında aklından geçen "kahve" oldu! Türk kahvesi! Ara ara bu kahve çekirdeklerini ürün yelpazesine dâhil etmeyi düşünmüş olsa da bir yandan Türk dostu gibi durmak istemiyordu, diğer bir yandan da Viyanalılar ezeli düşmanlarının yaşadığı Paris'te, moda içeceği halini alan Türk kahvesini içmeye sadece bu nedenle tenezzül etmezlerdi. O an, fincanları, gözleri kapalı ağızlarına götürürken kahvenin yaydığı kokudan burun delikleri titreyen zangocun ve baş katedral nöbetçisinin nasıl kendilerinden geçtiği-

ni görünce, Viyanalıların keyif düşkünlüğünü küçümsediğini, prensiplerine bağlılıklarını ise abarttığını düşündü.

Anlatılanlara göre Paris'te ve hatta Londra'da insanları akın akın kafelere çeken o Türk kahvesine karşı görünüşe bakılırsa zangoç ve baş katedral nöbetçisinin hiçbir tereddütleri yoktu.

Bilakis, şehirlerini kuşatanlara katedrali her şartta vurmayacakları vaatlerini hatırlatmak amacıyla Belediye Meclisinin emriyle mahzende rehine olarak tutulan Türklerle kardeş kardeş oturmaktan bile korkmuyorlardı.

Kolschitzky uzun zamandır özlediği o güzel kokuyu burnundan içine çekerken, onu hayallere sürükleyen bu güzel kokunun etken maddeleri aracılığıyla aklına sağlam bir iş fikri geldi ve aniden o kederli ruhu aydınlandı. Kapıyı dikkatlice kapattıktan sonra yan kapı girişin yanındaki nişte Meryem ana portresinin önüne tekrar diz çöktü ve ona dua etmeye başladı. Eğer Türk tehdidini atlatacak olursa ilk önce tekrar evlenip bir daha asla Badergasse'deki malum yerlere gitmeyeceğine dair ve sonra da Paris ve Londra'daki kafelerin toplamından daha güzel ve daha büyük bir kafeyi Viyana'da açacağına söz verdi.

Haftalarca bir telaş, bir tehdit hâkimdi, Türklere duyulan korku histeri boyutuna varmıştı. Osmanlıların her saldırısının bilançosu yüzlerce ölü ve sakat insanlar olurken, kuşatma altındakiler çaresizce kayıp veriyorlardı. Şehirde salgın hastalıklar ve artan açlık kol geziyordu. Karabarutun depolandığı ambar görünüşe bakılırsa istenmeden isabet alınca büyük bir patlamayla korkunç bir yangın çıktı, olay sırasında tesadüfen oradan geçen iki tabakçı ispiyoncu damgasıyla hiddetli kalabalık tarafından linç edildi.

Kolschitzy yarısı yıkılmış evinin bodrumunda otururken yine umutsuzluk içindeydi. O sırada Polonya kralı Sobieski'nin birlikleriyle olay yerine yaklaştıkları haberini

aldı. Sevinçli haberler bir şekilde etrafta yayılıyordu fakat her seferinde bu haberlerin sadece birer hayal olduğu ortaya çıkıyordu. Ama bu sefer umutlar boşa çıkmadı. Üç aylık kuşatmadan sonra nihayet 12 Eylül'de beklenilen gün gelmişti. Kahlberg'teki meydan muharebesinde Polonya kralının komandosu altındaki müttefikler galip geldi, kuşatma son buldu ve Osmanlı Birlikleri Budapeşte'ye doğru kaçtılar.

Meydan muharebesinden sonraki gün tezahüratlara ve silah seslerine uyanan Kolschitzky bodrumundan çıkıp alelacele Stephansplatz'a gitti, burada savaşı kazananların kurtulan şehre giriş törenini son anda yakaladı. En önde Arap atın üzerinde Polonya kralı gidiyordu, arkasında yine atlarıyla yaverleri vardı, yaverlerin arkasındaysa... Bu da neydi? Bu gerçek olamazdı! Kolschiztky "Janek," diye bağırdı. "Janek, eski dostum!" Bunu duyan adam birden durdu, atından atladı ve paldır küldür Kolschitzky'nin yanına gitti: "Frantischek!" Birbirlerine sarıldılar ve böylesi bir tarihi anda birbirlerini yeniden bulduklarına inanamadılar.

Bu noktada, ana eylemlerde ve devletin eylemlerinde rol alan aktörlerden biri ortaya çıktığı için resmi tarih kayıtlarına geri dönmemiz gerekiyor. Tarih kitaplarında Sobieski'nin Osmanlıların hemen peşine düşüp onları yeneceği yerde Viyana'ya gidip orada birkaç gün dinlendiğini, böylece de Türklerin rahatlıkla Budapeşte'ye gitme planlarını biçimlendirecek vakte sahip olduklarını, Sobieski'nin ise bunu "atına daha fazla yüklenmemek adına" yaptığını yazar. Etrafındaki güvenilir insanlara acımasızca davranan hükümdarların genelde hayvanlarla duygusal bir bağ kurdukları bilinir. Yine de bu haliyle hikâye pek inandırıcı değildir. Aslında Sobieski'nin daha çok Türklerin apar topar kaçarken geride bıraktıkları mallara el koymak için Viyana'ya gitmiş olması daha büyük olasılıktır.

Kendi de aslen Polonyalı olan Kolschitzky bu yüzden

de Polonya kralının asıl niyetini içgüdüsel olarak seziyordu, en azından hemen ne yapılması gerektiğini biliyordu. Kralın emriyle ganimetlerin kaydını tutacak olan arkadaşı Janek'le Türklerin bıraktığı kahve stoklarını kendi bodrumuna sevk edilmesi hususunda anlaştı. Sadık ama hiç de yaratıcı olmayan Janek buna karşılık olarak, arkadaşıyla aralarında usulen yaptıkları sözleşmeye sadece, Kolschitzky'nin Kramergasse'de yıkık dökük evinin bulunduğu yere açmayı planladığı kafede, istediği zaman istediği kadar kahve içme ibaresini koydurttu. İki gün sonra bodrumunun kahve çuvallarıyla dolup taşması üzerine çuvalları depolamak için zemin katta da bir yer açmak zorunda kalan Kolschitzy, ne kadar iyi bir işe karar verdiğine bir kez daha inandı.

Viyanada'ki ilk kafe açılışının uzamasının tek sebebi, lisansı verecek olan Kayser Leopold'un kinci kişiliğiydi, kayser, Türklere bu küçük zaferi reva görmediğinden kararsızlık gösteriyordu. Oysa Kolschitzky, düşmanlar Viyana'yı kuşatma altında tutarken tehlikeli bölgeden geçmeyi göze alarak Polonya kralına ulaştığı, Viyana'nın kurtuluşu için kralı bizzat harekete geçirdiği dedikodusunu büyük bir başarıyla yaydı -ki bu dedikodu bugün hala bazı tarihçilerce desteklenmektedir- bunun üzerinde birdenbire önündeki tüm bürokratik engeller kalktı. Nihayet 1686 yılında beklenen oldu. Yeni kafe açılışında o ferah ve şık salonu Viyanalılar öylesine hıncahınç doldurdular ki, Kolschitzky'nin her yerden topladığı servis elamanları kalabalığın hizmetine yetişemediler.

Kolschitzky bu sırada genç karısı ve arkadaşı Janek ile birlikte yükseltilmiş bir locadan olanları izlerken şansına inanamıyordu. Altı aylık hamile olan karısına doktor, önceki eşinin başına gelenler gelmesin diye *o kötü Türk içeceğini* kesinlikle yasakladı. Fakat adamların ikisi de kahveyi bir o kadar iştahlı içiyorlardı. Üçünü fincanını bitirip yanında da biraz içki tükettikten sonra Kolschitzky duygulandı, duygulandığı için de vicdanı sızlamaya başladı. Arkadaşıyla

yapmış olduğu anlaşma gerçekten yeterli miydi? Dört araba dolusu, hem de en iyisinden Yemen kahve çekirdeği karşılığında birkaç fincan bedava kahve olacak iş miydi?

Kolschitzky durumu biraz tarttıktan sonra arkadaşına hemen burada iş ortağı olması için teklifte bulunmanın haklı ve yerinde bir karar olduğunu düşündü. Neşe dolu bir sesle "Sevgili Janek," diye lafa başladı, "sen benim arkadaşımsın ve bana şans getirdin. Bu ihtişamlı manzara senin yardımın olmadan asla mümkün olmazdı. Bu yüzden de bugün sana eşit haklara sahip iş ortaklığı teklif etmek istiyorum." Janek Kolschitzky'ye bir süre kısık gözlerlerle şüpheyle baktı. Yüzünden düşünmenin vermiş olduğun yorgunluk okunuyordu. Sonunda durumu idrak etti ve gülümsedi: "Frantischek, sen her zaman dalavereciydin! Eğer senin iş ortağın olursam içtiğim her fincan kahveyle kendimi zarara sokacağım. Ama bu şekilde devam ederse mideme indirdiğim her kahvenin hesabı sana yazılacak. Neden bunu değiştireyim ki?" dedi.

Kolschitzky bir an için bu argümanın mantığı karşısında şaşkına döndü. Arkadaşının söylediği bilgelik miydi, yoksa sadece anlaşılmaz bir akılsızlık mı? Uzun süre karşısında oturan adama baktı, adamın alnında kafasının düşüncelerle dolu olduğunu gösteren buruşukluk yoktu, sadakatli gözlerle ve memnun bir ifadeyle gülümsüyordu sadece. Kolschitzky sonunda derin bir iç çekti: "Sen beni çözmüşsün Janek. Seninle iş yapacak olanın tekerleklerin altını boylamaması için çok dikkatli olması gerekir."

M.S.1805
AUSTERLITZ KAHRAMANI

"Austerlitz mi?" Lokantacı tezgâhına geri dönmek üzereyken yaptığı ani bir dönüşle tekrar masaya gitti. "1805 yılındaki Üç İmparator Muharebesini mi diyorsunuz, Napolyon'un Avusturyalıları ve Rusları yerle bir ettiği savaşı yani?" Yaşlı adam aynen bunu kastettiğini tasdik etti. Anlatacağı hikâyenin hem çok açık ortada olduğunu, fakat anlatırken kulağa o kadar muhteşem gelmesiyle birlikte hikâyeyi anlatanın bile o an hikâyeyi uydurduğu hissine kapıldığını söyledi. Oysa yaşlı adam bu olayı genç yaştayken büyükbabasından öğrenmişti, o bahsi geçen muharebeyi büyükbabasına da, gelecek kuşaklara aktarılırken adı geçmeyen Avusturyalı biriyle beraber savaşan, ahırda çalışan Fransız bir delikanlının torunu anlatmıştı.

Etraftan: "Anlatın! Hadi anlatın!", sesleri yükseliyordu, o arada alelacele birkaç bardak bira dolduran lokantacı hazırladığı biraları tertemiz masanın üzerine bıraktıktan sonra boş bulduğu sandalyeye oturdu ve yaşlı adam hikâyesini anlatmaya başladı.

"Aranızda hiç atlarla uğraşmış birileri var mı bilmiyorum. Eğer aranızda böyle biri varsa, bazı insanların, dünya üzerinde atlardan daha çok değer verdiği bir şey olmadığını mutlaka anlıyordur. Bu tür insanların ilgisini, coşkun

bir Arap atından, gelişmiş bir Trakehner'den, narin bir Lipizzan'dan atından, güçlü bir koşum atından, iyi tırmanan Haflinger'den ve bu soylu dörtayaklı varlıkların birçok türünden ve cinsinden daha fazla çeken bir şey olamaz. Kader, biri İngiltere, diğeri Fransa tarafında, krallığın binek atlarının bakımından sorumlu iki delikanlı seyisin böyle atlar için canını verebilecek iki insan olmalarını uygun görmüştü. Atları o kadar severlerdi ki, onlarla ilgili her şeyi öğrenebilmek ve diğer atseverlerle bilgi alışverişinde bulunabilmek için ne zahmetten ne de tehlikeden kaçarlardı.

Bu ikisi, savaşa ve savaşla birlikte yaşanan tüm anlaşmazlıklara rağmen bir yolunu bulup Austerlitz'teki meydan muharebesinden birkaç ay önce gizlice birbirleriyle mektup aracılığıyla irtibata geçmişti. Avrupa'yı saran katliam gürültüsünü umursamadan, profesyonel at terbiyesi, atı hazırlama ve at bakımıyla ilgili birbirleriyle bilgi alışverişinde bulundular. Napolyon'un hizmetindeki seyisler Alsas bölgesi kökenli oldukları için Almancayı Fransızcadan daha iyi konuşurlardı, bu yüzden de aralarında dil açısından bir sorun yaşanmadı.

Napolyon'un Austerlitz civarına gittiği, Fransız ve Avusturya birliklerinin birkaç günlüğüne seyrek ağaçlı bir vadinin ve küçük bir nehrin onları birbirinden ayırdığı ve iki tarafın birbirini görebildiği bir noktada kamp yaptıkları sırada, bizim iki seyis bunu tanışmak için bir fırsat bildiler. Gizlice haberleşerek buluşma yerini birliklerin kamp yaptığı yerin biraz dışında kalan küçük ormanlık alan olarak belirlediler. Hava kararır kararmaz dolambaçlı yollardan sessizce buluşma yerine gittiler, daha önce kararlaştırmış oldukları bir işaretle birbirlerini tanıyınca, o en çok sevdikleri konuyla ilgili derin bir muhabbete dalıp zamanın nasıl aktığını fark etmediler. Ancak gün ağarırken ayrılıp dikkatlice geldikleri yollardan geri döndüler. Bu durum bir sonraki gece ve onu takip eden gecelerde de devam etti, çok soğuk olmasına rağ-

men paltolarına sarılarak oturup günün ilk ışıklarına kadar sohbet ettiler.

Henüz mektuplaşırken bile binek atlar için bir servet harcayan kralların her fırsatta, güya, atların bakımında yaptıkları hatalardan ve ihmalkârlıklardan dolayı kendilerini azarlamalarından, oysa kralların bu konudaki bilgilerinin yetersizliğinden yakındılar. Gecelerden birinde yine bu can sıkıcı konu açıldığında Alsaslı delikanlı, Napolyon'un en çok sevdiği atını aynı cinsten olup kendi atına benzeyen başka bir attan ayırt edemeyeceğine dair bahse girdi. Avusturyalı meslektaşı da, bu kadar şanlı bir yeteneksizliğin mümkün olabileceğine edindiği inanılmaz deneyimlerden dolayı inanabileceğini ve *kendi* kralının da pek farklı olacağını düşünmediğini söyledi.

Bu soruyu bir süre daha tartıştıktan sonra bir test yapmaya karar verdiler.

Bir sonraki akşam bu üzücü tanılarını ispatlamak için iki kralın aynı cinsten ve birbirine benzeyen en gözde atlarını değiş tokuş etmeye karar verdiler; oysa birinin hafif renk solukluğundan diğer atın da sağ ön bacağındaki hafif kalınlık farkından atları rahatlıkla ayırt edilebilmek mümkündü.

Ertesi gün krallarına, en gözde atlarında ilk kolik belirtileri olduğunu ve bunu yenmek için de hayvanı arazide dörtnala koşturup nefesini iyice açmasını sağlamak gerektiğini söylediler. Bu şekilde dikkati çekmeden kamp yerinden ayrılıp gidebildiler, birkaç mil boyunca nehrin kuzeyindeki fundalıklara doğru büyük bir yay çizdikten sonra atlarını değiştirdiler, henüz hava kararmadan yine geri döndüler. 1 Aralık'ı 2 Aralık'a bağlayan o gece delikanlılar kaç gündür devam eden gizli buluşma noktasına gitmediler, vakitlice samanların üzerine uzanıp kralları aldatmış olmanın zaferinin tadını çıkarttılar.

Alsaslı ertesi sabah trompetlerin yüksek sesle çalmasına

fırlayarak uyandı. Uzun sohbetlerle geçen gecelerin vermiş olduğu bitkinlikle normalden daha uzun uyumuştu, kalkıp çadırdan çıktığında havanın aydınlanmakta ve kamptaki herkesin hareket halinde olduğunu gördü. Yüksek sesle emirler veriliyor, çadırlar sökülüyor ve arabalar hazırlanıyordu. Kral, Austerlitz'e doğru gitme emrini verdi deniliyordu, bunu diyenlerden biri, bir akşam önce generallerin toplantısında onlara hizmet ederken yapılan esprilerin ve saray dedikodularının yanı sıra dâhiyane komutanın en yeni strateji ve taktik düşüncelerini de öğrenen kişiydi, bu adam buradan gitme kararının iki sebebe dayandığını söylüyordu:

Birincisi, Napolyon karşı kıyıdaki Avusturyalıların bulundukları daha dik ve yüksek arazide stratejik açıdan hayli elverişli bir pozisyonda olduklarına ikna olmuştu, bu yüzden de karşılaşacakları bir Fransız saldırısını kaybedeceklerine inanıyordu. İkinci sebep de, kuzeyden gelen Rus birliklerinin Avusturya birlikleriyle birleşmesin engel olmaktı.

Birkaç saat sonra Fransız birlikleri tüm eşyaları ve ağır malzemeleriyle kuzeye doğru hareket ettiklerinde genç seyisin beklediği an gelmişti. Kral atını istediğinde, Alsaslı atın dizginlerini elinde tutuyordu, çevresini yadırgamış olmasından dolayı atın biraz sinirli olması normaldi. Napolyon eyere oturdu, huzursuz soluyan atın boynunu okşadı ve neşeyle kulağına Korsika dilinde güzel sözler fısıldadı, kendisini takip eden yüksek generallerin ve bir yığın genç yaverin önünde at binerken en ufacık bir tuhaflıktan bile şüphe etmedi.

Genç seyis kendi kendine gülümsedi, yüzünde memnuniyet ve biraz da aşağılama vardı: Demek ki büyük komutan Napolyon buydu! Her yükseltiyi, İspanya ve Moravya arasındaki nehirlerin tüm geçit yerlerini, her caddenin, köprünün ve geçidin durumunu, düşmanı sürpriz çalımlarla nasıl şaşırtacağını, tuzağa düşüreceğini ve hiçbir şey yapmadan onları nasıl yıpratacağını iyi biliyordu, fakat kendi atını...

Birlik alayı henüz iki mil bile ilerlememişti ki, süvarile-

rin arkasındaki arabasında tangır tungur ilerleyen delikanlı acaba Avusturyalı meslektaşının başına gelenlerin benzer mi olduğunu düşünürken – ki böyle olduğundan hiç şüphesi yoktu- aniden öyle beklenmedik bir olay vuku buldu ki, bizim şimdiki bilgilerimize göre bu olay Avrupa'nın on yıllık geleceğini büyük ölçüde belirledi. Napolyon az önce süvarileriyle birlikte küçük bir ormandan çıkmış, bir nadas tarlası geçmek üzereydi, geçtikleri yerden apaçık Avusturyalıların bulundukları yer görülüyordu, işte tam o sırada Napolyon'un atı burun deliklerini kabarttı, arka bacakları üzerinde yükseldi, sesli bir kişneme eşliğinde büyük sıçrayışlarla yokuş aşağıya, düşmanın kamp yaptığı yere dörtnala koşmaya başladı. Kral her ne kadar dizginleri çekse de, karşı tepeden esen rüzgârlardan aldığı yurdunun ahır kokusunu takip eden atı durdurmak mümkün değildi. Müthiş bir sıçrayışla küçük nehrin üzerinden atladı, kumlu bayırı geçti ve küçümsenmeyecek bir hızla yokuşu çıkararak Avusturyalılara doğru koşmaya devam etti.

Generaller ilk şaşkınlıklarını atlatır atlatmaz atlarını hızlandırarak krallarının peşinden hızla koştular. Biri "Hücum!" diye bağırdı, ardından fanfar sesleri yükseldi, saldırıya katılacak olan askerler ilk defa komutanlarını önlerinde görünce büyük bir şevkle düşmana hücum ettiler, anavatanının diliyle verilmiş bir komut bile içlerindeki şevki bu derece uyandıramazdı. Bu arada Napolyon, çılgın gibi koşan atı arazinin çok dik bir yokuşunda kontrol altına almayı başarmıştı. Öfkeden kıpkırmızı olan suratıyla hiddetle yaptığı el kol hareketleriyle hücum eden askerleri durdurmaya çalıştı. Napolyon'un verdiği emirler gürültünün ve alışılmamış muharebe sevinci sesleri arasında kaybolmuştu ya da emirleri yüreklendirme olarak yanlış yorumlanmıştı.

"Sonucu siz de benim gibi biliyorsunuz", dedi yaşlı adam ve hikâyeyi anlatmanın coşkusu içinde sönen sigarasını tekrar yakmaya koyuldu.

Bir saat içinde gururlu Avusturya birlikleri yenilgiye uğratılmıştı ve kral Franz geriye kalan birlikleriyle ilk önce Brünn'e oradan da Viyana'ya kaçtı. Her şey o kadar çabuk gelişti ki yaklaşmakta olan Ruslar duruma müdahale edemediler. Güvenli bir mesafeden topları ateşlemekle yetindiler ve hiçbir etki yaratamadılar sonra da Avusturyalıların yenilgisini öğrendikleri anda kuzeye doğru geri çekildiler.

Ancak Napolyon dâhiyane komutan ününü daha da pekiştirmişti. Akşam, imparatorun karargâhını yerleştirdiği Auerlitz'teki *Zum Roten Eber* otelinde general Mastu bardağını kaldırdı ve konuşmaya başladı: "İmparatorum, bugün dâhiliğiniz ve yiğitliğiniz şanlı tarih kitaplarına yeni bir sayfa açtı." Napolyon kibarca gülümsedi ve ondan alışkın olunmayan bir nezaketle cevapladı: "Generalim, sizin adamlarımızın başında düşmana doğru nasıl hücum ettiğinizi büyük bir memnuniyetle gördüm ve eminim atınız Avusturyalıların kurşunuyla yere yığılmasaydı düşmana ilk saldıranlardan biri olacaktınız. Cesaretinizi takdir etmek ve kaybettiğiniz atın yerini doldurmak adına size en gözde atımı hediye ediyorum," dedi ve neredeyse duyulmayan, altında kötü niyet yatan kısık bir ses tonuyla da "Umarım bana olduğu gibi size de sadık hizmetler sunar," dedi.

"Bir şey daha belirtmek istiyorum", dedikten sonra yaşlı adam hikâyesine devam etti: "Avusturyalı seyis, Fransız meslektaşına apar topar geri çekildikleri için iki hafta gecikmeyle bir mektup yazdı ve tahmin ettiği gibi kral Franz'ın atların değiştirildiğini anlamadığını, hatta hayvanın belirgin bir şekilde solgun olan olan yerlerini hiç şüphe duymadan okşadığını söyledi. Asıl burada en önemli olan, iki hafta sonra, mektupla Austerlitz'teki Fransız galibiyetinin perde arkasını öğrenen Avusturyalının, yapmış oldukları testin dünya tarihi üzerindeki etkilerinden hiç bahsetmeden, Fransız meslektaşından kendisine derhal detaylı bilgiler vermesini istedi, çünkü mesafe, rüzgâr yönü ve rüzgâr gücüne açısından

atların hava şartlarına ne kadar dayanıklı olduklarına dair bilgi edinmeyi umuyordu."

Yaşlı adam keyifle sigarasının dumanını içine çekerken bir süre sessiz kaldı. Sonra. düşüncelere dalmış olan gruba dönerek sözlerine şunu ekledi: "Bazen bu iki seyisin aslında kendi çaplarında şanslı insanlar olduklarını düşünüyorum. Ama bu da başka bir hikâye…"

M.S.1870
EMS TELGRAF OFİSİNDE

1870 yılında Almanya ve Fransa arasında savaş olduğu herkes tarafından bilinir. Okuldaki tarih dersinde de öğrendiğimiz gibi Bad Ems'ten çekilen bir telgrafın –ki -bu kadar sıradan bir telgrafın nasıl bu kadar büyük bir etki bıraktığını anlamamış olsak da- yaşanan o savaşta rolü vardı. Lisedeki öğretmenimiz bize bunu şu şekilde anlatmaya çalışırdı: Prusya kralı, şifa bulmak üzere Bad Ems'te bulunduğu sırada Fransız delegesi Benedetti'yi çekişmeli geçen İspanyol veraset olaylarıyla ilgili olarak kabul etmişti, gizli elçilik müşaviri Heinrich Abeken de Bismarck'a göndermiş olduğu telgrafta bu görüşmeyle ilgili detaylı bilgileri aktarmıştı. Fakat Bismarck bu telgrafı kurnazca kısaltarak basına vermişti, bunun üzerine de Fransızlar telgraftaki nezaketsiz vurgunun kırdığı onurlarını kurtarmak için Almanya'ya savaş ilan etmek mecburiyetinde kaldılar. Kurnaz Bismarck'ın tahminleri doğrulandı, Fransızlar yenildi.

Temmuz 1870 yılındaki olayların bu versiyonu, kısa bir süre öncesine kadar genel olarak tarihçiler arasında kabul ediliyordu. Bu versiyonda Bismarck Fransızları kurnazca hazırladığı tuzağa düşüren, dâhiyane ve politik bir satranç oyuncusu gibi karşımıza çıkıyor. Tabii ki böyle bir efsane kurgusu sert Başbakanın ve Abeken'in de dâhil olduğu yan-

daşlarının hayli işlerine geliyordu, zaten daha sonra sarayda hiç kimse telgrafın orijinal versiyonunda neler yazdığını hatırlamadı.

Günümüze kadar kayip olan Ems telgraf ofisine ait ciltlerin kısa bir süre önce keşfedilmesi bizleri düşüncemizi değiştirmeye zorluyor. Bu ciltlerden birinde bahsi geçen ve I.Wilhelm'in gizli elçilik müşaviri Abeken sayesinde Bismarck'a ulaştırdığı telgrafın tam metni 13 Temmuz 1870 yılının altında yazılanlarda mevcut. Araştırmalar, bulunan telgrafın, güya Bismarck tarafından kısaltılan ve onurları kırılan Fransa'nın savaş ilan etmesine sebep olan versiyondu.

İnsan şimdi, tarihçilerin daha yirmili yıllarda Prusya Devlet arşivlerinde Abeken'in yazıları arasında buldukları o detaylı telgraf versiyonunun durumunu merak ediyor. Acaba sahte miydi? Sonradan akıldan uydurulan gerçek dışı bir versiyon muydu? Hayır, ikisi de değil. Bahsi geçen gerçekten de 13 Temmuz 1870 gününün öğleden sonrası, gizli elçilik müşaviri Abeken'in Ems telgraf ofisine götürdüğü metindir. Ne var ki telgraf Bismarck'a bu haliyle ulaşmadı. Durum şu şekilde gelişti:

Kralın Fransız elçisiyle yaptığı görüşme hakkında kral tarafından yazılı olarak bilgilendirilen Heinrich Abeken, 13 Temmuz 1870'te Ems şehrinin telgraf ofisine gitmek için saat 14:30'da kendisine bir araç göndertir. Berlin'de bulunan başbakana olayların son hali hakkında en kısa yoldan, yani telgrafla bilgi vermek istemektedir. 14:45 sularında telgraf ofisine vardığında yanında daha sonra Prusya Devlet arşivinde bulunan ve orijinal telgrafın tam metni sanılan kağıt vardır. Bu kâğıdı gişe memuruna uzatır ve metni Berlin'e Yüce Prens Hazretleri Bismarck'a derhal telgraf çekmesini ister.

Memur kâğıdı eline alır, okur ve şaşırır: "Bunun fiyatı ne kadar biliyor musunuz? Bu metin daha kısa ifade edilebilir oysa!" Elçilik müşaviri Abeken'in canı, gişede oturan adamla

tartışmak istemez, duruşunu düzeltir ve karşısındaki adama şiddetle çıkışır: "Adresi okumadınız mı yoksa? Bu durumda paranın hiç önemi yok." Bu söyledikleriyle sorumluluk sahibi memura istediğini yaptıramadı. Kral, daha geçenlerde yaptığı konuşmasında genel prensiplerden bahsederken devlete hizmet edenlerin daha tutumlu olmalarını istememiş miydi? Memurlarından, Prusya'yı Prusya yapan o muhteşem sorumluluk duygusu ve açıkgözlülüğü talip etmemiş miydi?

"Şayet izin verirseniz bayım, metni zerre kadar değiştirmeden biraz kısaltacağım. Böylece telgrafın fiyatı hemen hemen yarıya inecek." Elçilik müşaviri Abeken, memura keyfi hareket etmekten vazgeçmesini söylemek üzere derin bir nefes aldı fakat memur inatla konuşmaya devam etti: "Bir bakın: *Sayın Majesteleri* derken tam yedi hece var. Telgraf diliyle S. *Maj* olarak yazıldığında ücreti yarısından daha ucuz oluyor." Abeken adama hayretle baktı. Böylesine bir terbiyesizliğin karşısında nutku tutulmuştu. Fakata madalyonun diğer tarafından baktığında da bu gayretli devlet hizmetlisi haksız da değildi. Abeken telgraf dili denen bu yeni modern şeylerden ne kadar anlıyordi ki zaten? Memuru azarlamak üzere dilinin ucuna geleni söylemekten vazgeçip önemsizliği anlatan ama kızgın bir el işareti yaptı. "Ne istiyorsanız onu yapın. Önemli olan telgrafın bugün öğle saatlerinde gereken yere ulaşmasıdır." Memur, Abeken'in en son talebini onayladı, Abeken de bir banka oturup beklemeye koyuldu.

Memur başını hayretle sallayarak önündeki kâğıdı okumaya başladı: "Kont Benedetti beni yolda yakaladı ve çok büyük ısrarlarla benden derhal telgraf çekerek bundan böyle Hohenzollernlilerin adaylıklarına geri dönmeleri halinde asla onayımı vermeyeceğim konusunda kendisine yetki vermemi istedi." Bu da nasıl bir cümleydi böyle? Bu telgraflık bir şey değil ki! Ve yazı aynı stilde devam ediyordu: "En son onu sertçe geri çevirdim çünkü 'à tout jamais', -şimdi bunun

Fransızca olması şart mıydı'- 'Böylesi bir angajmanı' – ah yine Fransızca bir kelime!- "üstlenmek mümkün değildi, olamazdı da." Tanrım, ne kötü bir dildi bu böyle! Tuhaf bir Fransızca ve Almanca karışımıydı üstelik! Telgraf memuru şaşırıp kalmıştı. Bütün bunlar daha kısa ve daha anlaşılır söylenebilirdi, hatta ezeli düşmanın dilinden kelime ödünç almaya bile gerek kalmazdı. Kağıdı ve kalemi eline aldı ve birkaç dakika içinde o karmaşık metni birkaç satırda toparlayarak o tarihe geçecek *Ems Telgraf'*ını oluşturdu. Memur Abeken'e yazmış olduğu uzun metinli kâğıdı geri verdi, ücretini aldı ve gerçekten de ilk yazılan metinle kıyaslanınca sadece üçte biri kadar tuttu, elçilik müşaviri kapıya doğru yöneldi ve işini sorumlulukları çerçevesinde hallettiği hissiyle orayı terk etti.

Bu olayda desiseden hatta kötü niyetten söz etmek çok yanlış olur. Fransızların savaş ilan etmelerini doğrudan tetikleyen şu cümle aslında sorumluluk sahibi olan, diline hakim ve devletin fuzuli harcamalarını kısmak isteyen Prusyalı bir memurun eseriydi: "Maj. Kral Fransız delegesiyle bir daha görüşmeyi reddetmiştir ve bu kişiyle gönderecek başka bir haberinin olmadığını yaveri aracılığıyla bildirmiştir." Bu iyi niyetli adam, milyonlarca Altın Markı değerinde bir savaşa sebep olduğunu elbette ki bilemezdi.

M.S. 1953
CHUTNEY DAĞI'NA İLK ÇIKIŞ

Benjamin Farrell'ı bahçıvanlık tarihine katkıda bulunduğu altı ciltlik eseriyle hatırlayanlar vardır, 1950'li yıllarda magazin basınının en sevilen isimlerinden biriydi. Kadınlara olan düşkünlüğü ile tanınırdı, savaş sonrasının yıkık Londra caddelerini, kullandığı kırmızı Austin Spitfire ile şenlendirirdi ve New Gardens ile Piccadilly Circus arasındaki ünlülerin katıldığı partilerin gözde, en hayranlık uyandıran odak noktasıydı. *Playboy* olarak isim yapan sayılı eğlenceye düşkün zengin mirasçılar arasındaydı. Örnek aldığı Porfirio Rubirosa gibi, hangi zaman aralığında çalıştığıyla ilgili soruya tek bir cevabı vardı: "Çalışmak mı? Benim buna vaktim yok."

Ne var ki otuzlarına geldiğinde bir anda fark etti ki, bu şekilde yaşamaya devam etmesi halinde kırkına gelmeden tüm mirası yemiş olacaktı, işte o günlerde, Chelsea'deki bir partide Kont Blasquire'in tek kızı olan Margret'le tanıştı, kıza aşık oldu ve etrafındakileri dehşete düşürse de kısa bir süre sonra onunla ciddi ciddi evlenmeyi düşünmeye başladı. Fakat tuhaf şöhreti çok geçmeden Blasquire Malikanesine kadar ulaşmıştı, Margret ailesine evlilik planlarından bahsettiğinde aile bu evliliğe kuşkuyla yaklaşıp karşı çıktı.

"Bu genç adamın evimize ayak basmadan önce ortaya

kendi yarattığı bir başarıyı koyması gerekir," diye kararını bildirdi kont. Gazetede Farrell'ın tenis oynarken kısa şortla çekilen fotoğrafını gören Lady Blasquire kulakları tırmalayan bir sesle haykırdı: "Şort giymiş yetişkin bir adam! İğrenç!"

Ailelerinin rızası olmayan birçok genç çift gibi onlar da İskoç sınırındaki Gretna Greene gidip orada gizlice nikâhlanabilirlerdi. Fakat bu Margret ile ailesi arasındaki tüm bağları kopartırdı, iki aşık bu olasılığı mirastan men edilme riskinden dolayı göze alamadı. Böylece Margret'in ailesini bu evliliğe razı edecek ihtimaller üzerine kafa yormaya başladılar.

Margaret bir gün ailesinin şatosunun salonunda oturmuş babasının kendilerine merhamet etmesi için düşünmekten yorulmuştu ki, aniden *Times* gazetesinin pazar baskısı gözüne çarptı. O zamanki gelenekle birinci sayfada yer alan sosyete haberlerini ilgilenmeden geçti. Sonra, ikinci sayfadaki bomba haberi gördü: *Edmund Hillary dünyanın en yüksek dağının zirvesini zorluyor.* Haberin yanında güneşten kavrulmuş Yeni Zelandalının etkileyici bir fotoğrafı vardı.

Margret'in, ailesinden öğrendiği üzere, *Times* için haber değeri taşıyan bir olay gerçekten önemliydi. Ailesinin rızasını almak için sevgilisini dağcı olarak lanse etmeye karar verdi. … Dağına tırmanan James Farrell… Coğrafya bilgisi yetersiz olduğu için aklına uygun bir zirve gelmedi. Ama detayları bilmek zorunda olmadığı kanısına vardı. Fırsat bulduğunda ailesine, taptığı adamın Britanya'yı dağcı olarak onurlandırdığını söylemesi yeterli olacaktı.

Margret akşam yemeğinde ana yemek servis edilirken, elinden geldiğince laf arasındaymış hissini yaratarak konuştu: "Bu arada, James de ünlü bir sporcu." O ana kadar sessizce yemeği ile ilgilenen kont kulak kabarttı: "Sporcu mu? Ondan hiç beklemezdim. Kriket? Ragbi? Kürek? Hangi spor dalıyla uğraşıyor?" Margret, "Dağcı," diye cevap verdi. Şaşkınlıklar

içinde kendisine bakakalan annesi ve babasına biraz daha bilgi verdi: "Şu Yeni Zelandalı gibi." "Hillary'den mi bahsediyorsun?" "Evet," dedi Margret. "James de Himalayalar'da bir yerde dağa tırmanmış." "Peki o dağın adı ne?" diye sordu Kont. "Himalayalar'daki o zirvenin adını ben nereden bileyim? Onu kendisine sorman lazım," dedi Margret.

Kont, öğrencilik döneminde bir kez Oxford adına Cambridge'e karşı kürek yarışlarına katılmıştı, her türlü spora ilgisi vardı ve o anda James onun gözünde büyük adam oluvermişti. Kont, iki günlüğüne Londra'da bulunduğu bir sırada James ve Margret'i kendi kulübünde öğle yemeğine davet etti.

Masaya oturur oturmaz kont konuya girdi: "Duyduğuma göre dağcıymışsınız." Kontun böyle bir kanıya nereden vardığına bir anlam veremeyen James şaşakaldı. Margret masanın altından bacağına tekme atınca James de ona şaşkın şaşkın baktı, kızın delici bakışlarından konta karşı çıkması gerektiğini anlamıştı. "Şey, eee," diye kekelemeye başladı, "Ara sıra dağa tırmanırım. Boş zamanlarımda yaparım bunu," Kont hemen müdahale etti: "Gereksiz alçakgönüllülüğe gerek yok genç adam. Himalayaların hangi zirvesine tırmanmıştınız?"

Himalaya zirvesi mi? Farrell terlemeye başladı. Yine Margret'e baktı fakat ondan medet ummanın yanlış olduğunu hemen anladı. Bu arada şöyle bir durum vardı, James Farrell Britanya adasını hayatında sadece bir kez arkadaşlarıyla Côte d'Azur'e gitmek üzere terk etmişti, Hindistan ve Himalayalar ona çok yabancıydı. Oralara dair bildiği tek dağ Everest idi, bundan da sadece haftalardır her gazetede bahsi geçtiği için haberdardı. Ancak Everest tepesine Hillary'den önce tırmandığını iddia edemezdi ki şimdi! "Çok fazla tanınmayan dağlardan biriydi," diye mırıldandı. "Adı!", diye ısrar etti kont. James yardım ararcasına etrafına bakındı. Bu arada gözleri menü kartına takıldı. Mungo Chutney eş-

liğinde safranlı kuzu diye okudu. Mungo Chutney -Chutney dağı- diye aniden aklına yattı. Birden kendini Hint güneşi altında ağır sırt çantasıyla karlarla kaplı zirveden aşağıya, çay taşı sırtlarına ve karlı geniş arazilere gülümseyerek bakarken görür gibi oldu.

"Chutney Dağı," diye cevap verdi. "Dediğim gibi çok fazla tanınmayan zirvelerden biri." "Chutney Dağı..." diye mırıldandı kont. "Evet, evet, hiç yabancı gelmiyor aslında. Peki, dağın yüksekliği nedir?" Farrell tuzağa düşmüştü, bu durumdan kurtulmanın bir yolu olmadığı için, Chutney dağına ilk çıktığı anı en ince ayrıntısına kadar süsleyerek anlatmaya başladı. "Ana kamp yeri on dört bin fit yüksekliğindeydi. İki günlük yokuş yukarı yürüyüşten sonra on dokuz bin fite varılıyor. Sonra derin yarıklarla kaplı tehlikeli bir buzul hattı başlıyor, sonundaysa yirmi iki bin fitteki ikinci kamp yerine varılıyor."

Buradan da arkadaşım Sherpa Bunyan Ginseng ile birlikte kar fırtınasından dolayı iki gün zorunlu mola verdikten sonra doruğa tırmandık. "Yükseklik," diye havladı kont. Farrell tabancadan fırlayan kurşun hızında cevap verdi: "Yirmi beş bin sekiz yüz yetmiş beş bin fit." Farrell, aradaki fark büyük de olsa en azından Chutney dağını Everest tepesinden daha alçak göstermiş olduğunu düşündü, eğer yalanı ortaya çıkacak olursa da, iyi niyeti hafifletici sebep olarak gösterilebilirdi. Fakat kontun şüpheye kapıldığına dair hiçbir işaret yoktu. "Bu, müthiş bir başarı genç adam!" dedi Kont. "Kadehimi Mount Chutney fatihinin şerefine kaldırıyorum!"

Uzun yıllar sonra, Margret'in annesi ve babası çoktan ölmüş, Margret ve James evliliklerinin gümüş yıldönümünü geride bırakmışlardı, James İngiliz bahçıvanlık tarihine bulunduğu katkılarından dolayı Blasquire Kontu oldu ve Lordlar Kamarası üyesi olarak ilk defa Hindistan'a gitti. Seyahatini, parlamenterler ve iş adamlarından oluşan yirmi kişilik delege heyetiyle yaptı. Bombay ve Yeni Delhi'deki gö-

rüşmeler tamamlandıktan sonra program gereği son olarak Himalayalar bölgesine gidilecekti. Akşamüstü Shimla'nın kuzeyindeki yeşil tepelerin arasında bulunan otelin terasında içki servisi yapılıyor; insanlar gruplar halinde manzaraya bakıp birbirleriyle nezaketen sohbet ediyorlardı. O arada eski Blasquire kontunu tanıyan, saçlarına ak düşmüş Hintli bir diplomat Farrell'a yaklaştı, batmakta olan güneşin önünde duran sıradağlara işaret etti: "Sağdan ikinci dağ sizinki. Chutney dağı."

Farrell kendini bir an yer yarılacak da içine girecekmiş gibi hissetti. Margret'i, soyluluk unvanını ve küçümsenmeyecek mirasa sahip olmasını sağlayan o küçük yalan yıllardır aklına gelmemişti. O zamanlar kayınpederinin bu yalanı fark edip anlamamış gibi yapmış olması mümkün müydü acaba? Ya da Hintli arkadaşına bu olayı gururlanarak saf gerçek olarak mı anlatmıştı? Farrell karşısındakini yandan dikkatlice süzdü. Fakat adamın yüz ifadesinde dalga geçtiğine dair ufacık bir işaret bile yoktu. Ya bu çok kültürlü duran delege kendi memleketini tanımıyordu -ki bu mümkün olamazdı- ya da... Farrell biraz düşündükten sonra ikinci ihtimalde karar kıldı; diplomatlar çevresinde seviyesizlikler bile kibarca yapılırdı, bu yüzden tatlı bir gülümsemeyle cevabını verdi: "Aaa, o mu bu? Şunu belirtmeliyim ki onu hayalimde daha görkemli canlandırmıştım."

M.S.1975
DINSLAKEN BOMBARDIMANI

İtaatsizlikle karşılaştığında eline ince bastonu alıp hak edilen cezayı bizzat veren alay komutanı bu yüzyılda başka nerede görülmüş? Dinslaken'in aşağı Ren bölgesinde bulunan 3. istihkâm alayında bu güzel gelenek modern serbestliğe inat önceki yüzyılın altmışlı yıllarına kadar geçerliliğini korumuştu. Yeni savunma bakanının yönergesiyle birlikte büyük bir geleneğin bu son işareti de yok edildi. Görünüşe bakılırsa Bonn'daki yöneticilerin haberlerinin olmadığı, ancak yerinde keşif yapmaları halinde derhal anlayabilecekleri bir gerçek de, birkaç istisna dışında, alayın bu geleneğe sempati duyduğuydu. Daha 14 Haziran 1966'da komutanlarının altmışıncı yaş gününe istinaden 3. istihkâm alayındaki kişiler geleneklerine bağlılıklarını gösteren inandırıcı bir kanıt ortaya koydular. Amirlerine içinde bastonunu muhafaza etmesi için bir hafta gizlice üzerinde çalıştıkları, usta bir marangozluk eseri olan camdan yapılmış bir vitrin hediye ettiler. Camın üzerindeki alay sembolünün altına, dil açısından çok başarılı sayılmasa da tüm iyi niyetleriyle gotik yazı tipiyle şu vecizeyi yazdılar:

Elindeki baston
Düzenimizin teminatıdır.

Bunu detaydan keyif aldığım için anlatmıyorum, sadece okuyucunun 6 Kasım 1975'te, yani on yıl sonra o alayda vuku bulanları anlaması için yardımcı olur diye yazıyorum.

1975 yılının başında Dinslaken'deki Löwen restoranının sahibi işe yeni bir kadın garson almıştı. Garson kız siyah kıvırcık saçları ve geniş çıkık kalçasıyla, anında oraya sürekli girip çıkan askerlerin ilgisini çekmişti. Yeni garson kız İris, çok geçmeden hem bira içilen masa muhabbetlerinde hem de muhtemelen birçok erkek müşterinin düşlerinde başrol oynamaya başladı. Güzel kız erkeklerden nefret eden biri olmasa da kendisiyle flört etmek için yapılan girişimler, bunlara girişim denebilirse tabii, sonuçsuz kalıyordu.

Buna rağmen ya da özellikle bu yüzden İris'le ilgili ortaya çirkin dedikodular çıkmıştı; kızın arkasından hoş olmayan şeyler anlatılıyordu. İris bunlara hiç aldırmaz gibi görünse de üsteğmen S. aldırıyordu. Üsteğmen, kendi ifadesiyle, artık hayatın tadını çıkarmıştı ve kafasında bir süredir de ciddi bir ilişki yaşama isteği vardı. Sıkça İris'le muhabbet etmişti, kızın boş günlerinden birinde onu sinemaya götürmüş, onu eve bırakırken de öpmeye çalışmıştı ama pek başarılı olduğu söylenemezdi. Aralarında başka da bir şey yaşanmamıştı. Fakat bu bile S.'nin ağır sonuçlar doğuracak kararlar almasında yeterli oldu. Kızla evlenmeyi aklına koydu, böylece kızın lekelenmiş onurunu kurtaracaktı.

Kıza aşkını ilan etmek için tüm cesaretini topladığı bir gün tümüyle resmiyet içerisinde, yani topuklarını birbirine bitiştirip çenesini de havaya dikerek ona evlenme teklif etmiş, ama sonuç tam bir rezalet olmuştu. Tamam, nemli ve serin bir kasım gecesinde sokak lambasının altında yapılan bu resmi teklif biraz gülünç bir etki bırakmış olabilirdi. Eğer İris kulakları çınlatan bir kahkaha patlattıktan, ardından da diyaframını tekrar kontrol altında aldıktan sonra, üsteğmenin hayatının sonuna kadar hafızasına kazınacak olan o kelimeleri sarf etmeseydi, yine de durum ciddi sonuçlar do-

ğurmadan toparlanabilirdi. Kız, yemin edecekmiş gibi kaldırılan bir elle ve aşağıya sarkan bir uzuvla dile getirilen bir aşk istemediğini söyledi. Ardından şaşakalan S.'yi sokağın ortasında bırakıp gitti.

Ertesi akşam S. gazinoda birkaç bira ile birkaç da şnaps içtikten sonra olanları içinde tutamayıp anlatmaya başladı. Maruz kaldığı hakareti kah öfkeden köpürerek kah kendine acıyarak anlattı; -garson kızın olağanüstü bir kabalıkla ve duygusuzlukla söylediği şeyleri arkadaşlarına birebir aktarmasa da- arkadaşları böyle bir davranış karşısında sessiz kalınmaması hususunda hemfikirdi. Sonraları yerel ve genel basında adı geçecek olan alay komutanı Heydenrinck, herkesin düşündüğünü ilk önce telaffuz eden kişi oldu: "İbret olacak bir ceza belirlemeliyiz."

Ertesi sabah saat dokuz gibi, sonbahar sisi küçük şehrin caddeleri üzerinden dağılmaya başlarken ve aynı anda solgun güneş şehrin küçük caddelerine hafif bir ışık yayarken, Heydenrinck on adamı ve iki top arabasıyla şehrin biraz dışında kalan, tek tük evlerin bulunduğu yerde İris'in annesiyle yaşadığı koruluktaki eve doğru yol alıyordu. Adamlar iki küçük top arabasını evden yaklaşık elli metre uzaklıktaki bir hendeğe yerleştirdiler. Hendeğin üzerinde, topların yanında elinde dürbünle dikilen Heydenrinck eve bir elçi gönderdi. Gönderilen elçi kapıyı çaldı, ilk önce annesi sonra da kızı kapıda belirdi, adam İris'e alay adına burada bulunduğunu, üsteğmen S.'ye karşı davranışlarından ötürü özür dilemeye davet edildiğini, eğer buna yapmaya razı değilse de evini bombardımana tutacaklarını söyledi.

Olanların şaka olduğunu düşünen iki kadın kahkaha atarak askerin yüzüne kapıyı çarptılar. Asker geri döndü ve alay komutanına garson kızın akıl almaz tavrını anlattı.

"Alea iacta est,[11]" Heydenrinck bunu daha çok kendi kendine söylüyordu, top arabasının başında duran adamların,

---

[11] Ok yaydan çıktı. (Ç.N.)

fazlasıyla dürüst olmalarına rağmen kendi kültürünün yanından bile geçmediklerini biliyordu. Sonra da ateş emrini verdi. İlk mermi çatıyı sıyırdı geçti ve birkaç yüz metre ötedeki patates tarlasında derin bir yarık açtı. İkinci mermi çatıya isabet etti; hem bacayı hem de çatının bir kısmını yıktı.

Elçi ikinci kez eve gönderildi. Fakat ilk mermiler atıldıktan sonra paniğe kapılıp bodruma kaçan kadınlar kapıyı açmadılar. Heydenrinck birkaç dakika bekledi. Sonra yeniden ateş emrini verdi. Bu arada evin bulunduğu cadde üzerinde komşular ve oradan geçen insanlar toplanıp güvenilir bir mesafeden ilgiyle olanları izliyordu. Evin çatısı sonunda tamamen çöktüğünde ve enkaz etrafa toz bulutlarını yaydığında komşulardan biri, "Hak ettiklerini buldular," dedi. Yanında duran kocası bu kadınların ne yapmış olduğunu sormaya cesaret etmişti; kadın kocasına öyle bir bakış fırlattı ki, adam bunu sormanın ne yeri ne de zamanı olmadığını anında kavradı. Heydenrinck sınırını iyi bilirdi, evin çatışının çökmesini yeterli bulup geri çekilme emri verdi. Çevrede duranların da coşkuyla katıldığı "Haydi hop! Haydi hop!" sesleri arasında adamlar top arabalarını cadde kenarındaki hendekten çıkardılar, sonra da araçlarına binip gittiler.

Hemen kışlaya dönmediler, yolu değiştirip eski komutanlarını evinde ziyaret ettiler. Eve vardıklarında sıraya dizilip Polonyalı kızın şarkısını söylediler, yaşlı komutan kapıda belirince de onun en sevdiği şarkıya geçtiler: *Şimdi rap rap yürümemiz gerekiyor, ben ve arkadaşım yürümeliyiz şimdi...*

Bu arada üsteğmen S. gazinoda on bira, on da şnaps içmişti, meslektaşları başarılı harekatı kendisine anlatmak üzere içeri girdiğinde, o galibiyetin boyutunu algılayacak durumda değildi. Bu yüzden de galibiyet kutlaması S.'nin pasif katılımıyla -fakat bunun dışında- şamatalı bir havada gerçekleşti.

Tabii ki bu olay burada kapanmadı. Heydenrinck ve adamları oradan uzaklaştıktan yaklaşık bir saat sonra, çocuklar

yarı yıkılmış evin penceresinden girip bodruma indiklerinde iki kadını korkudan tir tir titrerken buldular. Uzun süren polis soruşturmalarının sonunda, 1976'da yapılan olaylı bir duruşmada Heydenrinck şartlı tahliyeyle bir yıl hapis cezasına mahkûm edilirken, üsteğmen S. beraat etti. Topları ateş eden dört asker, Caritas'a[12] bağışlanmak üzere toplam iki bin mark para cezasına çarptırıldı. Dinslaken CDU şehir meclisi üyesi Madenkötter adındaki çiftçi, silahlı kuvvetlerin büyük bir şevkle büyüttüğü patates tarlası için teklif ettiği tazminatı geri çevirdi, çünkü basınla da paylaşmış olduğu gibi, kullanılan yöntemi olmasa da askerleri harekete geçiren sebebi tümüyle desteklediği için bu tazminattan feragat etmişti.

İris ve annesi için bu bombardımanın doğurduğu sonuçlar çelişkilerle doluydu. Asında anne ve kıza, yıkılan ev ve başlarına gelen bu sıkıntılı olaydan dolayı cömert bir tazminat ödendi; isteseler bu parayla çok uzun zamandır arzuladıkları o butiği açabilirlerdi fakat tüm olanlardan sonra Dinslaken'de kalmayı doğru bulmadılar. Duruşma başlamadan önce Regensburg'a taşındılar ve kısa bir süre sonra da İris oradaki üniversitede okuyan bir gençle evlendi. İris'in kocası üniversiteyi bitirdikten sonra Bavyera'da devlet okullarında öğretmenlik yapmak istemeseydi, geçmişte yaşananlar bir daha kamuda yankı bulmazdı. Oysa şimdi İris ve kocasının Regensburg'ta savaş karşıtı bir derneğe üye oldukları ve barış mesajı taşıyan el ilanları dağıttıkları ortaya çıktı.

Bunun üzerine kocası kamusal göreve atanmayınca resmi makamlara dava açtı, bunun üzerine yerel basında kadının geçmişinde başka karanlık noktaların da bulunduğuna dair imalı haberler çıktı. Dedikodular hızla yayıldı, komşular bir araya gelip ne olup bittiğini anlamaya çalıştı ve yeni edindikleri arkadaşları onları artık aralarına almamaya başladı. Sonunda bir dergide İris ve kocasının fotoğraflarıyla birlikte

---

[12] Katolik kilisesinin birçok ülkede temsilciliği olan yardım kuruluşu. (Ç.N.)

bir haber yayımlandı. Burada İris, zamanında radikal politikacılarla bağlantıda olan ve askerlerle ilişki kurmuş bir hayat kadını olarak gösteriliyordu.

Bu sefer İris, kocası ve annesiyle birlikte bir kez daha eşyalarını topladı ve bu defa İsviçre'ye taşındı. Ondan sonra da -en azından şimdiye kadar- kamuoyunda onlarla ilgili daha fazla bilgi dolaşmadı.

M.S.1987-1989
DEVLETİ TEHLİKEYE SOKAN BAĞLILIK

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin çökmesine yol açan asıl sebebin ne olduğunu kendi kendimize sorduğumuzda, aklımıza dramatik olayları tetiklediğini tahmin ettiğimiz, ama spesifik boyutlarını kestiremediğimiz bir dizi faktör gelir:

Biermann'ın vatandaşlıktan çıkartılmasına karşı yapılan protesto, Protestan kilisenin çatısı altında varlıklarını sürdüren barış ve çevrecilik girişimleri, detant politika karşısında *Batı Alman Rövanşizminin* düşmanlık tablosunun artık ayakta duramayacak olduğu gerçeği, ekonominin durgunlaşması, Gorbaçov'un ortaya çıkması, göç harekâtı ve tabii ki Leipzig ve başka yerlerde de yapılan Pazartesi gösterileri. Fakat bir faktör var ki neredeyse hiç dile getirilmez, bunun sebebi, olayların bir zamanlar Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin tetikte bekleyen organlarını olduğu kadar Batılı gözlemcileri de rahatsız etmesidir. Stasi'nin[13] analiz ve raporlarında *Övgü Şarkıları Grubu* adıyla anılan, 1980li yılların ortasından başlayarak duvar yıkımına kadar parti ve devletten komünist yönetim kuruluna kadar her alanda ortalığı karıştıran gençleri kastediyoruz.

[13] Doğu Almanya Devlet Güvenlik Bakanlığı (Ç.N.)

Grubun elebaşı, Köpenickli Alfons Beil adında bir elektrik tesisatçısı olarak biliniyordu, hakkında gizlice hazırlanan jurnalci raporunda kendisinden "kendi halinde, şüphe uyandırmayan bir genç adam" diye söz ediliyordu. Peki, bir insanın şüphe uyandıran davranışları yoksa Stasi tarafından neden yıllarca izlenir? Sebep çok basit: Fanatik dindarlar nasıl bir insanın namuslu olabileceğine inanmayıp her yerde günah bulmaya çalışırlarsa, işte Stasi görevlileri için de durum aynıydı. Bir Demokratik Alman Cumhuriyeti vatandaşının kendi özel çevresinde zaman zaman partisi ve geçim sıkıntısıyla ilgili atıp tutması; seyahat sınırlaması, partizanlara tanınan ayrıcalıkları ya da Trabi için konulmuş uzun bekleme sürelerini eleştirmesi bu görevliler için düşünülemez şeylerdi. Beil gibi olağanüstü itaatkar davranan bir kişi, sistem koruyucularının gözünde ustalıkla gizlenen bir muhaliften başkası olamazdı.

Yıllarca Normannenstraße'de hakkında tutulan dosyaya ulaşan raporlarda, Beil'a yönelik şüpheleri destekleyecek tek bir işarete rastlanmadı, ta ki Alfons Beil güzel bir öğleden sonrası vardiyasının ardından Alexanderplatz'a gidip yüzlerce Demokratik Alman Cumhuriyeti vatandaşlarının ve Batı'dan birkaç günlüğüne gelmiş ziyaretçilerin önünde tekrar tekrar şöyle bağırana kadar: "Çok yaşa Danıştay Başkanı! Çok yaşa Yoldaş Erich Hoenecker!" Batı'dan gelen ziyaretçilerden birkaçı bıyık altından gülerken birçoğu rahatsız olmuş bir halde bakışlarını yere indirdi, çünkü ceplerindeki seyahat izninin, rejim sadakatinin böylesine açıkça gösterilmesine karşı tepki verme hakkını kendilerine sağlayıp sağlamadığından emin değillerdi. Doğu Almanların tepkisi genelde açık ve netti. Kimileri parmaklarını hafifçe alınlarına vuruyor, kimileri de ona bağırıyordu: "Kapa çeneni, budala!" Elinde ağır bir alışveriş çantası taşıyan iri yapılı bir ev hanımı çantayı yere bırakıp Alfons Beil'ın yanına gitti ve önündeki kaldırıma tükürdü. Beil bu hakarete aldırmadı ve

herhangi başka bir açıklama yapmadan başı dimdik oradan uzaklaştı.

Birkaç gün sonra, resmi dille 'Duruma açıklık getirmek üzere' Normannenstraße'ye davet edildi. Beil'ın sorgulanmasıyla ilgili ses kayıtları hala mevcuttur. Bir bölümünü aktarıyorum:

Polis: Neden buraya çağrıldığınızı biliyorsunuz değil mi?

Beil: Hayır. Hiçbir fikrim yok.

Polis: Geçen Çarşamba 17:00 sularında Alexanderplatz'ta ne işiniz vardı?

Beil: İşten çıkmıştım ve tramvaya doğru gidiyordum.

Polis: Neden dosdoğru tramvaya gitmediniz de meydanın ortasına dikilip defalarca, "Çok yaşa Danıştay Başkanı! Çok yaşa Yoldaş Erich Hoenecker!", diye bağırdınız?

Beil: Meydandan geçerken etrafıma bakındığımda sosyalizmin etkileyici gelişimini görünce şükran duygularım coştu ve bağırmaya başladım: Çok yaşa…

Polis: Tamam, ne diye seslendiğinizi biliyoruz biz. Bizim merak ettiğimiz bunu hangi maksatla söylediğiniz.

Beil: Maksat mı? Sosyalizmin etkileyici gelişimini görünce şükran duygularım coştu…

Polis (bağırarak): Benimle dalga mı geçiyorsunuz?

Beil: Hayır. Neden ki?

Polis: Bay Beil, siz de benim kadar iyi biliyorsunuz ki sıradan bir insan herhangi bir amaç gütmeden Danıştay Başkanına çok yaşasın demez!

Beil: Fakat etraftaki o etkileyici şeyleri görünce…

Polis: Çık dışarı! Dışarı! Defol!!!

İki hafta sonra Friedrichshain'da Boxhagener pazar meydanında, uzun saçlarıyla dikkati çeken iki gencin açtığı pankartta şunlar yazılıydı: *İlerlemenin tek adı var: SED*[14]. Yoldan

[14] Doğu Alman Sosyalist Birlik Partisi. (Ç.N.)

geçenlerin tepkileri çok sert oldu. İnsanlar ellerine geleni iki genç adamın üzerine attılar, ellerindeki pankartı çekip alarak paramparça ettiler. Yakınlarda kırılmış bir kaldırımı onaran üç inşaat işçisi aletlerini yere fırlatıp olay yerine koştular ve gençleri dövmek için üzerlerine yürüdüler. Çocuklar Seume sokağına doğru kaçmamış olsalardı, kesin ağır bir dayak yerlerdi.

Şimdi de bu iki uzun saçlı gencin peşine düşen devlet güvenlik birimleri hemen Alexanderplatz'taki olayla bir bağlantı kurmaya çalıştı. *Grup Övgü Şarkıları* böylece doğmuş oldu ve o gün bugündür devlet güvenlik dosyaları arasında dolanır durur. Grup üyelerinin sürekli izlenmelerine karar verildi, oturdukları evlere dinleme cihazları yerleştirildi, çevreleri titizlikle incelendi. Ne var ki aylarca toplanan bilgiler ortaya net bir sonuç çıkaramadı. Jurnalci raporlarına bakıldığında, grup üyesi iki genç ile Beil herhangi bir iletişime girme teşebbüsünde bulunmamışlardı. Derken Beil gerçekten de bir gün bisikletiyle Boxenhagener Meydanına Wühlisch caddesi 46 numaradaki evin arka tarafında oturan yaşlı bir adamın yanına gitti, annesinden miras kalan ağız armonikasını, Eski Köpenick'i gösteren bakır kakma bir tabloyla takas etmek istiyordu. Olay, gizli servis raporlarına şöyle girdi: "B.'nin fırsattan istifade arka bahçeyi kullanarak Seume caddesindeki o iki hedef insanla göz irtibatı kurmaya çalıştığı ihtimalini tamamen göz ardı edemeyiz."

Sonunda, 1988 yılının sonbaharında Alfons Beil tutuklandı. Olaya sebep olan şey ise, eve gitmek üzere işten çıkan Beil'ın, hıncahınç dolu olan Köpenick istikametine giden tramvaya binip kısa süren doğaçlama bir konuşmayla Demokratik Alman Cumhuriyetinin sosyal sisteminin üstünlüğü sayesinde başkentteki toplu taşımacılığın ne kadar da cazip olduğundan ve her geçen gün tramvaylardaki insan sayısının koltuk sayısını aştığından bahsetmesiydi. Beil'ın konuşması tramvaydaki yolcuların öfkeden kudurmasına

yol açtı. Yolcular Beil'a tükürüp yumruklarla üzerine yürüdüler; sonunda onu Rummelsburg durağında tramvaydan attılar. Tramvay yoluna devam ederken Beil sersem halde peronda yatıyordu.

Beil kendine geldiğinde tepesinde ciddi yüz ifadeleriyle ona bakan halk polisinden iki memur duruyordu. "Serserilikten ve toplu taşımacılığın huzurunu bozmaktan" tutuklandı; sonradan gelen talimatla da Stasi'ye teslim edildi. Yaklaşık altı ay kaldığı Hohenschönhausen hapishanesinde üç kez sorguya çekildi fakat daha önce yapılan sorgulardan daha farklı bir sonuç elde edilemedi. 1989 yılının Mayıs ayının sonuna yaklaşırken herhalde Erich Honecker'in talimatıyla aniden serbest bırakıldı. Tekrar işe gitmeye başladı; iş arkadaşlarına, onlara anlatması için işletmenin uygun gördüğü hikayeyi anlattı: Uzun süre hastanede kalmıştı, ama şimdi sağlığına yeniden kavuşmuştu. Normannen sokağında aylardır *Grup Övgü Şarkıları*'nın faaliyetlerine son verdikleri izlenimi vardı. Fakat daha sonra Eylül başında Leipzig'ten gelen habere göre, spor eğitimi alan bir grup üniversiteli ellerinde pankartla sokağa koşmuşlar, üzerinde bir süre önce danıştay başkanının hayat verdiği sözlerin yazılı olduğu pankartı açmışlardı: "Sosyalizmi ne yaparsa yapsınlar artık kimse durduramaz." Raporda yazdığı üzere, Devlet Güvenlik Bakanlığı çalışanları anında grubu takibe almış ve pankartı ele geçirmeye çalışmışlar. Ne var ki, hız ve dayanıklılıkta antrenmanlı öğrencilerle aşık atamadıkları için bunu başaramamışlar. Leipzig Stasi Merkezinin daha sonra yaptığı durum analizinde ise şu satırlara rastlanıyor: "Dikkati çeken şu ki, bu olaydan sonra Pazartesi Gösterilerine katılanların sayısı birdenbire artmıştır."

Beil'ın serbest bırakılmasında rızası olmayan Erich Mielke 17 Ekim 1989'da Komünist Parti Yönetim Kurulundaki kriz toplantısında *Grup Övgü Şarkıları* davasını tekrar gündeme getirdi. Mielke, grubun elebaşının serbest bırakılması-

nın büyük bir hata olduğunu ve ülke genelinde başka karşıt faaliyetlere çanak tuttuğunu söyledi. Mielke'ye göre, bu tırmanışı önlemek için o gün, orada *radikal* -bu kelimeyi telaffuz ederken burada etkileyici bir ara vermişti- değişimlerin kararları alınmalıydı. Ertesi gün *Yeni Almanya* gazetesinde yayınlanan resmi açıklamayla Erich Honecker'in, "sağlık sebeplerinden dolayı" Danıştay Başkanlığı ve Ulusal Savunma Komitesi Başkanlığı görevlerinden geri çekildiği duyuruldu. Eğer daha sonra Politbüro Yönetim Kurulu üyesi Walter Schabowski'nin *Spiegel* dergisi muhabirine söyledikleri doğruysa şayet, Honecker'in Alfons Beil'ın serbest bırakılmasında büyük bir rol oynaması, geri çekilmesini belirleyen sebep olmuştu. Schabowski'nin elindeki kaynaklara göre, Erich Mielke, Politbüro toplantısında devletin güvenlik organlarının bir süredir yeni bir yıkıcılıkla karşı karşıya olduğunu söylemişti.

Mielke, değişen bu mücadele şartlarında dikkate alınması gereken bir noktaya daha parmak basarak, "Sosyalizmi ne yaparsa yapsınlar artık kimse durduramaz" gibi cümlelerin objektif olarak Demokratik Alman Cumhuriyeti sistemine zarar verme çabalarına öncülük ettiğini savunmuştu. Schabowski'ye göre, bunun üzerine Honecker görevini bırakmayı kendisi de onaylamıştı.

Daha sonra Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin başına gelenleri hepimiz biliyoruz. Devleti yönetenlerin sözde gençleşmesi adına yapılan seçimlerde Erich Honecker'in yerine erken yaşlanmış bir adam olan Egon Krez'in seçilmesi bile, SED'in yaşlı emektarları Mielke ve Schabowski'nin düşüşünü önleyemedi. Nihayet 9 Kasım günü yapılan basın toplantısında, yönetim kadrosunun üyeleriyle yaptıkları toplantıda aldıkları kararın yazılı olduğu kâğıdı cebinden çıkaran Günter Schabowski, önündekileri okurken kendisi de bu duruma şaşkın gibiydi, daha önce yönetim kadrosuyla yapılan toplantıda alınan kararları not etmiş olduğu

kâğıt parçasını ceketinin cebinden çıkardı. "Daimi çıkış vizesi, bunun için daha önce geçerli olan şartlar aranmaksızın derhal verilecektir." Kâğıttaki haberi önündeki bir dizi mikrofona yüksek bir sesle okuduğu için haber çarçabuk etrafa yayıldı. Daha aynı gece Berlin'deki antiemperyalist koruma duvarı ve duvarla birlikte Demokratik Alman Cumhuriyeti de yıkıldı.

Alfons Beil ise birkaç gün sonra Bahnhof Zoo'dan trene binip Bavyera'nın Straubing kasabasındaki akrabalarının yanına gitti. Burada, yeni binyılın başlarında oranın yerlisi bir elektrik ustasının kızıyla tanıştı, evlendiler ve birkaç yıl sonra da kayınpederinin işletmesini devraldı. Kayınpederi, geleceğin orta sınıfı olarak bu tür organizasyonlardan uzak kalma gibi bir lüksü olmadığını söylediği için Beil, 2003 yılında CSU partisinin kasabalarında düzenlediği seçim mitingine katıldı. Eyalet Başbakanı bölge milletvekillerinin hoş geldiniz konuşmalarından sonra kürsüye çıktığında Beil aniden arka sıradaki yerinden fırlayıp yüksek bir sesle: "Çok yaşa Başbakan! Çok yaşa Edmund Stoiber!" diye bağırdı. Akabinde meydana gelenler onu hayli şaşırtmış olmalıydı; çadırdaki insanların hepsi ayağa kalktı ve aynı şekilde bağırmaya başladılar: "Çok yaşa Başbakan! Çok yaşa Edmund Stoiber!" Beil şaşkınlığını atıp biraz kendine gelince gizlice çadırı terk etti ve bir daha tezahüratçı olarak ortalarda görünmedi.

GERT LOSCHÜTZ

TehdiT

Eski bir edebiyat editörü olan Loose bir gün hiç beklenmedik bir anda, Botanik Derneği'nin taşrada düzenlenecek yıllık olağan toplantısına davet edilir.

Loose daveti reddetmek üzereyken, bir gazete haberi onu durdurur. Haberde, son zamanlarda sebebi açıklanamaz olayların cereyan ettiği, intiharların birbirini izlediği esrarengiz bir ormandan söz edilmektedir. Daveti kabul eder, çünkü sözü edilen orman toplantının yapılacağı otelle yan yanadır.

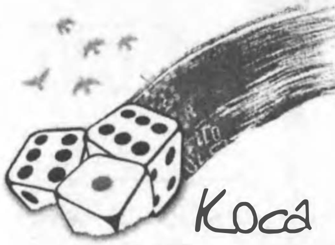
Loose gittiği yerde gerçekten de, gazetedeki haberi doğrulayan bazı ipuçları bulur: Toplantının yapıldığı otelden, yakınındaki köyden ve özellikle de o ormandan yayılan bir tehdit vardır.

Tehdit'te kendisiyle artık bütünleşen ciddi üslubunu koruyan ve okurlarına heyecan dolu, ironik, son sayfasına kadar gizemini kaybetmeyen bir eser sunan Loschütz, ülkesinde Alman romancılarının David Lynch'i olarak tanınmaktadır.

"Finaliyle şaşkınlıklar içinde bırakan edebiyat şaheseri bu kitap, okuyanlar için bir şanstır." - Frankfurter Allgemeine

"Büyüleyici bir roman, okuyucuyu öyle bir etkisi altına alıyor ki, uzun süre kendinize gelemiyorsunuz." - Die Zeit

ILIJA TROJANOW

Koca Dünyada Kurtuluş Pusuda

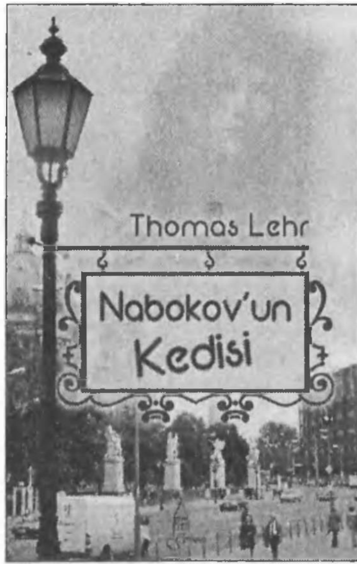

Ellerimizde tuttuğumuz zar kaderimizdir. Yaşam ise, kader ve dileklerimiz; tesadüfler ve şampiyonluk arasında oynanan bir oyun.

Ilija Trojanow bu ilk romanında değişik araçları ustalık ve kıvraklıkla kullanıyor. Başta çarpıcı bir aile öyküsü gibi başlayan hikaye, günümüzü yansıtan bir rapora dönüşüyor sonra da masalsı bir sonla noktalanıyor. Çağdaş Alman edebiyatının genç temsilcileri arasında böylesi bir coşkuya, Avrupa'nın yakın tarihinin büyük olaylarının böylesine renkli bir anlatımına ender rastlanmaktadır.

Bol ödüllü yazar Ilija Trojanow'un, 2008 yılında film uyarlamasıyla da pek çok ödül kazanan bu eserini, Türkçe'de ilk defa okuyacaksınız.

Hayatının aşkıyla karşılaştığında farkındalık duygusu yoğun ve gelişmeye açık, henüz 14 yaşında bir gençtir Georg. Cinselliği ve kadın erkek ilişkilerini keşfetmek üzeredir, ancak bir türlü keşfedemediği Camille'le yolları hayatlarının farklı dönemlerinde sürekli kesişir. Başka kadınlar girer çıkar Georg'un hayatına. Camille ulaşama-dığı, abarttığı bir imgeye mi dönüşmüştür? Belki de, bir kadınla yatmamak hiç bu kadar güzel olmamıştır.

Tıpkı evinde beslediği hayvanı komşuya verip bir daha geri alamadığında kendinden nefret eden Nabokov gibi, Georg da kendinden nefret eder ve Camille'i gittiği her yere taşır; zihninde, çantasında, ve rüyalarındadır Camille... Düşsel avuntularla ve yaratıcılıkla geçen Camille'siz hayatını bilim, felsefe ve sinema ile, Sartre ve Cortés'le besler.

Mutlak özgürlük, ölümüne varoluştan gelir.

Thomas Lehr, otobiyografik romanında Georg aracılığıyla erkeğe, kaybettiği kadınını aratıyor. Bu keşifte her erkek kendi dönüşümünü görecek; erkekte iz bırakmadığını düşünen kadın ise erkeğin hayatını aslında nasıl çevrelediğini anlayacak.

"Lehr, sanatsal ve aynı zamanda erotik eğitim veren eseri Nabokov'un Kedisi'ni, ciddiyetle ve ustalıkla yüceltmiş." - Volker Hage, Der Spiegel

Nabokov'un Kedisi, Almanya'da 1999 yılında Rheingau Edebiyat Ödülü'nü ve 2000 yılında Wolfgang-Koeppen Ödülü'nü almıştır.

Yazarın September Fata Morgana adlı eseri Ocak 2012'de Galata Yayıncılık'tan çıkacaktır.

Johano STRASSER

Ya öyle değilse...

Tarihi gerçekleri anlama kitabı

İskender İran'ı fethetti, on yıl boyunca dönüp dolaştıktan sonra Tanrılar Odisseus'u memleketinin sahiline getirdiler, Napolyon zaferden zafere koştu, yazgı Hitler'i iktidara getirirken intiharını fazlasıyla geciktirdi; 15 Mart sabahı Sezar'ın başı ağrımış olsaydı büyük bir ihtimalle bir yıl sonra Roma İmparatoru olurdu.

Baş kaldıran 14 öykü

Tarihi olayları başkaldırıyla değişime uğratmak, gazeteci-yazar ve siyaset bilimci Johano Strasser'in tutkusu. Strasser, ele alıp yorumladığı on dört olayı öyküleştirip, onlara şeffaflıklarını geri kazandırmaya çalışıyor.

Ya her şey çok daha farklı cereyan ettiyse?

Bizim tarih dediğimiz, bir sonradan yapılandırma. Geçmişe bakıp, kaotik olayları düzenliyor ve olup bitenleri olabildiğince akla yakın öykülerde özetliyoruz. Strasser, "Tarihi öyküler oluşturur," diyor ve ekliyor: Ya her şey daha farklı cereyan ettiyse?

Johano Strasser, siyaset bilimci, gazeteci ve yazar. 2002'den beri P.E.N. Almanya'nın (Dünya Yazarlar Birliği) başkanıdır.

Galata / Popüler Tarih

